METRÒPOLIS
BARCELONA
N.118-ABR.21

La revolució digital, la robòtica i la intel·ligència artificial estan canviant la manera de treballar. La crisi que pateix el món laboral només és el preludi dels grans canvis que vindran.

Els futurs del treball

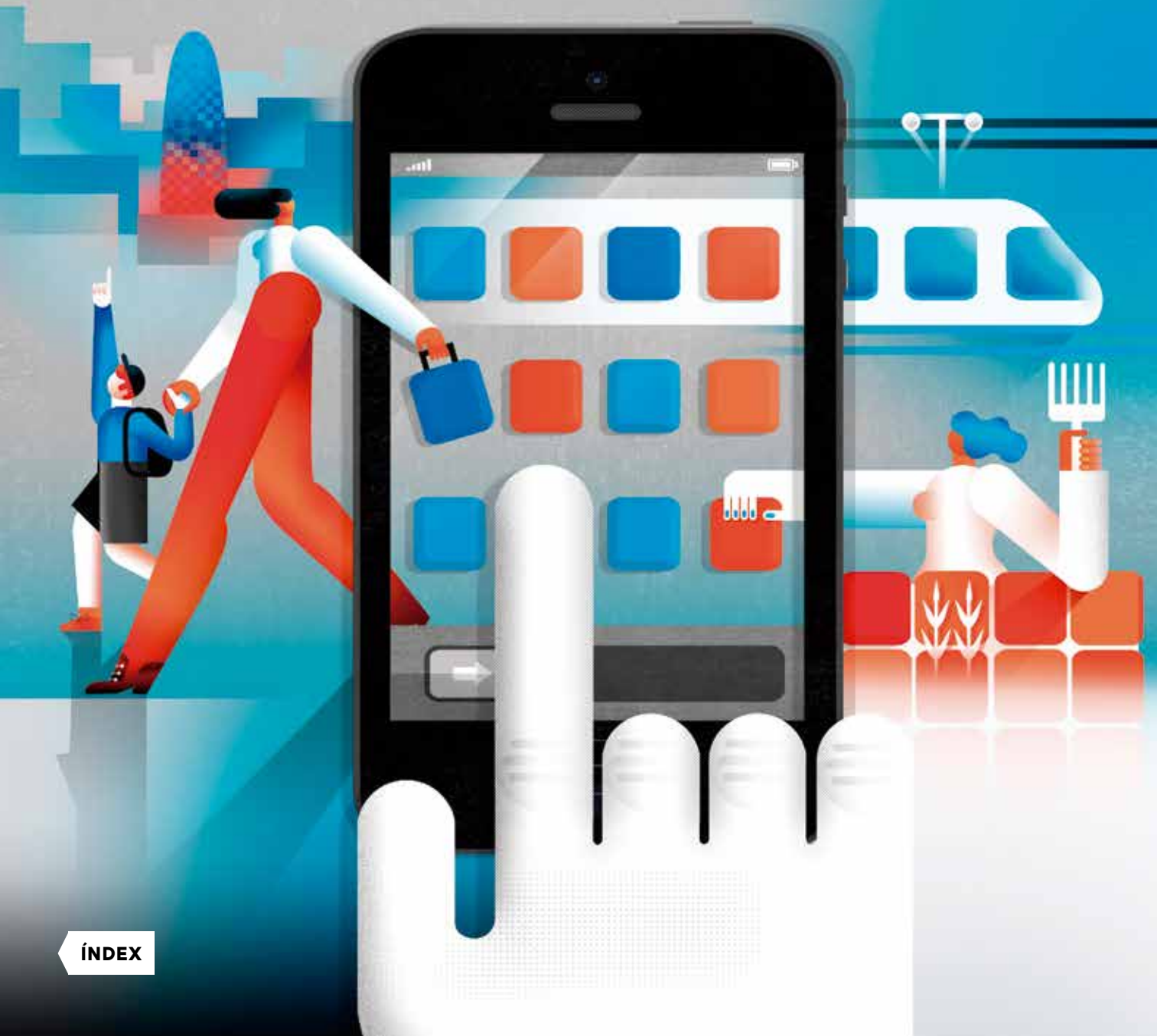

ÍNDEX

Paola de Grenet
Milà, 1971. Va començar la seva carrera com a fotògrafa l'any 1999, després d'estudiar Disseny Gràfic al Camberwell College of Arts de Londres, i l'any 2003 es va establir a Barcelona. Ha publicat la seva feina en mitjans com *The Guardian, The Observer, Fuera de Serie* (*El Mundo*), *El País* i *The New York Times*. També ha exposat la seva obra a CaixaForum, PhotoMiami, Berniler Liste i Art Madrid, entre d'altres.

Durant l'estat d'alarma per la covid-19 Paola de Grenet va experimentar sentiments diferents i contradictoris. D'una banda, va viure una llarga llista de pors: de l'aïllament, de la convivència amb familiars les 24 hores del dia, de no poder fer petons i abraçar, de la responsabilitat dels estudis dels fills, de la pèrdua de la feina, del contagi... D'altra banda, va sentir que la llibertat és un estat mental i que el silenci permet escoltar la "veu interior". D'aquesta veu va sorgir el projecte *Vivint amb la covid*. Va convertir la seva família en model i subjecte d'aquesta sèrie perquè, segons la fotògrafa, "tots estàvem vivint una realitat comuna on la família va esdevenir tot el nostre món." El món intern era el món extern. Amb ironia i de manera crítica, ens convida a pensar en els canvis profunds que ha produït la pandèmia i les vivències que hem compartit.

Un nou contracte social

John Maynard Keynes va viatjar a Madrid l'any 1930, convidat a impartir la conferència "Les possibilitats econòmiques dels nostres nets". No li agradava fer prediccions a llarg termini, però va vaticinar que, en cent anys, gràcies als increments de la productivitat, l'ingrés per capita creixeria entre quatre i vuit vegades, i que es crearia prou riquesa com per guanyar-se la vida treballant només 15 hores a la setmana. La primera part s'ha complert, però perquè es complís la segona faria falta que la riquesa i el treball es distribuïssin de manera molt més equitativa. I el que està passant és justament el contrari. La riquesa es concentra cada cop més i el treball està perdent la seva funció com a principal element d'incardinació de les persones a la vida econòmica i social.

El món laboral es troba en plena metamorfosi. La intel·ligència artificial i la robòtica estan en condicions d'assumir bona part de les feines repetitives i feixugues que fan els humans. Les tecnologies digitals destruiran molts llocs de treball, però, com ha passat en altres revolucions, també se'n crearan de nous. No sabem encara quin serà el balanç final, però sí que sabem que som a les portes d'un nou ecosistema laboral i que el gran repte és repartir el treball i la riquesa de manera que es pugui garantir una vida digna per a tothom.

De moment, quan mirem de predir el futur del treball, trobem més elements d'inquietud que d'esperança. La perspectiva d'una feina segura per a tota la vida s'està esvaint: no només haurem de canviar diversos cops de feina, sinó possiblement de professió. La inseguretat i precarietat laborals s'han instal·lat en la vida de bona part de la població. El sistema productiu s'està esmicolant en una interminable fragmentació de tasques, i els processos d'externalització i deslocalització estan canviant la fisonomia de les empreses. El nou sistema deixa milions de treballadores i treballadors fora de les xarxes de protecció social fins ara vinculades al treball. Convertits en mercaderia i creixentment aïllats, passen a ser considerats els únics culpables dels fracassos laborals que no poden evitar. Cada cop és més evident que, si volem construir un futur del treball digne i just, necessitem un nou contracte social. — Milagros Pérez Oliva

Fear of Contagion. **La por del contagi.** M'han fet reflexionar els vestits estrafolaris que les persones han creat durant el confinament per sortir al carrer i sentir-se protegides.

Dossier
Els futurs del treball

4-8
Albert Cañigueral
Redefinint la feina, la força laboral i l'espai de treball

10-17
Laëtitia Vitaud
Les set tendències que marcaran el futur del treball

18-23
Ignacio Muro Benayas
Les entranyes de l'economia digital: entre el nou taylorisme i la disciplina social

24-29
Esther Paniagua
Quan els robots no ens van prendre la feina

30-34
Xavier Orteu
Efectes de la transformació del treball

36-40
Oriol Estela Barnet
Treballar en la metròpoli postcovid

42-45
Ángel Serrano de Ceballos
Híbrid, flexible i distribuït: l'espai laboral del futur

46-49
Laura Mora Cabello de Alba
L'ecologia del treball: nou paradigma laboral

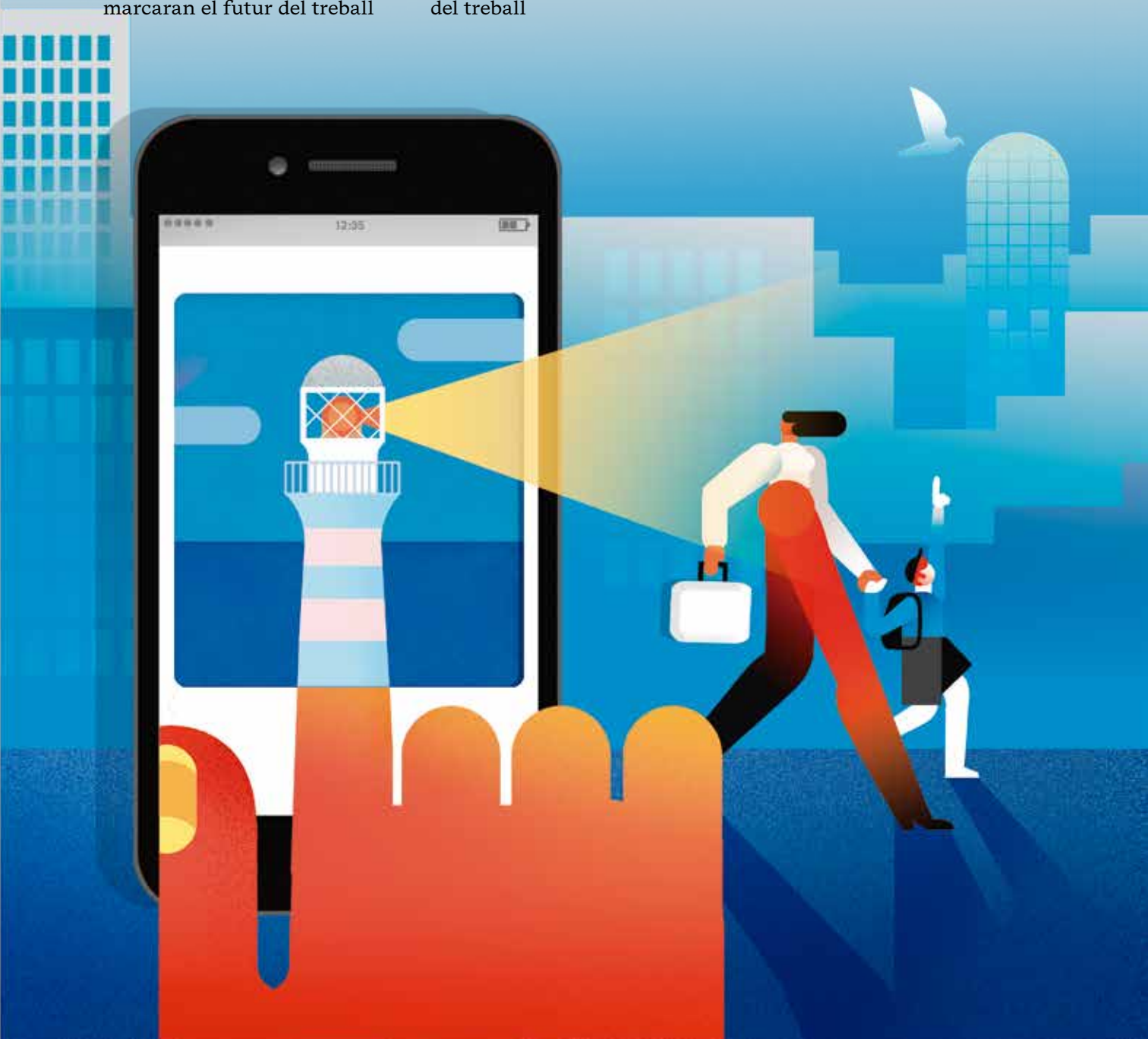

Redefinint la feina, la força laboral i l'espai de treball

Albert Cañigueral

"El vell món es mor. El nou triga a aparèixer. I en aquest clarobscur sorgeixen els monstres". Ho deia el filòsof italià Antonio Gramsci sobre els canvis. Avui vivim canvis que ens generen preguntes i és normal tenir dubtes sobre els futurs del treball. Però cal tenir clar que arribar a un futur desitjable no succeeix de manera automàtica. Cal construir-lo.

Sempre que parlem de futur cal parlar de futurs en plural, de possibles futurs. Per analitzar, de manera àmplia, els possibles futurs del treball i els seus impactes, faré servir tres eixos o dimensions: la feina o les tasques, l'organització de la força laboral i l'espai de treball. En anglès es parla en termes de *work*, *workforce* i *workplace*[1]. Si teniu una bona intel·ligència espacial, ho podeu imaginar com un cub tridimensional o un diagrama d'eixos X, Y i Z. Per a cada una d'aquestes dimensions podem situar dos punts extrems: la visió clàssica i la visió més innovadora, rupturista o futurista.

La dimensió "feina", és a dir, el conjunt de tasques a desenvolupar, ha tingut tradicionalment un fort component humà. Hem necessitat persones per fer la feina. Les persones aprenen i s'especialitzen, creant un avantatge competitiu respecte als altres en el moment de fer una determinada feina. A l'altre extrem d'aquesta dimensió hi situem l'automatització de la feina amb màquines o algoritmes. No hi ha intervenció humana i es pot generar desocupació tecnològica. Tenim exemples que van des de robots industrials dins les fàbriques dels nous models de cotxes elèctrics, robots que fan de repartidors i robots domèstics per parar taula i posar el rentaplats fins a algoritmes que escriuen articles per al diari *The Guardian* o fins i tot algoritmes creatius que dissenyen mobles inspirats en un alvocat. Recomano el minidocumental

© Laia Albert

Albert Cañigueral. Enginyer multimèdia per la Universitat Ramon Llull. Explorador dels futurs dels treballs i de les tecnologies digitals. Connector per a Espanya i l'Amèrica Llatina del col·lectiu Ouishare des del 2012 i vicepresident de l'associació Ouishare Espanya. Ha publicat *El trabajo ya no es lo que era* (Conecta, 2020). Col·labora amb el Banco Interamericano de Desarrollo, la Digital Future Society, la Fundación COTEC i Ideas For Change, entre d'altres organitzacions.

Notes
1. "What is the future of work?: Redefining work, workforces, and workplaces" http://ow.ly/zbMp50DOZPE
2. http://ow.ly/L6sV50DOZIB
3. http://ow.ly/BgWw50DP0av
4. http://ow.ly/18h350DP0ff

Mi Empleo, Mi Futuro[2], de la Fundación COTEC, per entendre les possibilitats i els límits de l'automatització. Pel que fa a la dimensió "força laboral", la manera tradicional de construir-la ha estat a partir d'empleats amb una relació laboral de llarga durada a partir de les habilitats que necessita l'empresa per crear els productes o serveis. La idea és tenir els empleats "en propietat", no compartits amb altres empreses, de la mateixa manera que com a família ens comprem un vehicle. A l'extrem contrari, rupturista, hi trobem les plataformes digitals laborals (Glovo, Deliveroo, Rover, Voice123, Malt, Fiverr, Etsy, etc.), on la força laboral que entrega el producte o el servei és externa, en una relació de treball autònom. Aquest extrem és possible gràcies a les tecnologies digitals que redueixen de manera dràstica els costos de coordinació i transacció. Puc aconseguir el talent que necessito, quan el necessito i allà on el necessito de manera ràpida i eficient. La naturalesa de l'empresa canvia[3].

En la dimensió de "l'espai de treball", des de l'aparició de les fàbriques i les oficines, la idea d'anar a treballar ha implicat desplaçar-se fins a un centre de producció on compartim espai i temps de treball amb els companys i les companyes. Avui dia, i de manera accelerada pels efectes de la pandèmia de la covid-19, ens hem situat a l'altre extrem en treballar des de casa. Per a molta gent, en els últims mesos, anar a treballar ha volgut dir travessar el menjador o un passadís. Hi ha qui ha agafat el costum de fer un passeig fora de casa abans de tornar a entrar per començar la jornada laboral (el que s'anomena *fake commute* o fals desplaçament) i hi ha qui ni surt del dormitori i treballa des del llit, del *Work from Home* (WFH) al *Work from Bed* (WFB).

Els anomenats "centaures" són persones treballadores que augmenten les seves capacitats de treball gràcies a sumar en comptes de competir.

Explorem els híbrids, els punts intermedis

Un cop identificats i contraposats els extrems (A vs. B), cal incloure en l'anàlisi de futurs possibles els punts intermedis entre A i B. Com va escriure Vitalik Buterin en un tuit: "Un dels aspectes (i beneficis) més mal explicats de pensar com un economista és veure les coses no en termes de categories en blanc i negre, sinó en termes de quantitats, pendents i taxes de canvi. No compareu 'tot A amb tot B', sinó compareu 'un 1% més d'A amb un 1% més de B'". Aquests espais híbrids són fantàstics per fer volar la imaginació i fomentar la innovació.

Des d'aquesta perspectiva, en la dimensió "feina" el que trobem és la suma d'intel·ligències (humana + artificial) i de forces i habilitats (humana + mecànica). Els anomenats "centaures"[4] són persones treballadores que augmenten les seves capacitats de treball gràcies a sumar en comptes de competir. En termes de suma d'intel·ligències podem pensar en l'ús de Google Maps per part de conductors de taxi o

en l'ús d'un algoritme d'inversions per part d'un operador de borsa. En termes de suma de forces podem pensar en exoesquelets o "cobots" com el YuMi de l'empresa ABB en una fàbrica industrial. Un efecte secundari d'aquesta hibridació és que el factor diferencial, l'avantatge competitiu de la persona, queda reduït. S'equalitzen les capacitats de totes les persones treballadores i es crea una bretxa per a aquelles que no saben o no poden jugar a sumar forces i intel·ligències.

En la dimensió "força laboral", des de l'escola de negocis MIT Sloan ho tenen clar: "El futur del treball passa pels ecosistemes de la força de treball"[5]. Aquests ecosistemes estan formats per una barreja[6] d'empleats propis, treballadors d'altres empreses que s'apunten a un projecte concret, subcontractes de serveis (per exemple, la neteja), *freelancers* que l'empresa fa servir de manera recurrent (per exemple, un/a dissenyador/a) i personal que es troba a través de plataformes digitals laborals. Aquí caldrà integrar també la força laboral no humana. L'empresa deixa de ser una suma d'empleats per ser una suma de talents i capacitats. De la mateixa manera que moltes famílies ja no es compren un cotxe i fan ús de solucions de *Mobility as a Service* (MaaS) agregant un ecosistema de serveis, en termes d'empreses i força laboral podem parlar del *Talent as a Service* (TaaS). Aquí el repte és que, d'una banda, les empreses, de tota mida, siguin capaces de desenvolupar una estratègia de talent pel al segle XXI i, a la vegada, que no acabem tractant les persones com a recursos intercanviables que competeixen abaixant el preu del seu treball.

Finalment, en la dimensió de "l'espai de treball" diversos estudis apunten a solucions híbrides[7] amb un treball a l'oficina uns quants dies al mes i en remot la resta de dies. Sembla que això agrada tant a empreses com a treballadors. A qui no agrada tant és als grans gestors d'espais d'oficina, que veuen reduïda la demanda de metres quadrats. Aquest treball en remot no cal que sigui a casa, on molts cops no hi ha espais adients i la conciliació amb altres usos de l'espai resulta complicada. En el contínuum d'aquest eix apareixen tercers espais que encaixen perfectament amb la narrativa de la ciutat dels 15 minuts: *coworkings*, hotels que acullen treballadors i reunions d'empresa, promocions immobiliàries que inclouen espai de treball compartit, etc. Cal no oblidar-nos de destinacions com les illes Canàries o Madeira, que es posicionen de manera activa per atraure treballadors i treballadores en remot. Si només he d'anar a l'oficina de Londres 5 dies al mes, puc viure a les Canàries? Del *Work from Home* al *Work from Anywhere* (WFH), amb solucions com ZityHub per fer-ho tot més fàcil. Si ens posem una mica futuristes afegim dues observacions addicionals. D'una banda, hi ha feines presencials que es podran fer mitjançant telepresència. De la mateixa manera que els cirurgians ja

L'empresa deixa de ser una suma d'empleats per ser una suma de talents i capacitats.

Notes

5. "The Future of Work Is Through Workforce Ecosystems" http://ow.ly/k34I50DP0u6

6. "The Open Talent Economy" http://ow.ly/me8250DP0xk

7. "El futuro del trabajo: del modelo remoto a uno híbrido" http://ow.ly/aVDP50DP1nw

operen a distància amb el robot Da Vinci, un operari de supermercat podrà treballar controlant un robot a distància per posar productes a les lleixes. D'altra banda, el metavers[8] serà també un espai laboral on per "anar a treballar" només ens haurem de calçar unes ulleres de realitat virtual o similar.

Un moment ideal per fer-nos preguntes sobre futurs desitjables

Encara pensem i debatem els futurs dels treballs de manera esbiaixada, sota un prisma molt tradicional. Per exemple, reduir el concepte de persones treballadores només a les assalariades agrupades en un centre de producció físic. Aquest és només un dels punts possibles al llarg dels tres eixos que hem repassat abans. Podem començar a fer combinacions entre els tres eixos: força laboral híbrida de persones i màquines, algunes en remot i d'altres a l'oficina, algunes assalariades i d'altres *freelancers*. Explorar el cub tridimensional obre un ventall quasi infinit de maneres de treballar i maneres de viure que tindrà múltiples i forts impactes sobre les ciutats, les metròpolis i el territori en general.

També caldrà posar al dia tot allò que envolta aquest cub: diàleg social, sistemes de protecció per a les persones treballadores, dret laboral, esquemes fiscals, sistema formatiu, definició de carrera laboral, etc. que han estat pensats i dissenyats des del punt de vista tradicional i que ja han demostrat mancances en d'altres escenaris. Tampoc ens podem oblidar de l'impacte de totes les noves tecnologies i els nostres drets digitals[9].

Ens trobem en un impàs, en una transició crítica. En paraules de l'emprenedora americana Lisa Gansky, "between the no more and the not yet"[10], és a dir, entre allò que ja no serà i allò que encara no acaba de ser.

El filòsof italià Antonio Gramsci escriu sobre els moments de canvi: "El vell món es mor. El nou triga a aparèixer. I en aquest clarobscur sorgeixen els monstres". És normal estar desorientats. És normal tenir dubtes, tenir por. En un moment de canvis tenim molt clar tot el que deixem enrere i no tenim ni claredat ni certesa sobre les possibles millores que ens pot oferir la nova destinació. Mantinguem la calma. Les maneres de treballar i de viure han evolucionat constantment al llarg de la història de la humanitat. Ara també.

Un moment de canvis és un moment ideal per fer-nos preguntes sobre els futurs dels treballs, per tal que siguin futurs desitjables. Hem de tenir clar que arribar a un futur desitjable no succeeix de manera automàtica. Els futurs es construeixen. Les nostres decisions, individuals i col·lectives, importen. Els futurs no existeixen, només les nostres decisions existeixen. Les decisions que, aquí i ara, prenem, i les que deixem de prendre. Els futurs o bé els dissenyes tu mateix o te'ls dissenyen per tu o, en el pitjor dels casos, en contra teva. T'hi apuntes?

Notes

8. "El Metaverso, Fortnite, el 5G y la 'realidad' de Ready Player One: el camino hacia el nuevo Internet": http://ow.ly/RjtU50DP1rt

9. "Data Rights are Labour Rights" (Mozilla Foundation): http://ow.ly/LCAL50DP1xj

10. "Checkpoint episode with Lisa Gansky: Ecosystems - between the 'no more' and the 'not yet'": http://ow.ly/XEPr50DP1CA

El trabajo ya no es lo que era
Conecta, 2020

Vivir con menos
Conecta, 2014

Regina de Rotoloni. Les compres compulsives m'han desconcertat. Segueixo sense entendre el pànic tan exagerat a quedar-se sense paper higiènic durant els primers dies i setmanes de l'estat d'alarma.

Les set tendències que marcaran el futur del treball

Laetitia Vitaud

La pandèmia ha accelerat molts canvis en la nostra manera de viure i treballar. Ha demostrat que cada cop hi ha més empleats que poden treballar des de qualsevol indret amb una connexió a internet, que hi ha massa treballadors sense protecció social i que són les dones les qui eixamplen les fronteres del treball. Cada crisi arriba amb amenaces i oportunitats que hem de saber aprofitar.

La pandèmia ha posat de manifest i ha accelerat molts canvis que afecten la nostra manera de viure i treballar. Ha demostrat que casa nostra és un lloc de producció, que cada cop hi ha més treballadors que poden treballar des de qualsevol indret amb una connexió a internet, que hi ha massa treballadors que no es beneficien de les proteccions assolides al llarg del segle XX, que les noves aspiracions culturals estan transformant les empreses i que hem d'aplicar una perspectiva de gènere per entendre realment quines són totes les forces que hi ha en joc.

Moltes d'aquestes tendències no són noves, però ara són innegablement més visibles. Cada cicle de transformacions arriba amb unes amenaces i unes oportunitats. I són aquestes oportunitats les que, com a individus i com a col·lectiu, hem de saber aprofitar. Depèn de nosaltres. Depèn de nosaltres decidir crear un millor pacte social per tal de construir un futur més inclusiu. Com a treballadors, gestors, escriptors, inversors o organitzadors, tots i totes podem millorar el futur del treball. I la millor manera de predir aquest futur és creant-lo.

Laetitia Vitaud és escriptora i divulgadora. Investiga sobre el futur del treball i ha publicat tres llibres a França, entre els quals destaca *Du labeur à l'ouvrage* [Del treball a l'artesania] l'any 2019. Escriu sobre les transformacions en l'àmbit laboral i els recursos humans a la publicació digital *Welcome to the Jungle* i en el seu butlletí d'informació Laetitia@Work.

1. L'artesania guanya terreny entre els treballadors

Atesa la manca de compensacions atractives, com la seguretat laboral i la identitat social, cada vegada són més els treballadors que s'han cansat del model sense sentit i alienant de l'era del fordisme, al qual també s'acusa de destruir tant el planeta com la nostra cohesió social. Ja no hi ha una única manera de treballar. Cada cop més treballadors

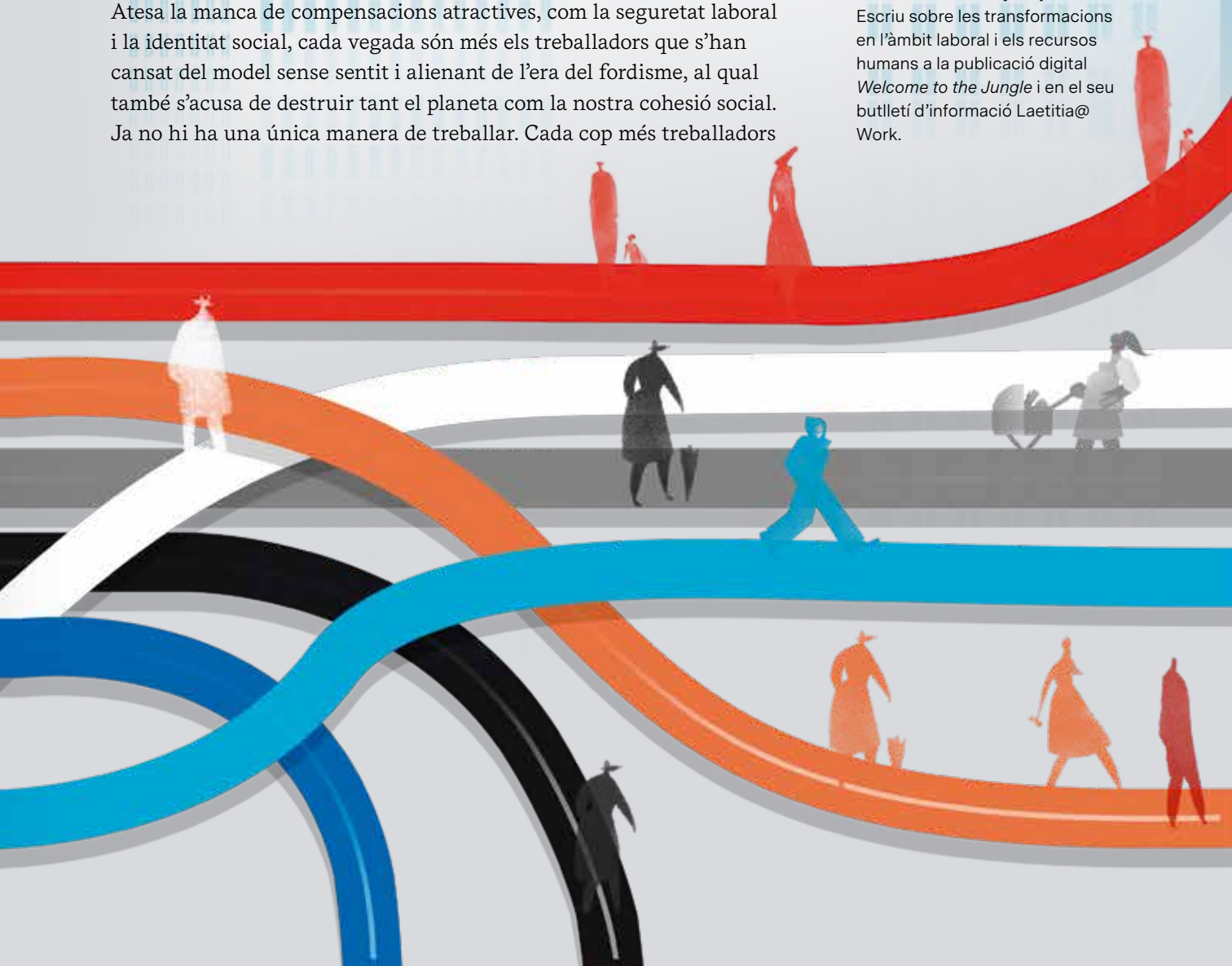

decideixen inventar-se la seva pròpia manera de treballar, de ser més creatius, de buscar sentit a la feina, d'aprendre de manera contínua i de tenir un impacte positiu en el planeta i en la comunitat.

Cada cop són més els treballadors que no volen rebre ordres i opten per convertir-se en autònoms. S'identifiquen amb els tres pilars del treball artesà: responsabilitat, autonomia i creativitat. Aquests tres conceptes no s'apliquen només a treballs artesans manuals (com l'ebenisteria, per exemple). De fet, escriure un codi o un text també és un treball artesà. El món dels mitjans de comunicació, el disseny i la creació de continguts ha vist néixer en els darrers anys la revolució de l'anomenada "economia de la passió": els creadors busquen la interacció i els ingressos directes dels consumidors i eliminen els intermediaris.

Tot això implica que la gestió científica i la divisió del treball tenen cada cop més reptes. La gestió científica només pot ser acceptable per als treballadors si va acompanyada de bones feines (segures i ben pagades), però la realitat és que gairebé sempre va acompanyada de precarietat i dependència. Sens dubte, molts treballadors estan atrapats en aquestes feines per manca d'opcions millors. Si poguessin triar, ben pocs donarien suport a l'alienació combinada amb la inseguretat econòmica.

Aquesta tendència ofereix als individus l'oportunitat de dependre menys d'una organització, els ofereix la possibilitat d'establir relacions personals amb altres individus i de desenvolupar les seves carreres professionals d'una manera més satisfactòria i enriquidora. Per a aquests, el repte és produir alguna cosa única i desenvolupar les relacions personals suficients que els permetin viure d'allò que produeixen. Per aconseguir-ho, és necessari aplicar a l'individu les lliçons de l'estratègia empresarial. Però no tothom n'és capaç.

2. Quan es tracta del futur del treball, les dones trenquen fronteres

Si considerem l'impacte de la pandèmia en el treball de les dones, podríem pensar justament el contrari: que el futur del treball és qualsevol cosa menys femení. L'any 2020, només als Estats Units, més de 2,2 milions de dones van haver de deixar de treballar per manca d'opcions per tenir cura dels fills. De la mateixa manera, a la resta de països, molts treballadors eventuals (la majoria dones) van perdre la seva feina, i els treballs relacionats amb serveis de proximitat van ser els més afectats (hoteleria, neteja, turisme...). Amb tota la raó, a aquesta crisi se l'anomena la crisi de la *shecession*, en un joc de paraules en anglès entre *she* (ella) i *recession* (recessió).

Sigui com sigui, es preveu que aquests serveis que donen feina principalment a dones segueixin creixent en el futur. La demanda de treballadores socials, cuidadores, infermeres, metgesses i mestres és alta; de fet, la pandèmia ha evidenciat encara més que no n'hi ha suficients. La crisi sanitària d'aquest 2021 al Regne Unit, per exemple, és conseqüència del fet que el Servei Nacional de Salut no ha contractat

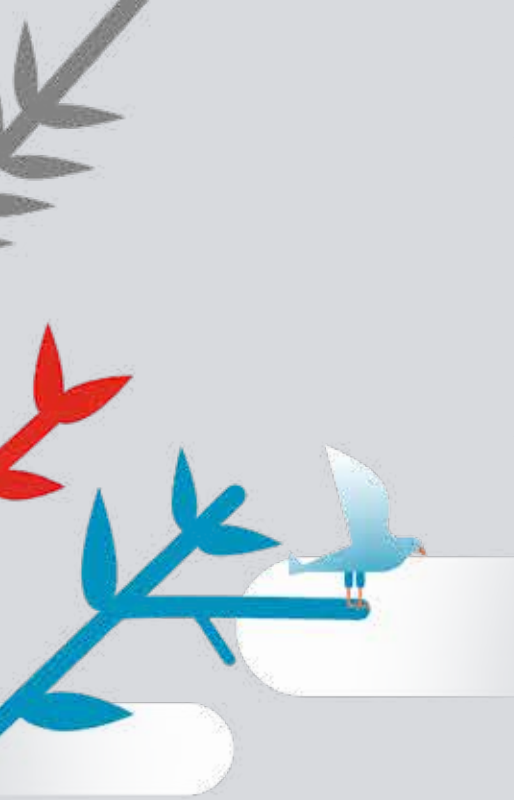

prou personal nou, i la població envelleix ràpidament. A Europa es necessitaran milions d'infermeres més els propers anys.

Els treballadors del sector de les cures no han de ser només dones, és clar. Però, actualment, la majoria de les persones que es dediquen a les cures de persones grans i d'infants ho són. Sens dubte, el repte serà atreure més treballadors masculins cap a aquests sectors en creixement. El pes del passat i de la cultura pot ajudar a explicar per què algunes d'aquestes feines han quedat obstinadament segregades per sexes: potser encara es percep com un fet "transgressor" que els homes s'incorporin a professions sanitàries i d'assistència social. Fer-ho suposaria un desafiament a la seva identitat cultural.

Hi ha moltes raons per les quals podem considerar que les dones trenquen fronteres: les feines que fan tenen futur (ja que són difícils d'automatitzar), el futur del treball sindical l'estan inventant les cambreres i les treballadores de la llar (dones como Ai-Jen Poo, de l'Aliança Nacional de les Treballadores de la llar dels Estats Units), les "habilitats toves" que s'ensenyava a valorar en les dones (empatia, atenció, intel·ligència emocional) són les habilitats del futur, i, finalment, els sectors en què les dones estan poc representades (tecnologia i finances) necessitaran més personal femení per innovar i expandir-se.

Un senyal que algunes de les formes d'activisme s'han convertit en tendència és l'apropiació dels seus missatges per part del món de la publicitat.

3. L'activisme desafia les velles estructures de poder

El 2020 es pot considerar l'any de l'activisme. Després de l'assassinat de George Floyd als Estats Units, es van desencadenar a tot el món nous moviments socials que desafiaven l'herència racista d'Amèrica i Europa (esclavitud i colonialisme). Com a conseqüència del moviment #metoo, han sorgit molts moviments i xarxes feministes nous que desafien les velles estructures de poder patriarcals i exigeixen més participació de les dones. En els mons corporatiu i polític, les quotes ja no són un tabú.

Un senyal que algunes de les formes d'activisme s'han convertit en tendència és l'apropiació dels seus missatges per part del món de la publicitat. Les empreses han utilitzat l'activisme per netejar la seva imatge. En molts sentits, els quatre anys de la presidència de Trump van impulsar el feminisme i l'antirracisme als Estats Units i al món. Moltes marques senten la necessitat de "dibuixar una línia vermella" perquè, com vaig escriure fa uns quants anys, "l'era del màrqueting massiu de dalt a baix, on s'havia de tenir tothom content, s'ha acabat".

Després del 2020, l'activisme impregnarà cada cop més el món laboral. D'inici, ja ha començat a transformar Silicon Valley. Tradicionalment, les companyies tecnològiques han fet promeses buides quan es tracta de diversitat i inclusió, però hi ha raons per creure que hem arribat a un punt d'inflexió. Com a ecosistema, Silicon Valley ja

no serà mai més igual (ara ja s'estén per múltiples territoris). I ara que hi ha més consciència del biaix (racista) en el camp de la intel·ligència artificial, és d'esperar que, en bona part, això es corregeixi en el futur.

L'activisme no només té a veure amb la diversitat i la inclusió, també està cada cop més relacionat amb el canvi climàtic. Hi ha més treballadors (i consumidors) que esperen una major transparència sobre l'impacte (i la petjada) de la seva feina en el planeta. Això explica, per exemple, que la certificació B Corp, que avalua el "rendiment social i mediambiental", sigui cada cop més popular entre les empreses. Els nous emprenedors creen "negocis sostenibles" i defensen un "capitalisme verd" que tingui en compte les externalitats negatives.

4. Els nous riscos exigeixen noves mesures de protecció per als treballadors

Al llarg dels anys he escrit molt sobre la "desagregació de les feines", un fenomen que va començar fa cinc dècades i que ha alterat profundament la naturalesa del treball i les compensacions que atreien els treballadors cap al món empresarial (i viceversa). En l'antic "paquet" *fordista,* a canvi de la subordinació i la divisió del treball, tenies un conjunt de beneficis que incloïa seguretat laboral, accés a l'habitatge (crèdit bancari), assistència sanitària, una pensió i sindicats forts.

Els contractistes, els emprenedors i els autònoms ja no són una part petita i insignificant de la mà d'obra. Ara n'hi ha milions, i la seva situació exigeix un nou contracte social.

Com bé ha palesat la pandèmia, un nombre cada vegada més alt d'estrangers, nouvinguts al mercat laboral, no tenen manera de demostrar la seva solvència. Milions de treballadors es queden al marge de la xarxa de seguretat. Un exemple: hi ha xifres que indiquen que al voltant de tres milions de persones al Regne Unit (el 10% de la mà d'obra) van quedar excloses dels paquets d'ajudes econòmiques del Govern, la qual cosa evidencia que la xarxa de seguretat no estava pensada per satisfer les necessitats dels treballadors que havien deixat de complir els requisits.

Els contractistes, els emprenedors i els autònoms ja no són una part petita i insignificant de la mà d'obra. Ara n'hi ha milions, i la seva situació exigeix un nou contracte social. La pandèmia ha fet que sigui més urgent que mai respondre a la següent pregunta: què s'ha de fer per tal que l'assistència sanitària i l'habitatge assequible siguin universals? Si els treballadors no poden accedir a un habitatge i a serveis sanitaris mitjançant el treball, no s'haurien de proporcionar aquests drets a tots els individus, sigui quina sigui la seva situació laboral?

I, per últim, però no per això menys important, han sorgit nous riscos relacionats amb la prolongació de la vida laboral i amb la ràpida transformació de l'economia. És probable que al llarg de la nostra

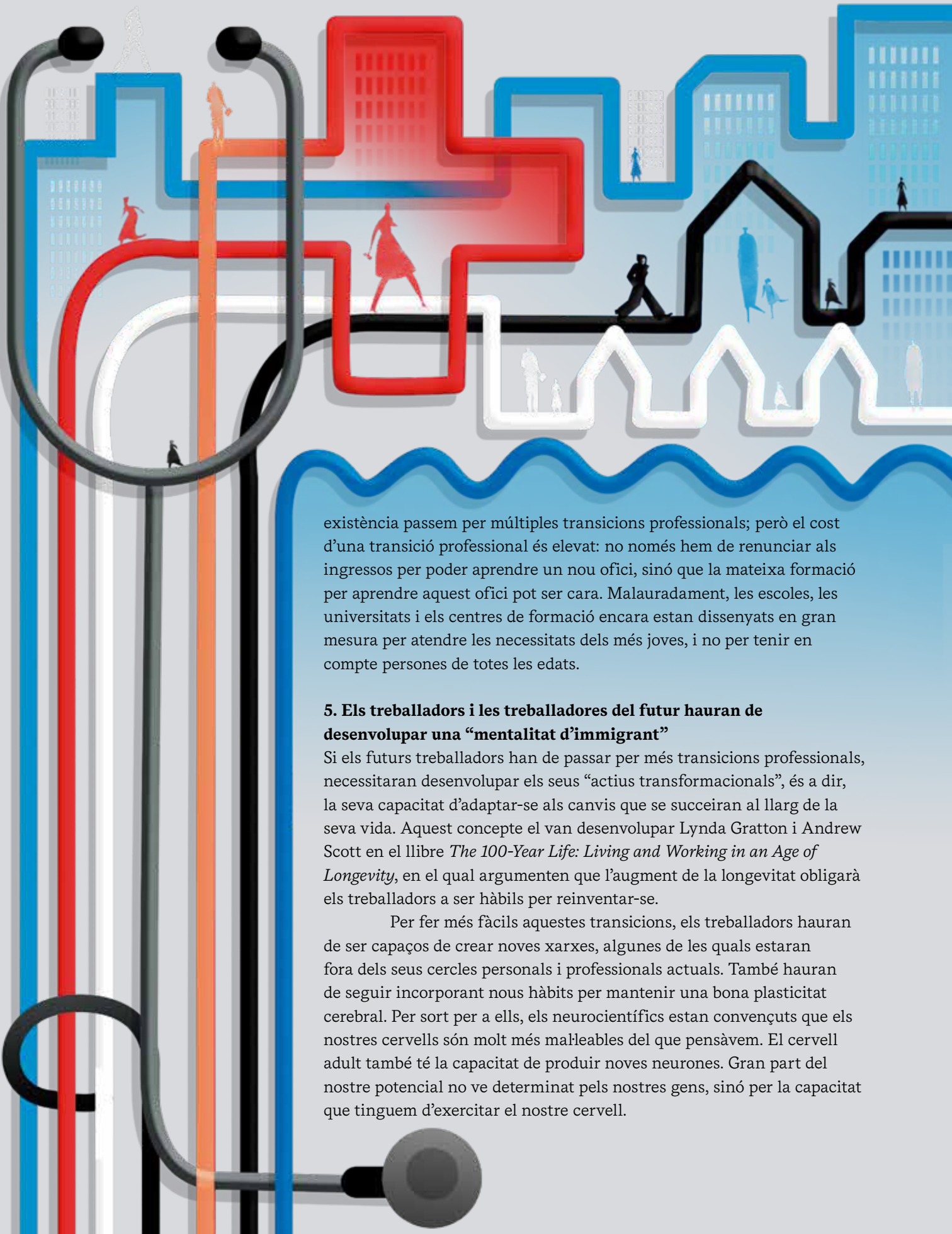

existència passem per múltiples transicions professionals; però el cost d'una transició professional és elevat: no només hem de renunciar als ingressos per poder aprendre un nou ofici, sinó que la mateixa formació per aprendre aquest ofici pot ser cara. Malauradament, les escoles, les universitats i els centres de formació encara estan dissenyats en gran mesura per atendre les necessitats dels més joves, i no per tenir en compte persones de totes les edats.

5. Els treballadors i les treballadores del futur hauran de desenvolupar una "mentalitat d'immigrant"

Si els futurs treballadors han de passar per més transicions professionals, necessitaran desenvolupar els seus "actius transformacionals", és a dir, la seva capacitat d'adaptar-se als canvis que se succeiran al llarg de la seva vida. Aquest concepte el van desenvolupar Lynda Gratton i Andrew Scott en el llibre *The 100-Year Life: Living and Working in an Age of Longevity*, en el qual argumenten que l'augment de la longevitat obligarà els treballadors a ser hàbils per reinventar-se.

Per fer més fàcils aquestes transicions, els treballadors hauran de ser capaços de crear noves xarxes, algunes de les quals estaran fora dels seus cercles personals i professionals actuals. També hauran de seguir incorporant nous hàbits per mantenir una bona plasticitat cerebral. Per sort per a ells, els neurocientífics estan convençuts que els nostres cervells són molt més mal·leables del que pensàvem. El cervell adult també té la capacitat de produir noves neurones. Gran part del nostre potencial no ve determinat pels nostres gens, sinó per la capacitat que tinguem d'exercitar el nostre cervell.

Aquests treballadors hauran d'aprendre a conèixer-se millor, a saber de què són capaços, i sobretot hauran de saber què volen i què no volen a la vida. Hauran d'aprendre a ocupar-se del seu propi futur (preparant-se per a futures transicions i estalviant per a la vellesa). Com diuen Gratton i Scott, "les qüestions d'identitat, elecció i risc són centrals quan ens preguntem com afrontar una vida llarga. D'aquesta manera, hauràs de pensar en la teva identitat d'una manera diferent a com ho feien els que et van precedir".

En resum, els treballadors necessitaran una "mentalitat d'immigrant" (tot i que en realitat no canviïn de país). Efectivament, l'acte de migrar en si mateix implica un desig de risc i de canvi. Els immigrants es qüestionen la seva identitat, creen noves xarxes de suport heterogènies, desenvolupen habilitats cognitives i resiliència, i s'enfronten a una cultura completament diferent a la qual s'adapten. Els seus actius transformacionals, la seva intel·ligència intercultural i la seva empatia són incomparables. Tots i totes hauríem de tenir aquesta mentalitat.

Les persones necessitaran més formació perquè viuen i treballen més anys. Aquesta formació haurà d'estar repartida al llarg del temps i no pas concentrada en la primera etapa de la vida.

6. En aquests temps de longevitat i transició tecnoeconòmica, la vida en tres etapes s'ha acabat

Molts dels majors de 30 anys hem estat educats amb la idea d'un enfocament tradicional en tres etapes de la nostra vida laboral: primer la formació, després la feina i, per últim, la jubilació. Però aquest enfocament deixa de ser aplicable a mesura que l'esperança de vida augmenta i els generosos sistemes de pensions van desapareixent. Cada cop hi ha més persones que compaginen diverses carreres i transicions vitals; i cada cop més companyies hauran d'eliminar el requisit de l'edat dels seus processos de contractació, ja que la població envelleix cada vegada més de pressa.

"Les persones necessitaran *més* formació perquè viuen i treballen durant més anys. Aquesta formació addicional haurà d'estar *repartida* al llarg del temps i no pas concentrada en la primera etapa de la vida. I si l'aprenentatge ja no es concentra en la primera etapa de la vida, el que hem d'aprendre en aquesta primera etapa s'haurà de centrar menys en habilitats específiques i més a aprendre a construir les bases per a una vida en constant aprenentatge", escriuen Gratton i Scott en el seu llibre *The New Long Life*.

Si els individus i les institucions (corporacions, sindicats, escoles i governs) no aborden la qüestió de la longevitat d'una manera més àmplia, hi haurà més persones pobres entre els avis del demà. Tanmateix,

la longevitat no s'ha de tractar com un "problema" o una "càrrega". És, sobretot, un regal. L'edat és més mal·leable del que crèiem fins ara; les persones de 50, 60, 70 i 80 anys són capaces de ser més creatives i innovadores del que ens pensàvem al segle xx.

Els futuristes poques vegades tenen en compte l'aspecte de la demografia. Tot i això, si d'alguna cosa estem segurs és que ens farem vells col·lectivament i que segurament viurem i treballarem durant més anys. En aquests moments, la discriminació per raó d'edat en el mercat laboral és un gran problema i dificulta que els treballadors als quals es demana que treballin durant més anys puguin rebre una pensió. Per tal que hi hagi un canvi, s'ha d'abordar cada element del sistema: formació, protecció social, habitatge, ocupació, reclutament, formació de nou, infraestructures...

7. El teletreball està transformant la gestió i les relacions laborals

L'augment del teletreball és anterior a la pandèmia, però la pandèmia l'ha accelerat almenys una dècada. Depenent del país, entre un 30% i un 50% de totes les feines es poden fer remotament amb una bona connexió a internet. El repte que va sorgir amb la pandèmia va ser decidir quines feines i tasques es podien fer a distància. Com i on volem treballar en el futur? Com treballarem junts com a equip? Aquestes són preguntes que tots els equips de treball s'han de plantejar avui dia.

Crec que aquesta tendència tindrà un impacte profund en l'organització del treball i en el teixit jurídic i cultural de les empreses. És probable que la gestió tradicional d'ordre i control es qüestioni cada cop més, i el treball asíncron serà cada vegada més freqüent. La flexibilitat que s'ofereix als treballadors es convertirà, finalment, en un argument per captar talent. Alguns treballadors, però, descobriran que poden tenir més flexibilitat convertint-se ells mateixos en contractistes.

"Deixar enrere la farsa de les feines de 9 a 5" suposa alguns reptes, però també fantàstiques oportunitats d'empoderament i creativitat. L'oficina virtual pot donar a persones diferents l'oportunitat d'expressar-se (en concret en l'escriptura, ja que el treball a distància asíncron es basa, en bona mesura, en la comunicació escrita). El teletreball desafia les estructures de poder tradicionals perquè el treball és més eficaç quan el poder es distribueix horitzontalment.

Les dones tenen molt a guanyar amb l'auge de les organitzacions en favor de la igualtat. A més, quan la flexibilitat es converteix en la norma dins d'una organització, hi ha molt poques raons per discriminar aquells que demanen flexibilitat, perquè són precisament els que més la necessiten. L'economista del comportament Iris Bohnet escriu: "Amb l'augment de la demanda de flexibilitat, podem (i hem de) preveure que els mercats laborals competitius s'ajustaran a les preferències dels treballadors i deixaran de discriminar les persones que busquen flexibilitat".

Welcome to the Jungle : 100 idées innovantes pour recruter des talents et les faire grandir
Vuibert, 2020

Du labeur à l'ouvrage
Calmann-Levy, 2019

Les entranyes de l'economia digital: entre el nou taylorisme i la disciplina social

Ignacio Muro Benayas

El taylorisme digital canvia els processos de producció (amb la dada com a matèria primera) i les formes d'explotació del treball impulsades pel capitalisme digital. Però cal trencar amb els monopolis del poder privat que s'apropien de les dades i dels perfils humans per convertir-los en font de beneficis, i fan créixer les desigualtats.

Ningú pot prefigurar les característiques del sistema social i econòmic que definirà la postpandèmia. Són massa les incògnites sobre la recuperació i massa els desequilibris de deute i desigualtat que deixarà com a herència. No obstant això, els impulsos vers les organitzacions verdes i digitals ja formen part d'un nou consens en el qual, a més de les ONG i les forces socials, les elits globals i els centres de pensament estratègic se senten còmodes, al costat de les grans corporacions tecnològiques i els antics oligopolis energètics.

D'alguna manera, els centres de poder assumeixen que les immenses injeccions de diner públic (que ja superen el 15% del PIB global) procedents dels estats són una gran oportunitat per rellançar una nova onada d'acumulació de capital que permeti superar les pors de viure una fase prolongada d'"estancament secular". Recordem que aquest concepte, recuperat el 2013 per l'economista Larry Summers, preveia una dècada caracteritzada per baixes taxes d'inversió privada i escasses expectatives de guany. Quan l'estat assumeix riscos d'emprenedor, l'optimisme torna als centres de poder.

Hi ha consens sobre la direcció que ha de prendre el camí, la qüestió és qui l'hegemonitza. La clau de volta és com això afecta el mercat de treball, o, encara millor, com resol la depressió de la demanda agregada associada a un consum constret per les baixes remuneracions i la depreciació del treball. Ens endinsem en una època apassionant que s'està descrivint de diverses maneres, unes més precises que altres. Entendre les tendències de fons és l'única manera d'embridar-les i capgirar-les en els seus aspectes més negatius.

Podem definir el moment actual a partir del terme economia de dades, però, si ho fem, neutralitzem i embellim els components socials que impliquen, en bolcar-ho tot en un canvi de la matèria primera, la dada, presentada com un element abstracte desconnectat del ciutadà-treballador, com a objecte d'expropiació. D'altra banda, la denominació *capitalisme de vigilància* emprada per Shoshana Zuboff té la virtut de connectar el moment present amb un canvi en la lògica del poder, però acaba posant l'accent —segons la meva opinió, en excés— sobre el consumidor, obviant les conseqüències que té sobre els processos productius i l'explotació del treball. El concepte de *nou taylorisme* (o taylorisme digital) és més a prop d'unir totes dues perspectives, integrant-les en els canvis en els processos productius (amb la dada com a matèria primera) i en les noves lògiques d'explotació del treball impulsades pel capitalisme digital.

Ignacio Muro Benayas.
Economista i analista social, expert en l'anàlisi de la gestió de la globalització, nous models productius i transicions digitals. Professor honorari de Comunicació a la Universidad Carlos III, durant 18 anys va ser director de l'Agència EFE (1987-2005) en diversos departaments i ha col·laborat com a articulista a *El País*, *Cinco Días*, *Público* i *El Diario.es*, entre altres publicacions.
Forma part del grup impulsor d'Economistas Frente a la Crisis i és membre de la fundació Economistas Sin Fronteras. És vicepresident de l'Instituto para la Innovación Periodística, del qual va ser impulsor, i president de Poli-TIC / Asociación Información y Conocimiento.

Taylorisme: depreciació del treball i acumulació de capital

El taylorisme va ser i és molt més que un conjunt de tècniques productives. Consisteix en una autèntica filosofia que impulsa una manera de produir i unes relacions socials determinades. Si fa cent anys va donar lloc al capitalisme fordista, avui és el sustentacle del capitalisme digital. Si la sistematització de les tasques mecàniques a

través de l'anàlisi exhaustiva de les seves seqüències i els seus processos va permetre, a finals del segle XIX, optimitzar la relació entre l'obrer i les màquines, ara qualsevol feina intel·lectual subjecta a rutines està oberta a l'automatització total o parcial.

Mentre les millores del taylorisme industrial facilitaven la revolució dels processos simples *in situ*, el digital facilita la descomposició i la deslocalització de tasques complexes en xarxa. Les tasques intel·lectuals més diverses, com ara traduir un llibre, impartir classes virtuals, interpretar un escrit legal o desenvolupar la telemedicina, ara es poden descompondre i esberlar, de manera que les seves parts més simples s'externalitzin en un robot o en subcontractacions de valor baix per tot el món. Tots dos taylorismes acaben mostrant unes conseqüències socials similars: més control sobre els processos productius i els temps del treballador, és a dir, més intensitat en l'explotació del treball directament connectada amb una nova onada d'acumulació de capital.

És l'essència del canvi actual. Ens enfrontem a un nou salt qualitatiu en la fragmentació de tasques i en l'externalització i deslocalització productives. Noves rutines assumibles per aplicacions digitals, sota el paraigua de la intel·ligència artificial, executades per persones aïllades però connectades des de fora dels perímetres organitzatius de les empreses, ubicades en qualsevol lloc, proper o llunyà: aquest serà el perfil dominant del nou sistema productiu.

Taylorisme: avenços científics i disciplina social

L'augment de la intensitat en l'explotació del treball s'ha d'explicar i justificar amb arguments científics i morals. La desigualtat que generen els processos d'acumulació de capital s'ha de justificar perquè sigui tolerable.

Quan Taylor afirma, a principis del segle XX, que "la ganduleria representa el mal més agut de tots els mals que afecten els obrers d'Anglaterra i d'Amèrica", o que "els augments de sou per sobre del que és imprescindible acaben afavorint l'alcoholisme i disminuint la producció", no es troba gaire lluny dels arguments que es fan servir per justificar l'eliminació de subsidis o de les declaracions dels països del nord d'Europa per desqualificar els ociosos del sud. Es tracta d'emparar i amagar de manera convenient la voluntat de controlar i disciplinar el més pobre o el més dèbil i, com a extensió, de responsabilitzar i culpabilitzar la gent de la seva situació.

Ens enfrontem a un nou salt qualitatiu en la fragmentació de tasques i en l'externalització i deslocalització productives.

Tot i que els separen més de cent anys, tots dos taylorismes comparteixen la vocació de presentar-se com a "impulsors del progrés i la llibertat humana". Si el taylorisme industrial va introduir, cap al 1900, els sistemes de retribució variable i el pagament de primes al

rendiment plantejats com a mecanismes de motivació, ara el taylorisme digital introdueix noves formes de retribució, com passa amb els *riders* o amb el pagament per microtasques, que es venen com a manifestació de la "llibertat" del nou treballador, quan no són més que una altra justificació de noves formes de dependència humana.

Per això mateix és fonamental justificar els nous canvis amb el prestigi del que és científic. Si el taylorisme industrial va apel·lar a l'"organització científica del treball" per maximitzar l'eficiència de la mà d'obra a través del seguiment detallat dels moviments del treballador en cada instant i el cronometratge de les operacions, ara el tractament de les rutines cognitives s'associa a nous avenços científics vinculats a l'"ús d'algoritmes i la intel·ligència artificial".

L'explotació del treball esdevé més intensa a través de la traçabilitat del treballador[1], considerat com a mercaderia, en totes les seves variables essencials. Hi ha instruments i aplicacions que permeten accedir a gran part del seu històric laboral (origen, formació, experiències laborals, participació en conflictes, absentisme, incidències...); hi ha aplicacions que permeten rastrejar el seu recorregut present (on és en cada moment; quant de temps ha dedicat a desplaçar-se, a cada tasca i a descansos) o mesurar-ne la contribució (la productivitat minut a minut, indicadors d'eficàcia i qualitat, avaluació de la feina...).

El que és excepcional d'aquest moment és que aquest capitalisme no esgota la generació d'excedents en els processos productius, sinó que els perllonga a qualsevol moment de la vida

Notes
1. http://ow.ly/iyHF50DP2em

humana a través d'instruments que envaeixen la seva intimitat, dissenyats per detectar els gustos i influir i condicionar els comportaments. Qualsevol ciutadà que tingui un dispositiu i navegui per internet ja és "un producte traçable". Qualsevol comentari en veu alta, qualsevol recerca... identifiquen una necessitat que provocarà que, des d'aquell instant i de manera insistent, li apareguin anuncis en totes les notícies que llegeixi o en totes les pàgines web que visiti. El segueixen al mil·límetre. És la conseqüència de l'anomenada "publicitat programàtica", que es basa en algoritmes que estableixen coincidències instantànies que li reclamen l'atenció, sigui on sigui i faci el que faci.

Intel·ligència artificial, empobriment humà

El vocable *intel·ligència* artificial permet evocar les característiques d'una societat superior que s'enllaça amb la idea de la "societat del coneixement". Però la realitat és que està associada a l'empobriment d'àmplies majories.

Els neoliberals van propagar el mite que ens endinsàvem en un període històric en el qual la inversió en formació era la inversió més rendible per a qualsevol ciutadà. Tant si hagués nascut a Califòrnia com a Espanya o a Egipte, la formació implicaria oportunitats universals de millora i una satisfacció creixent en l'ocupació, semblant a la que s'associava al treball creatiu de les classes mitjanes tradicionals. Però el mite va caure. Hi ha dues manifestacions que evidencien aquest fracàs: d'una banda, el pes creixent de la subocupació i la sobrequalificació dels professionals[2]; de l'altra, la crisi dels crèdits per finançar títols universitaris, especialment greu als Estats Units[3].

La realitat és que, en contra d'allò que pronosticava el mite de la societat del coneixement, el sistema econòmic actual necessita, a escala global, un volum decreixent de coneixement per produir béns i serveis. O, més concretament, necessita menys coneixement viu, associat a la feina dels humans, i el supleix amb més coneixement mort, entès aquest com la part del saber que es condensa i cristal·litza en aplicacions i sistemes, o en robots i intel·ligència artificial.

El sistema econòmic actual necessita menys coneixement viu associat a la feina dels humans, i el supleix amb més coneixement mort, en forma d'aplicacions i sistemes.

Dit d'una altra manera, les tecnologies digitals permeten extreure una gran part del coneixement humà, entès com a qualitat del treball, i el capitalitzen en aplicacions i sistemes, el converteixen en capital. El coneixement humà segueix la mateixa lògica que el treball manual: s'acaba substituint per capital i alimentant l'acumulació segons una lògica, que Marx va descriure amb una frase tan precisa com cruel: "El capital és treball mort que, com si fos un vampir, necessita treball viu per seguir vivint". Tan sols una minoria molt qualificada, dedicada a identificar problemes i a dissenyar i oferir solucions imaginatives,

Notes

2. L'*Informe CYD 2017* (Fundación Ciencia y Desarrollo) establia que, a la Unió Europea, el 23% dels graduats duien a terme les seves tasques en llocs de baixa qualificació (un 37% a Espanya), i a això s'hi havia d'afegir que un altre 16% ho feia a temps parcial.

3. L'augment del deute estudiantil als Estats Units, que afecta 45 milions de nord-americans i suposa 1,54 bilions d'euros, un 20% superior al PIB espanyol, és el símptoma més evident que el mercat no valora la inversió en coneixement (font: agència Moody's i Student Debt Crisis).

Qualsevol ciutadà que tingui un dispositiu i navegui per internet ja és "un producte traçable".

serà capaç de revalorar la seva feina. Però aquesta minoria s'ubicarà principalment a Califòrnia o en algun dels centres tecnològics d'uns pocs països del món (Alemanya, la Xina, el Japó, Corea del Sud...).

Deia Adam Smith, pare de l'economia política, a *La riquesa de les nacions*, que, amb les màquines, "el treball s'acaba reduint a unes quantes operacions ben senzilles: normalment, una o dues", i que aquesta rutina esdevé autodestructiva i acaba deteriorant el treballador fins al punt que acaba "tornant-se tan estúpid i ignorant com pot arribar a ser-ho un ésser humà". I en aquest punt ens trobem.

El somni d'un món millor

Una màxima atribuïda a Louis Blanc, socialista utòpic a mitjans del segle XIX, representa encara avui la manera més justa d'imaginar la creació i el repartiment de la riquesa. Diu això: "De cadascú segons les seves capacitats a cadascú segons les seves necessitats". Quan Marx es preguntava en quines condicions materials seria possible el seu desenvolupament, es respon: "(...) Quan l'antítesi entre treball mental i físic hagi desaparegut (...). Quan, paral·lelament al desenvolupament global de l'individu, hagin augmentat les forces productives i les fonts de la riquesa col·lectiva brollin a doll".

El que és curiós és que aquesta aspiració pugui definir el moment actual. Un temps que reclama un volum d'informació exhaustiu per, primer, detectar les capacitats i necessitats de cadascú i, després, atendre-les puntualment al llarg de les diverses etapes de la vida de cada persona. La capacitat per gestionar milions de dades de manera instantània i descentralitzada, i de conèixer i traçar detalladament les necessitats socials, ens permetria afrontar amb èxit aquest repte.

També és evident que ens trobem en un moment en què "les fonts de la riquesa col·lectiva brollen a doll", prou com per satisfer i resoldre els reptes més ambiciosos del món. El que cal, senzillament, és trencar amb els monopolis del poder privat que s'apropien de les dades i dels perfils humans per convertir-los en font de beneficis fins a consolidar la desigualtat com a característica social. Això és tot el que cal.

No es economía, es ideología
Economistas frente a la crisis
Deusto, 2012

Esta no es mi empresa
Ignacio Muro
EcoBook, 2008

Quan els robots no ens van prendre la feina

Esther Paniagua

La pandèmia de la covid-19 ha accelerat l'automatització i la digitalització. Desplaçaran els robots i la intel·ligència artificial la feina humana? Quins nous rols i demandes sorgiran? Quin serà el saldo entre la destrucció i la creació de llocs de treball? Les respostes conviden al pessimisme i a l'optimisme. Som a temps de crear un futur del treball pròsper.

Barcelona, 2030. La població envelleix, la força laboral es redueix i no arriben els robots que s'havien promès. L'automatització no ha avançat tan de pressa com algunes persones es pensaven. Els països no hi han invertit prou i no s'ha avançat tant en les capacitats de la intel·ligència artificial (IA) com perquè faci tasques amb empatia. Davant l'escenari distòpic de destrucció de llocs de treball de la dècada passada, avui se n'albira un de molt diferent: el d'un món en el qual no hi ha massa robots, sinó massa pocs.

Sembla creïble? Una cosa semblant relatava *The Economist*[1] en el seu especial "The World If" del 2019, un exercici d'imaginació de futurs possibles més o menys immediats. En aquest assaig, *The Economist* afirmava que ens amoïnem per una cosa equivocada o, si més no, que exagerem la capacitat de les màquines per desplaçar la feina humana. L'evidència d'una imminent apocalipsi de l'ocupació avui és "notablement deficient", diu l'article, atès que "en el món ric, l'ocupació va assolir nivells rècord el 2019, mentre que el creixement de la productivitat en molts països va ser anèmic".

En aquesta mateixa línia, l'estudi del MIT "The Work of the Future: Shaping Technology and Institutions" (2019) assenyala que la probabilitat que els robots, l'automatització i la IA eliminin grans sectors de la força laboral en un futur proper és exagerada. Tant The Economist com el MIT creuen que una part de l'explicació rau en l'envelliment de la població i en el bloqueig de la immigració. "Avancem que, a causa de la desacceleració de les taxes de creixement de la força laboral, l'augment de la proporció de jubilats i unes polítiques d'immigració cada vegada més restrictives, en les properes dues dècades els països industrialitzats tindran més llocs de treball que adults sans que els puguin ocupar", diuen.

Sembla que aquestes prediccions contradiguin una de les estadístiques més citades en la relació entre automatització i destrucció de llocs de treball. Es tracta d'un estudi del 2013 de la Universitat d'Oxford segons el qual el 47% de les feines estatunidenques tindrà un alt risc d'automatització a mitjans de la dècada del 2030. L'estudi fa referència al percentatge de llocs de treball més vulnerables, la qual cosa no vol dir que necessàriament s'automatitzin, tal com han matisat nombroses vegades els seus autors, sense gaire èxit.

L'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics (OCDE) estima que, en els propers 15 o 20 anys[2], el 14% de les feines en països desenvolupats podria desaparèixer a causa de l'automatització. També és probable que el 32% de les feines canviï radicalment per l'automatització de determinades tasques. Un informe més recent del Fòrum Econòmic Mundial[3] (WEF) esmenta un escenari de doble disrupció laboral per la confluència de l'automatització i la recessió provocada per la pandèmia. La WEF preveu que, de cara al 2025, el temps dedicat a les tasques actuals a la

Notes

1. "What if robots don't take all the jobs? A different dystopia: July 2030", *The Economist*, 2019.
2. "The Future of Work. OECD Employment Outlook 2019". OCDE, 2019.
3. "The Future of Jobs Report 2020". World Economic Forum, 2020.

Esther Paniagua Periodista i autora especialitzada en ciència i tecnologia. Col·labora amb *El País, El Español (D+I), Xataka* o *Muy Interesante*, entre d'altres mitjans. És professora del Màster Executiu en Intel·ligència Artificial de l'Instituto de Inteligencia Artificial. Va ser reconeguda com una de les "Top 100 Dones Líders d'Espanya" el 2019 i inclosa en la llista dels "100 espanyols més creatius en el món dels negocis" per la revista *Forbes España*. És autora dels informes *Inteligencia artificial, big data, el poder de los datos* i *Modelos de negocio disruptivos* publicats pel Future Trends Forum de la Fundación Innovación Bankinter.

feina per part dels humans i les màquines serà el mateix, i que llavors s'hauran desplaçat 85 milions de llocs de treball però s'hauran creat 97 milions de nous rols. Si és així, la xifra de treballs creats excedirà la xifra dels treballs destruïts. Però també constata que la tendència a crear ocupació s'alenteix, mentre que la destrucció s'accelera.

Una anàlisi de McKinsey[4] apunta que les feines que la pandèmia ha posat en risc són particularment vulnerables a l'automatització. Estima que un 94% de les feines en serveis d'allotjament i alimentació, i prop d'un 70% de les del comerç majorista i minorista podrien desaparèixer. En la mateixa línia del WEF, McKinsey prediu que els nous llocs de treball compensaran els que s'han perdut, i pensa fins i tot que Europa es podria enfrontar a una escassedat de mà d'obra qualificada a causa de l'envelliment de la població.

Obligats a cotreballar

El desig d'eliminar el treball humà genera noves tasques per als humans. Es allò que l'antropòloga Mary Gray defineix com "la paradoxa de l'última milla d'automatització"[5]: el motiu és que els algoritmes que mouen les màquines i la intel·ligència artificial són prou imperfectes com per no poder prescindir dels humans, igual que passa amb els robots i altres tipus de *software*.

La majoria de les tasques automatitzades necessiten diverses persones que les controlin i tinguin cura dels processos les 24 hores del dia. Centenars de milions de persones ja fan tasques de computació humana necessàries per al desenvolupament i el funcionament de llocs web i aplicacions que tots fem servir. TripAdvisor, Match.com, Google, Twitter, Facebook o Microsoft són algunes de les empreses que recorren a treballadors i treballadores *online*, els quals contracten a través de plataformes com Amazon Mechanical Turk. Són aquells a qui Gray anomena *treballadors fantasma*. Fan tasques d'etiquetatge per a sistemes d'intel·ligència artificial, moderen contingut, escriuen recomanacions falses o resolen *CAPTCHA*, aquelles proves tan molestes —que consisteixen a reconèixer o escriure els nombres i les lletres que apareixen distorsionats a la pantalla— que es presenten com a pas final en les transaccions o*nline*.

Els treballadors fantasma són part del que s'anomena *economia sota demanda* o de les minifeines: la *gig economy.*

Els treballadors fantasma són part de l'anomenada *economia sota demanda* o de les minifeines: la *gig economy*. L'esquema és senzill: el necessito ara, el demano ara, el tinc ara. I la feina la farà qui, en aquell moment, estigui disponible. És una altra derivada de la digitalització. Passem de la feina per a tota la vida a la contractació per projectes, sovint a través de plataformes *online*. És el cas dels repartidors a domicili o dels conductors de transport privat.

Notes

4. "The future of work in Europe. Automation, workforce transitions, and the shifting geography of employment". McKinsey, 2020.

5. Gray, M. L., *Ghost Work: How to Stop Silicon Valley from Building a New Global Underclass*. Houghton Mifflin Harcourt, 2018.

Treballar per als robots

L'automatització feia la promesa que els robots treballarien per als robots, però ha passat tot el contrari: som els humans els qui sovint treballem per a ells. O per als algoritmes. Si no "per a ells", com a mínim, "amb ells". Mentre les màquines no facin la nostra feina, haurem de treballar-hi si no la volem perdre.

La col·laboració entre persones i màquines serà cada vegada més freqüent malgrat els reptes, que no són tan nous. En totes les etapes d'adopció de tecnologia ens hi hem hagut d'adaptar. Primer vam aprendre a fer servir eines, després màquines, després ordinadors i ara, a mesura que els sistemes informàtics simulen que són intel·ligents, passem de fer-los servir a treballar-hi. En el món connectat no només se'ns demana conèixer les noves tecnologies, sinó també col·laborar-hi. Se'ns demana que canviem els nostres coneixements i les nostres dinàmiques, que ens adaptem a les eines que han nascut per complementar-nos, per augmentar-nos i, en molts casos, per substituir-nos.

El futur del treball ja és aquí per a una gran majoria de la força laboral *online*. La pandèmia ha obligat molts treballadors a digitalitzar-se a marxes forçades. El 84% dels ocupadors diu que està a punt per digitalitzar ràpidament els processos de treball i moure el 44% dels seus empleats per operar de manera remota, segons l'informe esmentat del WEF "The Future of Jobs Report 2020". Aquí els reptes són la productivitat i el benestar: crear un sentit de la comunitat, connexió i pertinença a través de les eines digitals, i proporcionar nous tipus de serveis i ajudes adaptats a les necessitats del teletreball.

Incorporar a la pràctica diària l'ús de les tecnologies i els sistemes informàtics d'automatització és un repte que es pot percebre com una barrera. Demana modificar rutines diàries i pràctiques molt arrelades, o fins i tot definir rols. Les empreses estimen que al voltant del 40% dels seus treballadors necessitaran una recapacitació, segons dades del WEF. El repte de recapacitar i redistribuir desenes de milions de treballadors de mitjana edat no és menor: el 37% dels treballadors europeus ni tan sols té habilitats digitals bàsiques, segons assenyala la coalició europea The Digital Skills and Jobs. El desafiament augmenta si a l'equació li sumem un robot, que tant pot ser un braç mecànic per assistir una cirurgia com un cobot. Els cobots (o robots col·laboratius) estan dissenyats per interactuar físicament amb humans en un mateix espai de treball. Per exemple, en una fàbrica, per a l'acoblament conjunt de productes. Tenen una presència creixent en empreses de totes les mides, fins al punt que es calcula que el volum d'aquest mercat es multiplicarà per vuit d'aquí al 2026[6].

El creixement vertiginós d'aquesta indústria necessitarà persones per construir, capacitar i mantenir els cobots. Aquestes màquines substituiran la feina de moltes persones que, alhora, hauran d'aprendre a fer tasques molt més tècniques. La col·laboració entre humans i màquines assegura que alliberarà les persones de les tasques

Notes

6. "Collaborative Robot (Cobot) Market by Payload, Component (End Effectors, Controllers), Application (Handling, Assembling & Disassembling, Dispensing, Processing), Industry (Electronics, Furniture & Equipment), and Geography – Global Forecast to 2026". MarketsandMarkets, 2020.

repetitives i alienants, per tal que es puguin centrar en altres feines de més valor afegit, que poden ser tècniques, intel·lectuals, creatives, emocionals o d'assistència i de cures. Així mateix, l'automatització assegura que augmentarà les capacitats humanes, una cosa que en certa mesura ja fan aquests petits dispositius que tots portem a la butxaca.

Tendències reversibles

Malgrat tot, si hi ha una cosa que és certa és que en la cursa entre les tecnologies que substitueixen i aquelles que habiliten estan guanyant terreny les primeres. És la conclusió de Carl Frey, un dels autors de l'estudi d'Oxford "The Technology Trap: Capital, Labor, and Power in the Age of Automation" (2019), després de revisar diversos desenvolupaments tecnològics recents, com ara l'aprenentatge automàtic, la visió artificial, els sensors, diversos subcamps de la IA o la robòtica mòbil. Si bé aquestes tecnologies generaran noves tasques que faran servir mà d'obra, encara predominen les tecnologies de substitució. Aquesta tendència —assegura Frey— és creixent, i això no és gaire encoratjador en termes d'ocupació per a una classe mitjana ja colpejada, les feines de la qual són les que estan més exposades a l'automatització.

Els treballadors altament qualificats tampoc no s'alliberen d'aquesta dinàmica, estan especialment exposats a la IA —capaç de completar tasques que demanen planificació, aprenentatge, raonament, resolució de problemes i predicció—, en front de les feines de qualificació baixa i mitjana, que estan més exposades als robots i al *software*. De fet, l'empresa consultora i de recerca de tecnologies de la informació Gartner prediu que el 69% del treball rutinari que fan actualment els gerents s'haurà automatitzat del tot d'aquí al 2024.

Els treballadors altament qualificats estan especialment exposats a la IA, en front de les feines de qualificació baixa i mitjana, que estan més exposades als robots i al *software*.

Si aquestes tendències s'accentuaran o es reduiran és quelcom que encara s'ha de definir. El balanç entre l'eliminació de l'ocupació, la substitució de tasques, la modificació de rols o la creació de noves feines depèn de múltiples factors, sobre els quals encara es pot intervenir.

Totes les economies avançades han experimentat unes transformacions profundes en l'àmbit laboral. El pes del sector agrícola en l'ocupació total dels Estats Units va disminuir del 60% el 1850 a menys del 5% el 1970[7]. A la Xina, un terç de la seva força laboral va abandonar l'agricultura entre el 1990 i el 2015.

Fa més d'un segle i mig que l'automatització està desplaçant unes feines i creant-ne d'altres en noves indústries i nous negocis. Tal com assenyala l'estudi del MIT que esmentava en començar aquest article, els antecedents històrics immediats conviden a l'esperança:

Notes

7. Lund, S. i Manyika, J., "Five lessons from history on AI, automation, and employment November". McKinsey, 2017.

entre el 1940 i el 1980, els accelerats avenços tecnològics i les institucions van generar una productivitat creixent i una distribució ràpida dels salaris de manera relativament uniforme. El problema és que aquesta dinàmica es va trencar a partir del 1980: només aquells treballadors amb títols universitaris i de postgrau de quatre anys es van poder beneficiar d'un creixement sostingut dels ingressos.

Qualitat abans que quantitat

Segons el MIT, aquesta tendència es pot evitar a través d'estratègies de creixement de la productivitat i la distribució d'ingressos amb mesures educatives, regulacions laborals, inversions públiques, polítiques tributàries, etc. que previnguin els errors del passat. Ara que la tecnologia ens ha alliberat del treball físic i del treball de càlcul, i que comença a prendre decisions per nosaltres, es parla d'invertir en la qualitat de l'ocupació, no en la quantitat de llocs de treball.

I la qualitat, precisament, sembla que no millora. *The Economist* tenia raó: la taxa mundial de desocupació s'ha reduït en els països amb alts ingressos, i això pot servir com a refutació de les afirmacions que el canvi tecnològic està provocant pèrdues massives de llocs de treball. Malgrat tot, tal com puntualitza l'Organització Internacional del Treball (OIT) en l'informe "World Employment and Social Outlook. Trends 2020", la creació de llocs de treball s'ha concentrat sobretot en el sector de serveis, on el valor afegit mitjà per treballador és relativament baix. I a això s'hi ha d'afegir la generalitzada precarització de les minifeines de l'economia sota demanda i els treballs fantasma.

Paral·lelament, hi ha països d'ingressos mitjans que han patit crisis econòmiques en els darrers anys que encara tenen unes taxes d'atur elevades. Les males perspectives per a l'economia mundial no auguraven cap millora abans, i menys ara amb la covid-19. Amb una taxa d'atur superior al 16%[8], Espanya no pot presumir gaire quan la taxa mitjana d'atur a la Unió Europea és la meitat[9].

La pandèmia ha accelerat la digitalització, l'automatització i la robotització. Les noves tecnologies i les més emergents ofereixen el potencial de millorar la qualitat de vida i les condicions laborals. Que s'aprofitin o no les oportunitats depèn de les institucions, del lideratge públic i privat, diu el MIT, "per transformar la riquesa agregada en més prosperitat compartida en lloc de fer-ho en una desigualtat creixent". Si ho aconsegueixen, i ho aconseguim, quan el 2030 mirem enrere no parlarem de quan els robots ens van prendre la feina, sinó de quan l'automatització i la digitalització van dur-nos un món millor.

Notes

8. "Enquesta de població activa (EPA). Sèrie històrica (dades en milers de persones)". INE, 2021.

9. "Unemployment statistics". Eurostat, 2021. http://ow.ly/Lc7r50DPaxS

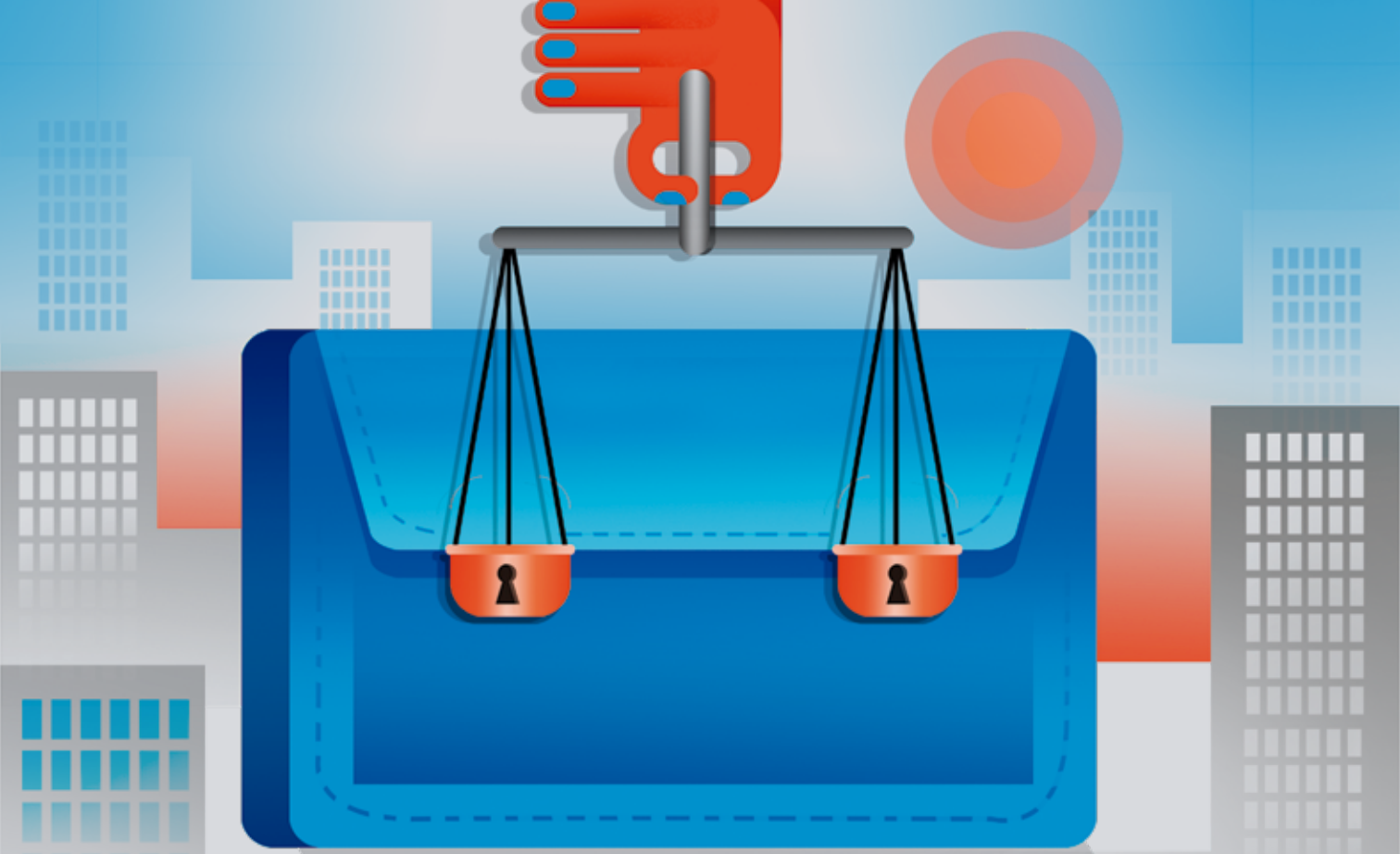

Efectes de la transformació del treball

Xavier Orteu

En un moment de falta de treball, una orientació individualista que centra la gestió d'allò públic en els interessos particulars porta a competir pels llocs de treball i culpabilitzar qui en queda exclòs. No som davant d'una crisi puntual sinó d'un procés general de desestabilització de la condició salarial. La transformació del mercat laboral ens permet repensar la nostra relació amb el treball.

No és la fi del treball sinó la seva transformació

No es tracta d'un plantejament catastrofista. Segueix havent-hi una societat del treball, però han canviat radicalment les condicions. Es produeix una modificació profunda de la condició salarial. Entrem en una societat de plena activitat però no de plena ocupació, la qual cosa vol dir que hi ha molta feina però no tothom hi té accés.

Apareix una tendència a la polarització entre persones altament ocupades i altres amb greus problemes per accedir a una feina. Però ens trobem en una època postindustrial, no de posttreball. No ha canviat la centralitat del treball sinó la manera d'entendre aquesta centralitat i, per tant, també, la manera d'incorporar-la en la narrativa vital. Per exemple, quin és el pes que dona cadascú a l'element treball en el projecte personal de vida o com creu que li permetrà assolir els propis ideals.

L'orientació actual del treball tendeix a desfer la dimensió col·lectiva

El debat sobre el pes social del treball i les regulacions per fer-ho possible tenen una llarga trajectòria. L'important d'aquesta qüestió és com es té en compte la possibilitat d'existir en el camp de l'altre; com es fa possible l'adquisició d'un sentiment d'utilitat envers el conjunt de la societat i com es reforça la complementarietat dels individus.

Les transformacions que pateix el treball tendeixen a desfer aquesta dimensió col·lectiva, garant de l'orientació a l'altre. Es desenvolupen noves formes d'organització del treball que apunten a un enfocament narcisista i a una interiorització de la causa de l'empresa. L'anomenada *economia de plataforma* n'és un bon exemple: els treballadors es troben amenaçats per una exposició cada cop més directa a les fluctuacions del mercat de treball, i això els afecta en el salari, les proteccions i els estils de vida. En aquesta línia, podem situar tres factors que incideixen en la construcció del projecte professional. El primer té a veure amb el temps. La persona ha de manegar-se en relacions a curt termini, passant d'una feina a una altra contínuament, sense possibilitat de pensar a llarg termini; el segon factor té a veure amb la necessitat de canviar la base dels mateixos coneixements, desenvolupant contínuament noves habilitats vinculades amb noves demandes del mercat de treball; el tercer factor, finalment, implica haver-se de desprendre del propi passat, que la persona torni a néixer, laboralment parlant, tantes vegades com ho requereixi la seva inclusió laboral.

La precarització

Potser un dels termes que ha aconseguit expressar millor els efectes que genera en les persones aquesta nova situació és el de

Xavier Orteu. Director d'Insercoop, cooperativa d'iniciativa social que treballa per a la inserció i l'orientació laboral. És professor del màster en Ocupació i Mercat de Treball: Intervenció i *Coaching* en l'Àmbit Laboral de la UOC. Participa com a investigador en el Grup de Recerca en Educació Social (GRES).
És autor de diversos llibres: *La construcción de itinerarios de inserción laboral* (Gedisa, 2007), *Trabajo y vínculo social* (UOC, 2012) i *Desafíos en un mercado laboral en transformación* (UOC, 2017). Col·labora habitualment en el digital *Social.cat.*

precariat, condició social que relacionem amb aquelles persones que tenen males condicions laborals. Però aquest és només un dels aspectes del *precariat.* L'altre és la manca de suport comunitari. Aquest segon aspecte té una incidència fonamental en la configuració d'aquesta nova categoria. Podem dir que la precarietat laboral és un reflex de la precarietat dels llaços socials, però també ho podríem formular a l'inrevés: la fragilitat social comporta fragilitats en l'ocupabilitat. L'esborrament dels antics rols socials articulats en relació amb el treball provoca l'exclusió no únicament de qui no té feina, sinó també de qui no disposa d'ancoratges socials. Cal tenir en compte que el treball està en el centre de la visió del món que hem construït; ha estat el principal element d'identitat personal i social, ha estructurat l'activitat social, ha condicionat l'urbanisme, ha determinat les ideologies, ha regulat els cicles de vida, ha incidit en els sistemes d'aprenentatge, ha atorgat rols...

La connexió entre la precarietat laboral i la dels llaços socials ens permet entendre que, en realitat, es tracta d'una precarietat simbòlica. Actua reduint el marc mental en el qual era possible pensar i articular un projecte de futur, d'imaginar-lo, de projectar-lo. El resultat final és la dificultat en la producció de sentit i, per tant, en com ocupar un lloc protagonista en la nova realitat laboral. Però això no afecta tothom igual, atès que la possibilitat de representar-se en un món del treball fragmentat està desigualment repartida. Sense un mínim de cultura i sentit crític, l'adquisició i el domini de certs coneixements només tenen un valor limitat. La prova és que cada cop hi ha més títols, però cada cop tenen menys valor social.

Destrucció de l'experiència col·lectiva

Els processos de precarització provoquen la destrucció de l'experiència col·lectiva, ja que l'espai en el qual era possible articular allò individual i allò col·lectiu es dilueix. La desregulació del mercat de treball canvia el valor de la pròpia trajectòria laboral i professional, altera la manera de mobilitzar l'esforç de la persona i transforma la matèria de què està feta la possibilitat d'inscriure's subjectivament en un determinat lloc de treball.

Sense un mínim de cultura i sentit crític, certs coneixements només tenen un valor limitat. La prova és que cada cop hi ha més títols, però cada cop tenen menys valor.

L'esborrament del marc en què les persones poden articular la dimensió individual en la social comporta una falta d'identitat, una crisi del relat ocupacional. Suposa quedar fixat en un estatus que no ofereix cap possibilitat de carrera professional.

L'espai social on esdevenien les construccions compartides s'acaba convertint en un espai inestable i fragmentat, que no orienta. D'acord amb aquest fet, cada cop augmenta més el volum de persones que no només no tenen feina, sinó que no s'adapten a les noves lògiques laborals.

Una visió només en clau productiva

La majoria de les polítiques d'ocupació tendeixen a ubicar la persona en relació amb la seva capacitat productiva. Es tracta d'una mirada que genera nous processos de segregació en nom de la productivitat. La desocupació s'apodera de la idea de treball i s'organitza sota la consigna de recuperar un ideal perdut, i el resultat frustrat d'aquest intent sempre recau sobre la persona sense feina, fixant-la en aquest lloc de fracàs.

Les polítiques neoliberals han traslladat els criteris de gestió del treball de les empreses a les poblacions, però això és una trampa per a les persones. S'ha fomentat el concepte d'ocupabilitat per justificar que tothom ha de ser ocupable, i ara estem assistint a un nou procés de culpabilització dels desocupats. D'aquí sorgeixen les "competències líquides", coneixements altament obsolescents pensats perquè l'individu pugui competir amb altres per accedir a una feina. El problema és que les persones caduquen al ritme que ho fan els seus coneixements superficials, i en el mercat de la precarietat, com més buit de saber, més ocupable ets.

La dimensió comuna del treball

L'equilibri entre economia i justícia social està en crisi, i els seus efectes no només són la pèrdua d'ocupació, sinó també l'orientació social envers el treball. Es pensa més en la lògica d'utilitat pública que d'interès comú: mentre que el públic és la gestió d'aquest equilibri des de la perspectiva de la suma dels interessos individuals, el comú és la gestió d'aquest equilibri des de la perspectiva dels interessos col·lectius. En el primer cas, el problema s'anomena *desocupació* i afecta cadascú individualment; en el segon, es tracta del valor social de la persona a través del treball i és un problema de la comunitat.

Les persones caduquen al ritme que ho fan els seus coneixements superficials, i en el mercat de la precarietat, com més buit de saber, més ocupable ets.

Què se n'ha fet del treball en tant que bé comú? Malgrat aquesta crisi, trobem nombroses pràctiques i experiències que conceben el treball com una activitat lligada al bé comú. Moltes han nascut amb l'objectiu de fer economia de manera diferent. Són iniciatives que reparteixen la propietat, la presa de decisions i l'organització del treball entre totes les persones implicades. Les cooperatives en són un bon exemple.

En altres àmbits de la vida podem trobar aquesta orientació cap al bé comú. Vegem-ne alguns exemples: projectes on es comparteixen i intercanvien objectes i coneixements sense una finalitat mercantil; propostes que estableixen models no especulatius d'accés a l'habitatge i que generen noves dinàmiques entre els veïns; iniciatives comunitàries autogestionades que busquen satisfer necessitats comunes com ara la criança compartida dels fills, els horts

urbans o els grups de consum; activitats laborals compromeses amb l'impacte social i ecològic de les seves pràctiques, o iniciatives que fan visible i posen en valor l'economia de les cures.

En totes aquestes propostes, el que és comú no es limita només a la copropietat de les coses sinó que s'amplia a la coactivitat, és a dir: una activitat compartida que té la voluntat de transformar la nostra relació amb el treball i amb l'economia.

En un moment de falta de treball o de treball precari, una orientació individualista, que centra la gestió d'allò públic en els interessos particulars, ens porta a acceptar els riscos de competir pels llocs de treball existents i a donar la culpa a qui en queda exclòs. En aquesta lògica, l'exclusió serà vista com un resultat "natural" del funcionament del mercat. D'aquesta manera veiem com la millora de l'ocupació basada en la competència no impedeix que es generin majors exclusions d'aquells menys preparats. Això és important tenir-ho en compte perquè habitualment hom pensa que la millora de l'ocupabilitat és el revers de l'exclusió laboral, quan, segons quin sigui l'enfocament que s'hi doni, és només el discurs que la legitima. Acceptar la competència com a marc regulador de la participació en el mercat laboral obliga tothom a sotmetre's a la màxima neoliberal de ser productiu o rebre'n les conseqüències.

A mode de conclusió

La transformació del mercat laboral ens dona la possibilitat de repensar la nostra relació amb el treball: o segueix sent un bé privat que genera precarietat i exclusions, o es tracta com un bé comú i fa possible la integració per la via de la utilitat social. O dimitim davant del relat neoliberal o acceptem el repte de generar noves formes de treballar. Aquest és l'escenari al qual ens convoca la transformació del treball.

Desafíos en un mercado laboral en transformación
EUOC, 2017

Trabajo y vínculo social
UOC, 2012

Referències bibliogràfiques

Bauman, Z., *Trabajo, consumismo y nuevos pobres.* Gedisa, Barcelona, 2003.

Castel, R., *La metamorfosis de la cuestión social.* Plaza Edición, Buenos Aires, 2002.

Laval, C. i Dardot, P., *Común. Ensayo sobre la revolución del siglo xxi.* Gedisa, Barcelona, 2014.

Sennett, R., *La cultura del nuevo capitalismo.* Anagrama, Barcelona, 2006.

Standing, G., *El precariado. Una nueva clase social.* Pasado y Presente, Barcelona, 2013.

***Panic Buying*. Pànic per comprar.** El risc que, per manca de transport, els supermercats poguessin quedar-se amb escassa mercaderia va ser real durant el confinament. Va despertar la por de perdre aquelles coses que, per efímeres que siguin, ens donen certa il·lusió de seguretat.

Treballar en la metròpoli postcovid

Oriol Estela Barnet

La pandèmia ha accelerat la implantació del teletreball i s'han multiplicat les reflexions sobre com aquest canvi transforma la ciutat. Moltes persones ja no hauran de treballar al mateix lloc i al mateix temps, cosa que implica repensar els espais de treball més enllà de l'oficina tradicional. Però tampoc hem d'oblidar que, per a una part molt important de treballadores i treballadors, aquesta modalitat no és aplicable.

L'any 2008, l'arquitecte britànic Frank Duffy va publicar *Work and the City,* un llibret on especulava sobre les implicacions que té la introducció de les tecnologies digitals en l'organització espacial del treball. El teletreball, sobre el qual es va començar a parlar en els anys setanta, havia començat a fer-se una realitat a finals dels noranta gràcies a internet i la telefonia mòbil, i el primer símbol en va ser la BlackBerry.

En el centre de l'anàlisi de Duffy es plantejava que les persones d'una mateixa organització no necessitaven treballar al mateix lloc i en el mateix moment, i que, per tant, calia molta més flexibilitat en els usos dels edificis i en les formes de treballar.

L'australià James Calder, també arquitecte, va concretar el 2009 en el document *14-Hour City* una proposta per organitzar el treball en dos torns de set hores, per tal de treure el màxim profit de la infraestructura construïda. La proposta buscava millorar-ne l'amortització econòmica, però també ambiental, ja que s'estima que els edificis són els generadors del 30% de les emissions de gasos d'efecte hivernacle.

Ha passat més d'una dècada, i la dinàmica d'un mercat de treball cada cop més digitalitzat, accelerada per l'impacte de la covid-19, fa posar en dubte fins i tot que el parc urbà d'oficines pugui estar ocupat en la clàssica franja *9 to 5*, com cantava Dolly Parton a començaments dels vuitanta.

Cap a on anem, doncs? Quins són els principals efectes sobre el teixit urbà que podem albirar amb l'esclat de la digitalització i l'auge del teletreball que estem vivint? Es reforçarà o es diluirà el poder dels centres urbans com a grans imants d'activitat econòmica i ocupació?

Estratègies de les ciutats i les empreses

Cal admetre que potser encara és massa d'hora per aventurar quins seran els efectes reals a mitjà i llarg termini sobre els entorns urbans. Com sempre, tot dependrà en gran part de les estratègies que segueixin tant les ciutats com les empreses, però algunes reflexions es poden fer sobre la influència del teletreball i la flexibilització d'horaris en els llocs que habitem.

La generalització del treball a distància té com a principal conseqüència la reducció de la mobilitat obligada per motius laborals. Al seu torn, la major flexibilitat horària hauria de permetre distribuir de manera més eficient el trànsit i l'ús del transport públic, evitant les hores punta i els embussos. Fins aquí, tot positiu. Un primer interrogant es troba, però, en com evitar que els desplaçaments, presumiblement més esporàdics, amb propòsits diversos i, per tant, més distribuïts (enfront dels desplaçaments lineals llar-feina), afavoreixin una major utilització del vehicle privat. L'altre repte per a la gestió de la mobilitat a la metròpoli serà

Oriol Estela Barnet. Economista i geògraf. Professional del desenvolupament econòmic local des de 1995, primer a la consultoria privada i posteriorment a la Diputació de Barcelona. En l'actualitat és coordinador general del Pla Estratègic Metropolità de Barcelona i coordinador tècnic de la Càtedra Barcelona-UPF de Política Econòmica Local.

com assegurar la viabilitat econòmica del transport públic si es redueix el nombre d'usuaris.

El treball remot també obre noves oportunitats per al desenvolupament de les ciutats petites i mitjanes, fins i tot per als entorns rurals. Les empreses podran utilitzar models com el *hub and spoke* o *xarxa en estrella*, amb una seu central més reduïda i altres centres distribuïts pel territori, sovint basats en espais de *coworking* (una opció socialment millor que la del teletreball domèstic). Per afavorir-ho, els teixits urbans amb mixtura d'usos i una oferta variada de serveis accessibles sense necessitat de transport motoritzat, rebatejats com "la ciutat dels 15 minuts", s'hauran de combinar amb una bona connectivitat en transport públic amb els principals nuclis urbans que concentrin els serveis més especialitzats ("la regió dels 45 minuts").

La digitalització també tindrà el seu impacte en l'activitat econòmica a peu de carrer. L'enèsima crisi del comerç minorista l'obligarà a reinventar-se per enèsima vegada. En aquesta ocasió sembla que el comerç de barri i el de nuclis urbans petits, de la mà del teletreball, ha sortit més ben parat que la resta. Mentrestant, molts locals comercials de llocs cèntrics s'estan reconvertint en punts d'abastiment per a *riders,* tant de mercaderies com de menjar (les anomenades *ghost kitchens*) o de qualsevol altra cosa que s'hagi de servir a domicili. Molts locals, doncs, tindran activitat, però no de cara al públic.

La ciutat autosuficient

Un cas particular seran els espais de fabricació, on els anomenats *makers,* ja siguin neoartesans manuals o equipats amb impressores 3D, impulsin la revolució de l'anomenada *Fab City,* la ciutat que tendeix a l'autosuficiència integrant tecnologia i economia circular en la fabricació a petita escala.

Alguns d'aquests locals derivaran cap a allò que s'anomena *tercers llocs:* espais híbrids que combinen feina, lleure, acció comunitària, serveis públics i restauració en dosis variables, i que seran una alternativa essencial a l'hora de trencar l'aïllament del teletreball domèstic. No és descartable que tercers espais a gran escala siguin els nous revitalitzadors de determinats centres urbans o de polígons industrials. En aquest sentit, un interrogant important és si els grans centres comercials reviuran, especialment els situats en emplaçaments suburbans, tenint en compte que ja hi havia una tendència de tancaments progressius en els països anglosaxons.

Alguns locals derivaran cap a allò que s'anomena *tercers llocs:* espais híbrids que combinen feina, lleure, acció comunitària, serveis públics i restauració en dosis variables.

Finalment, tots aquests canvis també suposen redoblar la importància de l'espai públic com a lloc de trobada i els espais naturals

Les mesures sanitàries o la solidesa del sistema de salut tindran un paper clau en l'elecció d'on establir-se. Posicionar-se en aquests àmbits serà tant o més important per atraure talent com ho havien estat fins ara el clima o l'oferta de lleure.

com a protagonistes més quotidians del lleure.

Es dibuixa, així, una metròpoli veritablement en xarxa, si les inversions en connectivitat (física i digital), en dotació de serveis i en deslocalització de grans equipaments (culturals, per exemple) hi acompanyen. Com reclama el moviment de la Foundational Economy, cal articular un "contracte espacial" entre territoris, anàleg al que va significar el contracte social, que garanteixi una dotació suficient d'infraestructures a tots els territoris per fer possible l'aprofitament ple de les seves capacitats.

En qualsevol cas, l'auge del teletreball no ens ha de fer oblidar que, per a una part molt important de treballadores i treballadors, aquesta modalitat no és aplicable i que, malgrat que la localització dels seus llocs de treball pot variar de la mà de les transformacions generals, la vida els canviarà poc o gens. Com explica l'economista Tim Bartik, quan la feina comporta mobilitat no és tan important trobar llocs de treball en el mateix barri com dins d'una regió ben interconnectada i, de nou, la disponibilitat de transport públic és el factor decisiu per millorar les opcions d'aquesta població.

Més enllà de les dimensions de barri i de regió, el teletreball i la flexibilitat horària potencien, en darrer terme, els moviments internacionals de certes categories professionals. Allò que Richard Florida anomenava *classe creativa* ja no es caracteritza avui per on viu i treballa (i els salaris que allà es paguen), sinó pel fet que pot viure allà on vulgui i durant el temps que vulgui, treballant per a qualsevol (gran) empresa del món o per lliure. Per això és clau ressituar com a centrals les connexions ferroviàries i aèries amb ciutats del centre i el nord d'Europa amb les quals sembla més factible l'establiment d'unes relacions de *commuting* internacional. Cal tenir en compte, també, que l'eficàcia en les mesures sanitàries o la solidesa del sistema de salut tindran un paper clau en l'elecció d'on establir-se. Posicionar-se en aquests àmbits serà tant o més important per atraure talent com ho havien estat fins ara el clima o l'oferta de lleure.

En conclusió, el dilema se situa ara en quina estratègia adoptar: ¿incentivar la major explotació dels edificis d'oficines, com proposava Calder, mantenint els grans centres urbans com a nuclis fonamentals de l'activitat econòmica, o bé promoure una major distribució de l'activitat en el territori, afavorint la proximitat? Dit en altres termes, ara la pregunta ja no és fins on es poden explotar les economies d'aglomeració abans d'arribar al col·lapse, sinó quin és el mínim de massa crítica requerit per obtenir-ne els beneficis.

Referències bibliogràfiques

Bartik, T. J., "How Long-Run Effects of Local Demand Shocks on Employment Rates Vary with Local Labor Market Distress", W. E. Upjohn Institute for Employment Research, *Upjohn Institute Working Paper,* 21-339, gener de 2021.

Berbel, S. (coord.), *El treball i el futur de les ciutats. Reflexions per a una nova política econòmica local.* Barcelona Activa, 2018.

Diez, T., "Dels 'fab labs' a les 'fab cities'". *Barcelona Metròpolis*, núm. 93, pàg. 10-11, 2014.

Duffy, F., *Work and the City.* Black Dog Publishing, 2008.

Krauss, G. i Tremblay, D. G., *Tiers-lieux. Travailler et entreprendre sur les territoires: espaces de coworking, fablabs, hacklabs...* PU Rennes, 2019.

Schafran, A., Smith, M. N. i Hall, S., *The Spatial Contract: A New Politics of Provision for an Urbanized Planet.* Manchester University Press, 2020.

Warpred Sense of Time. **Sentit del temps deformat.** Les nostres reaccions davant d'una situació tan estranya són increïbles; observar-les és una oportunitat per conèixer-nos millor. Les circumstàncies em sorprenen entre el pànic i l'excitació.

Híbrid, flexible i distribuït: l'espai laboral del futur

Ángel Serrano de Ceballos

Els espais de treball s'estan transformant de manera accelerada a causa de la pandèmia. Ja ningú no dubta que el coronavirus ha estat un agent de canvi que ha generat un nou paradigma social i econòmic. Però el gran motor de la mutació dels espais de treball són les tecnologies.

Si repassem l'evolució natural de les oficines, aquestes han passat de ser un espai per produir a ser un lloc on innovem, cocreem, resolem problemes, socialitzem i treballem en equip. Per entendre aquesta evolució, ens hem de fixar sobretot en el sector tecnològic i en els canvis estructurals que van començar fa poc més de dues dècades. Tal com indica Jennifer Magnolfi Astill en una entrevista a la *Harvard Business Review*: "Es produeix un canvi quan un ecosistema d'empreses competeix activament durant un període de temps per desbloquejar el potencial d'una innovació tecnològica."[1]

A l'ecosistema tecnològic empresarial s'hi han observat tres canvis estructurals. El primer, amb l'arribada d'internet als anys noranta, va provocar que l'espai de treball canviés en termes de disseny (dels cubicles als espais diàfans); que s'introduïssin noves eines de treball digitals, com el correu electrònic, la qual cosa va propiciar que els treballadors comencessin a estar interconnectats, o l'arribada de la World Wide Web de Tim Berners-Lee, que va desencadenar un veritable canvi de paradigma en la comunicació.

El següent gran canvi va arribar amb la tecnologia mòbil i el núvol, quan els espais de treball van anar més enllà de l'oficina i es va començar a treballar des de qualsevol lloc. Aquest fet no és trivial, ja que va motivar l'aparició del *coworking,* dels lloguers d'espais més accessibles i temporals, de la innovació oberta, de nous perfils professionals i dels primers nòmades digitals.

El canvi en què ens trobem ara, i que ha accelerat la pandèmia, va començar cap al 2016 amb l'arribada de la intel·ligència artificial a les empreses i la col·laboració entre humans i màquines. És el moment en què es comencen a repensar els espais de treball i les organitzacions necessiten reunir els seus equips per abordar els aspectes més complexos, treballar la creativitat, compartir aprenentatges, prendre decisions conjuntes o adquirir nous coneixements. Es comença a parlar dels espais d'oficines infrautilitzats, dels excessius temps de desplaçament per treballar o de l'impacte en el medi ambient de les reunions de negocis.

Les dues cares de la feina en remot durant la pandèmia

Aquest nou repte ha tingut moltes implicacions. Algunes han estat positives, com la feina en remot, que, a més de permetre'ns mantenir l'activitat econòmica en molts sectors, ha demostrat bons nivells de productivitat a les empreses i ha fet que moltes companyies que mai s'ho havien plantejat estiguin definint la implementació d'aquesta dinàmica en els seus processos organitzatius i operacionals després de la pandèmia. A més, el fet de desplaçar-nos menys també té unes implicacions beneficioses, com la reducció de la contaminació o tenir més temps lliure i millorar la qualitat de vida.

Ara bé, tot i que és cert que la feina en remot ha vingut per quedar-se, això no vol dir que no vulguem treballar mai

1. "What Is an Office For?", Scott Berinato. Harvard Business Review, 2020. http://ow.ly/UqHd50DP9Ol

Ángel Serrano de Ceballos
Arquitecte. Director general de negoci i director d'arquitectura per al sud d'Europa a Savills Aguirre Newman. Abans, havia treballat amb Bruce Gilbreth Architects com a arquitecte en el desenvolupament de parcs empresarials a Londres i amb la firma DEGW, especialitzada en planificació d'espais.
És expert en recerca, disseny i execució d'espais de treball per a grans corporacions. Ha liderat els projectes més importants de planificació d'espais i disseny de noves seus corporatives d'importants empreses espanyoles i internacionals a Madrid i Barcelona.

més fora de casa, sobretot els perfils més joves, que necessiten un aprenentatge continu. Com a aspectes negatius, durant aquests mesos hem vist les conseqüències de l'aïllament social, la necessitat de moltes persones de fer desplaçaments falsos per desconnectar o les dificultats de concentració dels treballadors perquè els habitatges, tot i estar una mica reconfigurats a les noves necessitats, encara no estan preparats per treballar-hi tantes hores. D'altra banda, no hem d'oblidar l'impacte econòmic que han patit aquells negocis situats als centres financers, ja que, com que les oficines estaven buides, han hagut de posar fi a la seva activitat. La descentralització de les ciutats és un element que encara hem de veure, i trigarà un temps a saber-se quines conseqüències i implicacions tindrà.

Tot i que és cert que la feina en remot ha vingut per quedar-se, això no vol dir que no vulguem treballar mai més fora de casa.

El *tercer lloc* per treballar

Com deia Aristòtil en el seu llibre *Ètica a Nicòmac*, en el terme mitjà es troba la virtut. Ara que comencem a treballar més en xarxa i s'estan definint els nous models de ciutat, treball i força laboral, els usos dels espais comencen a ser híbrids i flexibles.

En aquesta línia, el model *hub and spoke*, on les empreses tenen el centre corporatiu (*hub*) i una xarxa d'espais distribuïts (*spoke*) per tota la ciutat, ofereix als treballadors la possibilitat de treballar més enllà de la seva residència, com pot ser en *coworkings*, hotels, edificis d'oficines, cafès i nous espais adaptats per treballar-hi.

Als anys vuitanta va sorgir el concepte de *tercer espai* de Ray Oldenburg per fomentar les relacions interpersonals entre els professionals. Actualment, aquest terme creat pel sociòleg americà ha passat a ser el *tercer lloc* i va més enllà, ja que ofereix també la possibilitat de compartir coneixement, aprendre, innovar i conèixer professionals d'altres sectors i empreses.

Això no obstant, cal subratllar que aquesta evolució dels espais de treball comporta un canvi en la cultura de l'empresa (moltes de les quals, avui dia, no estan preparades). Ara que ens hem vist obligats a abandonar l'oficina, arriba una oportunitat excel·lent per convertir-la en centre corporatiu i un entorn excel·lent en el qual connectar les quatre ces: cultura, companys, clients i creativitat.

Una oportunitat que les ciutats no poden deixar passar

Actualment, un gran nombre de companyies està analitzant l'impacte de la feina en remot en la seva petjada immobiliària, a la recerca d'una bona cohesió funcional entre la residència, l'oficina i el *tercer lloc.* I moltes ciutats, després d'aquesta reconfiguració dels usos dels espais de treball, s'estan tornant més sostenibles, pràctiques, còmodes i atractives per als qui les habiten.

Si analitzem una tendència que als Estats Units ha crescut en un any un 49%, segons la revista *Forbes*,[2] els nòmades digitals, professionals que treballen en remot durant llargues temporades a diferents llocs del món, són una gran oportunitat per a ciutats com Barcelona, València o Madrid, i més quan desafortunadament les visites de turistes internacionals van baixar un 77% el 2020, segons l'Institut Nacional d'Estadística (INE).

Les nostres ciutats s'han de postular com a *hubs* de la feina en remot per tal d'atraure coneixement, talent i un turisme professional corporatiu de qualitat. A Espanya ja ho estan fent a les illes Canàries o Màlaga, i també hi ha països que estan liderant el canvi, com ara Portugal o Croàcia. Perquè això passi cal crear mecanismes, com el visat digital d'Estònia, noves polítiques públiques i regulatòries, alternatives fiscals o una estratègia de captació des de l'Administració pública amb l'ajut del sector privat. I és que som davant d'una oportunitat única per convertir-nos en el *hub* europeu de nòmades digitals i de professionals corporatius que poden treballar en remot. No la deixem passar.

Les nostres ciutats s'han de postular com a *hubs* de la feina en remot per tal d'atraure coneixement, talent i un turisme professional corporatiu de qualitat.

2. "What the Rise Of Digital Nomads Means For Destination Real Estate", Rodolfo Delgado. *Forbes*, 2021. http://ow.ly/Nhby50DP9UD

L'ecologia del treball: nou paradigma laboral

Laura Mora Cabello de Alba

El dret del treball hauria de marcar el camí perquè el treball s'orienti envers una producció de riquesa que sostingui les necessitats i els desitjos humans. I en aquesta cerca del sentit, que pugna per posar límits a l'explotació, és on es troba un fil de connexió entre el treball i l'ecologia.

Són temps en què cauen les màscares, temps de contradiccions immenses sobre la taula "global" per la pandèmia i la seva lupa d'augment. No hi ha ningú que no parli de crisi, molt sovint banalitzant-la amb frases que ja són comunes, frases que dibuixen un cercle poc virtuós de diàleg sord retroalimentat de tòpics que no duen enlloc, ni tan sols al desfogament desitjable, perquè les paraules tornen en forma de desesperació, impotència, ràbia... com un maleït bumerang. Paraules que tornen obstinadament i que, en fer-ho, adverteixen que potser s'hauria d'intentar escoltar i mirar d'una altra manera tot allò que està passant.

Diu María Moliner, en el seu *Diccionario del uso del español*, que una *crisi* és "un canvi molt marcat en alguna cosa". Etimològicament, deriva del verb grec *krinein*, que vol dir 'separar', 'jutjar', 'decidir'. Així doncs, podríem dir que la crisi és un moment de canvi, de separació d'allò que fins ara havia estat i de decisió sobre el rumb que cal seguir. No suposa aturar-se en el camí o l'anhel d'una antiga normalitat, sinó una necessitat de transformació. Quan aquesta advertència afecta tant les relacions de producció i el mateix concepte de treball com les relacions d'homes i dones entre ells i amb ells, i la salut dels seus cossos i els seus territoris, és possible que la crisi també suposi un canvi civilitzatori. I un canvi de civilització vol dir que una part fonamental de la manera de viure i de relacionar-se amb els éssers humans està canviant i no tornarà a ser mai més com abans. El jove sistema d'explotació capitalista està en ruïnes a causa de la pandèmia, el canvi climàtic i l'esgotament de les energies fòssils; està tenint lloc una revolució de les dones, que han decidit governar els seus cossos i els temps i els espais que vulguin i no només aquells assignats, des de fa milers d'anys, pel (des)ordre patriarcal. Aquest canvi suposa una transformació: molta crisi i moltes possibilitats. D'una banda, les maneres de viure i de treballar dominants es revelen com a contradiccions insalvables; de l'altra, s'intueix la possibilitat de fer món des d'un lloc pacífic, curós, respirable, a la manera en què les dones han fet que la vida es mantingui durant els segles malgrat les guerres, l'explotació i la violència.

En particular, s'estan produint unes transformacions profundes en el món del treball, on cal explicar què està passant i oferir un horitzó en aquest moment de fragilitat. El treball no és tan sols allò que les normes diuen que és. Inclou tot un món que es troba fora dels confins d'allò que enuncia el dret del treball; és un seguit de realitats diferents que sovint no es reconeixen com a experiències laborals, i que generen un fenomen, massa corrent, de fugida del dret del treball (que s'aguanta precisament quan es nega la laboralitat del fet de treballar). Temps de negar el que és evident, fent servir una enginyeria jurídica pobra que, de manera banal però amb la força del poder econòmic, nega sense més ni

Laura Mora Cabello de Alba. Professora de Dret del Treball i de la Seguretat Social de la Universidad de Castilla-La Mancha. Les seves principals àrees d'estudi inclouen una resignificació del concepte de treball, l'explotació infantil, la reconciliació de la vida familiar i laboral, i el perill per a la salut de les dones d'incorporar-se al món laboral declinat en masculí. Ha publicat, entre d'altres, el llibre *Un derecho del deseo, un derecho sexuado* (Icaria, 2015) i ha dirigit l'obra col·lectiva *La ecología del trabajo* (Bomarzo, 2015).

més les institucions laborals bàsiques i inqüestionades per fugir de les garanties del suposat treball stricto sensu. Fa uns quants anys, l'uruguaià Óscar Ermida ho va qualificar de *transvestisme laboral*, fent referència a aquelles disfresses que es volen posar a la relació de treball amb la finalitat d'emmascarar-la. Un fenomen que "disfressa treballadors amb la vestimenta d'empreses autònomes, unipersonals, d'arrendament de serveis i fins i tot de societat de responsabilitat limitada i cooperatives". Convivim amb la falsa vestimenta d'autònoms al servei de plataformes digitals, on també els patrons es volen fer passar per emmascarats. Si no hi ha empresa no hi ha feina. El súmmum del despropòsit. Així mateix, en els darrers mesos el Tribunal Suprem espanyol ha declarat la laboralitat dels *riders* de les empreses de distribució de menjar a domicili. També ha passat a Alemanya, Itàlia i el Regne Unit, un país, aquest últim, la Cort Suprema del qual ha dictaminat que els conductors d'Uber són assalariats. En aquest sentit, sembla que les inspeccions de treball i els tribunals dels països del nostre voltant i d'alguns de l'Amèrica Llatina estan protagonitzant un moviment de compensació respecte a les polítiques del treball com a "privilegi" de les darreres dècades, que tant de mal han fet incrementant la precarietat laboral i que han expulsat nombroses treballadores i treballadors de la protecció del dret del treball. Aquest moviment compensatori s'hauria d'integrar en un nou Estatut del Treball del segle XXI, allà on hi hagi la força per legislar en aquest sentit.

Convivim amb la falsa vestimenta d'autònoms al servei de plataformes digitals, on també els patrons es volen fer passar per emmascarats.

Les polítiques laborals i les seves lleis haurien d'oferir més consistència a un concepte de treball més complet i més proper a la realitat. El treball com a creació humana o artificial, dirigida per l'ésser humà, es troba en el centre de la vida. No només des de la modernitat, que el va situar al nucli de l'ordre social com a carta de natura de drets i obligacions, i en l'ordre familiar com a clau de recreació invisible de l'existència, sinó des de sempre, perquè el treball, en un sentit original, és la potència bàsica de l'ésser per satisfer les seves necessitats. Si, tal com proposa la física, el treball és un trànsit d'energia, cap a on es dirigeix aquesta energia?, es demanaria una ciència humana com el dret del treball. Un trànsit cap a qualsevol lloc? No, cap a un lloc amb sentit, és a dir, un treball orientat a la producció de riquesa que sostingui les necessitats i els desitjos humans.

I en aquesta cerca del sentit, que pugna per posar límits a l'explotació, a la idea que el treball és una mercaderia que s'allunya d'allò humà per ser simplement venuda, és on es troba un fil de connexió entre el treball i l'ecologia, la ciència que tracta la relació dels éssers vius —i les seves creacions— entre si i amb la natura, a la recerca d'un equilibri que mantingui la vida. Una ecologia que, tal com ha après del feminisme, sap

i reconeix que les dones han estat, al llarg de la història, grans ecòlogues (garantint la reproducció de la vida humana), les qui s'han fet càrrec, dins i fora de casa, d'entendre paraules com *riquesa*, *producció*, *economia*, *benefici*, *necessitat* i *treball* d'una manera sustentable i enfocada realment al desenvolupament dels pobles; paraules de part de la vida.

El present necessita urgentment un canvi, dolençós de tanta injustícia i depredació d'allò que no té recanvi i d'allò que potser sí que es pot arreglar, només si es canvia el rumb de destrucció massiva en el qual es mou el desordre dominant patriarcal capitalista. És necessari un canvi de paradigma productiu en un sentit ampli, al voltant de la creació de riquesa, d'allò que està al servei de viure, en pau i harmonia, entre tot allò que habita el planeta.

L'ecologia del treball és, per tant, un límit ineludible a l'alienació laboral, no només d'aquells que treballen sinó dels mateixos llocs de treball i dels mercats on la riquesa material o immaterial creada es posa a disposició d'altres éssers humans, també susceptibles de ser explotats juntament amb les matèries primeres i les energies fòssils necessàries per fer-ho, perquè ens recorda que hi ha un equilibri originari que cal protegir i restaurar perquè la vida segueixi endavant. Així doncs, no hi ha cap dubte que cal tornar a pensar aquesta activitat humana bàsica que és treballar, i ancorar-la en un nou model que tingui com a clau de volta el sosteniment de la vida.

En realitat, l'ecologia del treball com a nou paradigma no és una tria, encara que s'hagi d'assumir políticament en cada acció o omissió. No és tampoc un invent ni cap joc de paraules. És l'instrument polític en el qual el treball se situa com a eix de convivència en un ecosistema sa i sostenible. En aquest final d'època, amenaçat per la malaltia, l'única sortida és treballar per canviar el sentit del treball, perquè la manera en què l'entenem i el mirem s'ampliï, perquè el dret al treball i els drets del treball s'estenguin, perquè la riquesa que genera es reparteixi, perquè el seu temps s'alleugereixi, es calmi i equilibri el pes quan l'esforç costa de suportar, perquè es reconegui el valor del treball en femení i en masculí, i perquè es desterri el treball que destrueix la riquesa en comptes de crear-la. D'això va l'ecologia del treball, com un punt de partida ineludible i una línia de sentit urgent que uneix el present, les destrosses de dos segles, la barbàrie dels darrers cinquanta anys i la possibilitat de viure bé treballant.

És per això que molts homes i dones sabem que és un moment decisiu, que ens hi juguem la pau i que lluitem per transformar des de dins i des de fora el món del treball reconegut com a tal, eixamplant-ne els confins i les garanties. I imaginem un dret del treball que no només funcioni a la defensiva, sinó que se situï més enllà de la crisi, que cada vegada siguin més les persones a qui protegeix. Un dret del treball i uns sistemes de seguretat social que facilitin i acullin els nous camins d'una política i una economia que posin al centre la preservació de la vida.

La ecología del trabajo
El trabajo que sostiene la vida
Editorial Bomarzo, 2015

Sílvia Pérez Cruz

“És bonic estimar la música que ets en cada moment de la teva vida”

Tot i la incertesa general en el món de la cultura i els canvis constants en la seva agenda de concerts, Sílvia Pérez Cruz trepitja amb força el 2021 amb dos nous treballs publicats durant el 2020, *Farsa (género imposible)* i *MA. Live in Tokyo*, i la seva música a la banda sonora de *Josep*, punyent pel·lícula d’animació sobre l’exili durant la dictadura franquista del dibuixant Josep Bartolí. Parlem amb la cantant i compositora de Palafrugell del moment en què es troba com a compositora i intèrpret, de la seva relació amb les altres arts, de com abraça la llibertat creativa i de totes les cançons d’aniversari per a amics que va compondre durant el confinament.

El músic uruguaià Jorge Drexler va dir d'ella que era "una veu que marca una generació". I, de fet, el seu estil tan característic i únic ha marcat un punt d'inflexió en la cançó mediterrània de l'última dècada. Educada en la música clàssica, el jazz i la tradició popular, Sílvia Pérez Cruz (Palafrugell, 1983) va començar la seva carrera professional com a cantant del grup de flamenc Las Migas el 2004, i alhora en l'àmbit de la cançó d'autor al costat del guitarrista Toti Soler i també en el jazz, amb el contrabaixista Javier Colina. El 2012 va debutar com a compositora i solista amb *11 de novembre*, un disc autobiogràfic que va despertar l'entusiasme de públic i crítica, i va catapultar una trajectòria ascendent marcada per la versatilitat i la varietat de gèneres i formats, amb treballs com *Granada* (2014), *Domus* (2015) o *Farsa (género imposible)* (2020), el més recent. Els darrers anys també ha participat en diversos projectes de dansa, teatre i cinema, que l'han portat a debutar com a actriu, guanyar diversos premis —com ara dos Goya a la millor cançó (2013 i 2017)— i signar bandes sonores, com la del film d'animació *Josep*, estrenat el 2020.

La pandèmia condiciona la possibilitat de fer concerts i que els músics pugueu desenvolupar una activitat normal. Com vius aquesta inestabilitat?
És un moment molt bèstia. Per una banda, sento que no em puc queixar des del punt de vista personal perquè sé que soc de les primeres opcions que contractaran quan es pugui; però, d'altra banda, crec que m'he de queixar en nom de tots. No vull personalitzar-ho, però tinc la sensació que, tot i tenir *bolos* programats, és com si els anéssim empenyent cap endavant perquè ara no es poden fer. A banda, és una situació que afecta econòmicament tothom.

Creus que la pandèmia ha posat en evidència la fragilitat sobre la qual viu i sobreviu la cultura?
Sí, absolutament. Gairebé tots els meus amics són músics o artistes, persones acostumades a viure al dia, sense cap seguretat, i a anar fent concerts. Potser la màxima seguretat que pots tenir són les classes. La pandèmia ha evidenciat que tot és molt fràgil i que ens hi hem acostumat, però no hauria de ser així. A més, estem al costat de França. Quan veus com cuiden l'artista allà, et sents molt desemparat. Moltíssimes persones que viuen de la cultura fa molt temps que no han ingressat res.

Se sol dir que l'artista està acostumat a viure amb aquesta incertesa constant.
Una cosa és la part creativa i l'altra, l'ofici. A vegades hi ha confusió en tot plegat. Durant els mesos de pandèmia hem estat defensant la importància de la cultura per a la societat. Cal cuidar-la i entendre que és molt important perquè les persones se sentin lliures, es puguin replantejar les coses i se'ls trenquin els esquemes. De remoure les emocions, la cultura en sap molt. Per això s'ha de cuidar com un bé per a tots. Però, d'altra banda, s'ha d'entendre també que la cultura és un ofici, que hi ha gent que viu d'això. En el meu cas, estic gaudint moltíssim d'assajar. Em fa molt feliç aquesta part creativa del fet de compartir, d'entendre com ens relacionem els humans mitjançant la música. Descobreixes tantes coses quan estàs fent un assaig... La part creativa és molt nutritiva per a l'ànima, però per a l'estómac cal un altre camí.

A *Farsa (género imposible)* (2020), el teu darrer disc, reculls algunes de les col·laboracions que has fet amb artistes d'altres disciplines, com la dansa i el teatre, en els últims tres o quatre anys. Com ha estat aquest procés de seleccionar i gravar de nou aquestes cançons?
Ha estat molt interessant perquè totes aquestes cançons es van crear en

companyia, sentint el que volia l'altra part i pensant-les per acompanyar la dansa o el cinema. Quan les separes d'això, ja les pots tractar només com a música, com a cançó, i poden canviar moltes coses. Pots omplir, pots buidar. Pots afegir els músics que creus, els instruments que vols... Pots somiar. He pogut, per exemple, retrobar-me amb amics i tocar amb músics amb qui tenia moltes ganes de tornar a tocar. El moment de gravar el disc —no tant en la composició sinó en els arranjaments, en el so i en la manera de gravar-lo— representa molt el moment en què em trobava.

Posa-me'n un exemple.

Crec que on es representa més això és en les parts instrumentals. Hi ha petits moments amb textures sonores que són el que potser em venia més de gust fer en aquest moment. Volia experimentar. És molt interessant entendre que, depèn d'on estàs, pots ocupar un espai o un altre, i anar comprenent com va evolucionant.

"Quan tinc ganes de fer una cançó em pregunto: 'A veure, com vull que soni?'. És una pregunta que implica acceptar moltes coses d'un mateix que costen molt."

Ser lliure a l'hora d'afrontar una cançó o de buscar un nou enfocament es pot relacionar amb la teva formació jazzística? Els estàndards de jazz no deixen de ser variacions d'un tema original.

Sí, de fet, el que he fet amb *Farsa* són versions diferents de les cançons originals; la diferència en aquest cas és que en les dues hi estava involucrada. Ara puc fer versions d'una manera més lliure perquè em puc permetre centrar-me en la part sonora i musical. Quan fas una versió el bonic no és pensar que la teva ha de ser millor que les anteriors. Quan tinc ganes de fer una cançó em pregunto què puc aportar jo i em llenço a fer aquest viatge. Em pregunto: "A veure, com vull que soni?". Jo crec que és una pregunta molt curta, però que implica acceptar moltes coses d'un mateix que costen molt. És un viatge que has de fer de manera constant com a persona i com a músic. És a dir, preguntar-te: "I jo, què sento?". Cal acceptar com em sento ara i saber que això canviarà amb el temps.

Cert, les persones anem canviant al llarg de la vida.

A la vida has de comptar que vas fent les coses com per fascicles, i que avui estàs en un estat, però que canviaràs de parer més endavant sobre algunes coses. I la teva música canviarà, i és bonic que t'estimis la música que ets en cada moment. Ens fixem molt en el que volem ser i després només veiem tots els defectes del que fem. Tampoc dic que s'hagi de fer tot el que li passa a un pel cap, però cal veure com ets de veritat, no aquella cosa on t'emmiralles. Cal veure com sona el que un sent en aquell moment i deixar-te espai per poder ser.

Aquest exercici de sinceritat sembla que suposi una enorme exposició personal.

Olga Àbalos, entrevista

Alex Rademakers, fotografia

Absolutament. De fet, el títol del disc, *Farsa*, ve d'aquesta vulnerabilitat, no tant d'ensenyar les coses perfectes sinó de mostrar que som alguna cosa molt imperfecta. Entendre la bellesa de la imperfecció i la bellesa de la vulnerabilitat. De fet, hi ha una cançó que vaig compondre durant el confinament que es diu "La flor", que està basada en una cosa que una amiga meva em va explicar. Jo li parlava molt de la natura perquè durant el confinament m'hi havia fixat encara més, en tots els cicles que té i en com funciona. Ella em va començar a fer el paral·lelisme amb una flor: em deia que per poder florir s'ha de trencar. Hi ha un moment de dolor i, llavors, es floreix. Després ve l'exposició a la llum, que és un moment de vulnerabilitat màxima. I, a més, tot el procés tan solitari que ha de patir la llavor. Em va semblar molt bonic i molt fàcil d'entendre. Cal acceptar aquests trencaments i aquesta vulnerabilitat.

Tornant a *Farsa*, hi ha cançons que han nascut al costat de la ballarina Rocío Molina fent l'espectacle *Grito Pelao*; n'hi ha de compostes per a l'obra de teatre *Cyrano*, interpretada per Lluís Homar, d'altres, per a la pel·lícula *Josep*... Compondre en col·laboració amb altres arts havia estat habitual en tu fins llavors?

D'una banda, estar en contacte amb altres disciplines és una cosa natural en mi de sempre, per la manera com se m'ha educat a casa. Sempre he estat envoltada de diferents artistes i ho tinc molt en compte de manera natural. No és que sigui una persona gaire culta, però sí que crec que tinc sensibilitat. M'agrada molt la part que consisteix a mirar, escoltar i entendre com sona una fotografia, quin color té una cançó. Si ho dius així és com que no té sentit, però es tracta d'entendre l'equilibri de la bellesa en l'expressió artística. Així que, per aquesta banda, ja era una cosa que acostumava a fer.

I per l'altra banda?

Per l'altra banda, ara tinc l'oportunitat de conèixer gent que admiro i gent a qui li agrada el meu treball, i fer coses que abans no podíem fer perquè no ens coneixíem. Com a intèrpret més que des del punt de vista compositiu, va arribar un moment en què necessitava nodrir-me de la manera com altres artistes expressaven les emocions. Necessitava trobar

nous camins, tornar una mica al punt zero, i la dansa em va ajudar moltíssim. En el terreny creatiu m'ajuda a trobar coses que no hagués pensat, a fer composicions sobre temes que sola mai hagués pogut fer, en relació amb la temàtica o inclús d'estil. Per exemple, el tango és un gènere que jo no hagués fet mai, però gràcies a fer l'espectacle amb la Rocío Molina va sortir, perquè els pares de la mare de la Rocío ballaven tango. La Rocío deia que es volia quedar embarassada *in vitro* com a mare soltera, i vam decidir que en l'espectacle havíem de parlar de tots els temes i el vam incloure. També va sortir el tema de l'absència del pare, i just llavors em topo amb "For a Fatherless Son", el poema de Sylvia Plath que també està en el disc. I aquell poema em va fer compondre d'una manera diferent, profunda, estructuralment diferent. Tot ho faig passar després pel meu filtre, però el camí ve de llocs que no m'havia imaginat abans.

El disc es va publicar l'octubre del 2020. Estava gravat abans del primer confinament?

Sí, ja estava acabat i s'havia d'haver estrenat el 24 d'abril... Durant el confinament em van dir: "Sílvia, no es pot treure ara, el traurem el 2 d'octubre", i vaig decidir avançar el llançament d'un altre disc que havia de sortir al desembre, que és *MA. Live in Tokyo*.

El disc en directe a duo amb el pianista Marco Mezquida...

Sí, vam estar parlant i, com que ja el teníem gravat, vam decidir treure'l en plena pandèmia, ja que estàvem en un moment molt fràgil, vivint en un espai molt limitat, cadascú a casa seva. Aquest disc és en directe i és el que és: només nosaltres dos en una sala petita amb públic japonès. Va ser una decisió d'última hora, però m'alegro molt d'haver-ho fet, ja que volíem compartir aquesta música amb la gent perquè sabem que la música pot curar. I, a nosaltres, des d'un punt de vista creatiu, fer la mescla ens va alliberar.

Has pogut compondre durant el confinament?

Doncs recordo que un dia, durant el confinament, algú em va preguntar si havia compost i vaig dir que no. Però em vaig adonar que sí! I és que ho vaig fer de manera tan natural que el verb "compondre" no em venia al cap. El que vaig fer són unes sis cançons per als meus amics i que són regals d'aniversari. De fet, són les cançons que tocaré en un espectacle previst al Festival de Jazz de Barcelona amb músics joves.

Això és música popular i quotidiana!

Sí, totalment. Són fruit d'un procés supernatural. És que és la meva manera d'expressar-me! Em vaig adonar que l'educació creativa és molt important, no per arribar a ser un professional d'allò, sinó simplement per expressar-nos, per transmetre-ho als nens. Per tenir recursos creatius i poder gaudir del temps d'una altra manera. Si hi ha algun moment en

“L’educació creativa és molt important, no per arribar a ser un professional sinó simplement per expressar-nos, per transmetre-ho als nens.”

què no saps què fer, poder tenir aquesta inventiva per crear, tenir la imaginació activa i crear coses és molt saludable.

De fet, en la teva música també hi ha molta cançó d’arrel tradicional i popular, des de fados fins a havaneres, com “Vestida de nit”, que va compondre el teu pare. Notes que hi ha hagut un despertar general d’aquestes músiques en les noves generacions de músics, incloent-hi el pop i el rock?

Totalment. De fet, en diversos llocs de la Península està com de moda recuperar el propi llegat. Recordo quan em preguntaven, al principi de la meva carrera, que què hi trobava, en la música tradicional. Contestava que són estructures musicals que han durat molt de temps, han sigut polides, han resistit el pas del temps i estan molt resumides, i són com axiomes musicals, amb lletres molt contundents i una harmonia molt clara, i una melodia que no es trenca. Quan les toques saps que allò no es trencarà, i hi pots afegir el teu imaginari i el que vulguis, que gairebé sempre funcionarà. Han superat tantes coses, tants climes, tantes persones, que tenen aquesta cosa d’immortal i et donen molta llibertat per fer. Tens un peu a terra i amb l’altre pots volar.

Al llarg de la teva trajectòria hi ha hagut altres col·laboracions que han estat determinants, com el disc *En la imaginación* (2011), amb el trio del contrabaixista de jazz Javier Colina, i *Granada* (2014), amb el guitarrista i productor Raül Fernández.

Sí, en la meva carrera identifico dos camins. Un seria el de la composició pròpia, format pels discos *11 de novembre*, *Domus* i *Farsa*, i cada cert temps en publico un. Jo sempre vaig component de manera natural i després arriba un moment en què dic: “Això ja és un disc”. Per exemple, *11 de novembre* té relació amb la mort del meu pare, i la meitat del repertori són cançons que havia anat fent fins a la seva mort i l’altra meitat eren per digerir la mort. *Domus* va sorgir a partir d’una pel·lícula —*Cerca de tu casa*, d’Eduard Cortés—, però va ser una manera de donar sortida a tot aquell imaginari musical que tenia, i amb *Farsa* passa igual. I l’altre camí és el de les versions i la interpretació, que són coses molt més animals!

Ah!

La composició és un procés més solitari, més pausat. El punt de partida també és orgànic, però després hi ha tota una part d’elaboració, d’anar cuinant les coses a foc lent, i de pensament. Evidentment que hi ha una part també d’interpretació del que tu compons, però versionar cançons d’altres m’ha ajudat moltíssim a descobrir la meva part interpretativa, com m’expresso cantant. I tant si és meva com si és d’un altre, al final, quan

gaudeixo, no penso de qui és la cançó. I de les col·laboracions amb altres persones és d'on més aprenc, no tant dels estils, sinó de les persones amb les quals et vas creuant. Al Colina, per exemple, jo l'admirava molt abans de poder-hi tocar. Era un dels meus somnis musicals, fins que em va trucar. Amb el Colina, almenys un cop l'any hem de fer un concert, que és com si féssim un cafè i llavors tot es posa a lloc.

En la imaginación era un disc emmarcat en el jazz. Quina és la teva relació actual amb aquest gènere?

Vaig començar amb el jazz perquè quan estudiava el saxo clàssic als 18 anys, al meu poble, a Palafrugell, tocava les peces clàssiques i les canviava, perquè fer-les tota l'estona igual no ho veia gens natural. També suposo que ho feia pel que jo vivia a casa, perquè vivia amb l'aspecte més popular de la música, la música per comunicar-se, per fer festa. Un dia, el meu professor em diu: "Saps que hi ha una música que es diu *jazz* i que canvia les melodies?". I em posava solos transcrits perquè entengués què era aquella música. Per a mi, allò va representar la llibertat, la llibertat de compondre al moment el que sentia i també la llibertat des del punt de vista harmònic. Tot i que ara potser estic en un moment en què necessito molts menys acords: fent cançons amb tres acords soc feliç. Però sí que crec que, en un nivell profund, el jazz és la música en la qual sí que hi ha aquesta llibertat de base, d'expressar el que sentia al moment. I això és una cosa que sempre, sempre, la tinc present, encara que això signifiqui canviar tan sols una nota. Per a mi això també vol dir improvisar i canviar el que s'ha decidit i que sigui possible canviar-ho, que tots els que som allà a l'escenari sapiguem que, si ens ve de gust, es poden canviar coses.

Llavors, quan actues, sempre deixes aquesta porta oberta per improvisar i ser flexible?

Totalment. Hi ha cançons que són més quadrades, però et tires a la piscina i dius: "Després d'aquesta part, que passi el que hagi de passar!". Quan som moltes persones a l'escenari s'ha d'organitzar més, però, per exemple, en el cas dels concerts amb el Marco Mezquida, hi ha moltíssima improvisació. De fet, és un format que gairebé hem assajat.

Del jazz passem al flamenc, un altre gènere molt present en el teu repertori i en els teus inicis amb el grup Las Migas. També el vius amb

“En el flamenc, hi ha una part de llibertat que està relacionada amb una cosa que no es pot estudiar i que no es pot comptar, perquè s’ha de respirar.”

aquesta llibertat?

Sí, sí, el flamenc també té aquesta llibertat i, a la vegada, una de les coses que em va sorprendre més en el flamenc quan el començava a conèixer és que en el fons tot està estudiat. Al principi va ser com una decepció, però després vaig entendre que la llibertat es troba en altres llocs, en ser capaç de posar-te a ballar allà enmig, en saber reaccionar en els *cierres*, en aquesta llibertat rítmica que, per als que venim del clàssic i del jazz, que ho volem comptar tot d’una manera més matemàtica, ens sembla màgica. I hi ha una part d’aquesta llibertat que està relacionada amb una cosa que no es pot estudiar i que no es pot comptar, perquè s’ha de respirar.

Fa gairebé deu anys, quan presentaves el teu primer disc en solitari, *11 de novembre*, deies en una entrevista que et sorprenia com una música que consideraves tan poc comercial hagués arribat a tantes mans. Una dècada més tard, la teva música ha arribat a un públic internacional. Encara creus que fas música poc comercial?

Uau! Ara m’he emocionat molt perquè recordo perfectament el moment d’aquella entrevista. Jo sabia que *11 de novembre* podria ser un disc molt més comercial, fins i tot la gent que em seguia esperava que fos un disc molt més de cantant, però jo tenia una necessitat diferent. Sempre he tingut aquesta relació amb la música en la qual sento que no puc mentir, que és diferent de la mentida artística, de crear-te un personatge, per exemple. Amb aquell disc m’hi jugava molt: estava en joc la meva manera d’entendre la vida i un espai on em sento feliç i on em retrobo amb mi mateixa. Tenia molt clar que això no ho volia pervertir i vaig fer el que necessitava. És un disc molt fràgil, tan vulnerable... Jo estava feliç perquè ho necessitava fer i ho faig fer. Era com una festa de la vida, un renaixement. I, de cop, em trobo amb una rebuda espectacular contra pronòstic.

Va ser un punt d’inflexió per a tu?

A partir d’aleshores es va obrir una manera de ser, de cantar, d’un cantar més d’aquí, més ibèric, i, a la vegada, moltes possibilitats per a la composició. Recordo que em deien: “Sílvia, t’has de centrar, no facis tants estils diferents”. Però després em van premiar amb l’Altaveu el 2014 per la versatilitat i el risc [riures]. Llavors tot això de barrejar es va començar a acceptar molt més. Però tornant a si la música és comercial o no, crec que a vegades tractem el públic com si només volgués menjar ràpid, i és superbonic i important valorar el públic, perquè són persones, i la gent reconeix quan les coses estan cuidades i són autèntiques, i el que està fet des del cor. Si nosaltres podem detectar aquestes coses, el públic, que no deixa de ser una suma de tots nosaltres, també.

Farsa (género imposible)
Universal Music, 2020

MA. Live in Tokyo
Universal Music, 2020

Living in a Fish Tank II. **Vivint dins d'una peixera II**. La llista de pors és llarga... La por que sentim d'estar amb nosaltres mateixos, de l'aïllament, de la convivència 24/7 amb familiars. Són temps de canvis profunds i aquesta pandèmia ens ha propulsat en el futur.

Barcelona en dades
Demografia en evolució

El 2020, Barcelona va batre el rècord històric de persones centenàries: 863, el 85% de les quals eren dones. L'envelliment, juntament amb la dificultat dels joves per emancipar-se, l'auge dels matrimonis civils i una població estrangera jove i congregada als barris perifèrics són algunes de les claus que ens aporten les dades per conèixer com viuen i es transformen els seus habitants.

La irrupció de la covid-19 ha marcat un abans i un després; de moment, l'impacte de la pandèmia ha fet que es registrin 4.217 defuncions més de les esperades per al 2020, però molt possiblement aquesta experiència canviarà les maneres de viure i conviure a la ciutat.

Laura Navarro Soler i Eli Vivas Textos, dades i gràfics **Albert Martin** Disseny (Storydata)

© Ajuntament de Barcelona / Vicente Zambrano

Evolució de la població

La població de Barcelona la formen, segons l'última lectura del padró, 1.666.530 habitants. En poc més d'un segle la ciutat ha multiplicat per tres la seva població. Segons el Departament d'Estadística i Difusió de Dades de l'Ajuntament de Barcelona, a principis de l'any 1900 la ciutat tenia poc més de 500.000 habitants. A partir de llavors va començar a créixer de manera significativa, però, contra el que podria semblar, el creixement no és continu. També hi ha retrocessos.

Des del 1979, la ciutat ha patit una forta davallada i una progressiva recuperació. Si parlem estrictament del nombre d'habitants, la Barcelona de 2020 és molt similar a la d'inicis dels noranta. L'Eixample és el districte més poblat des de fa, com a mínim, quaranta anys. El segueix de prop Sant Martí i, després, Sants-Montjuïc, Horta i Nou Barris. Ara bé, el que millor representa un dels problemes sobrevinguts de la ciutat, la gentrificació, és el districte de Ciutat Vella, que, des del 1970, ha perdut el 42% de la seva població. La seva mitjana d'edat, l'1 de gener de 2019, era de 27 anys.

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE BARCELONA (1900-2019)

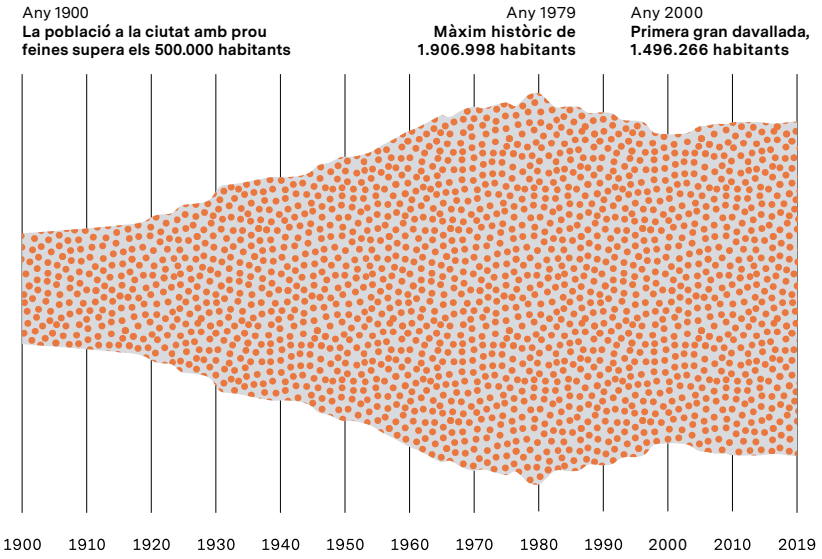

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE BARCELONA PER DISTRICTES (1970-2019)

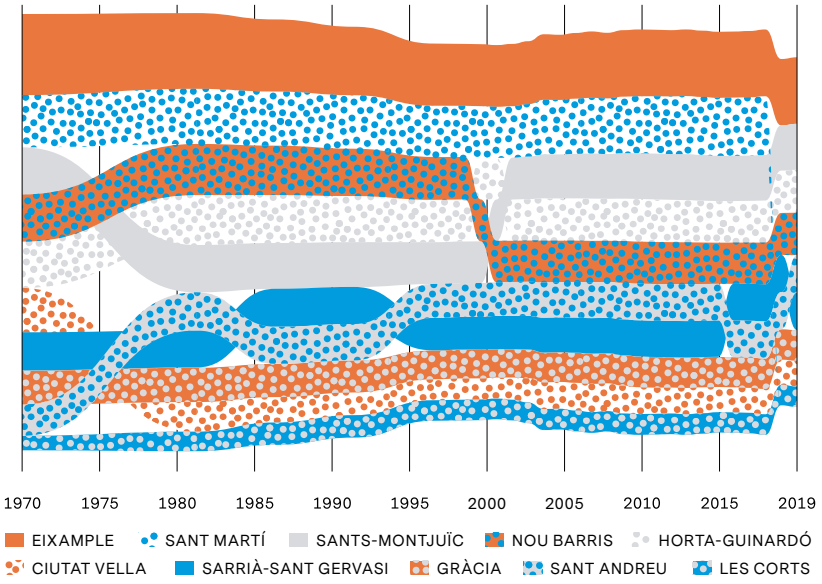

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Evolució total i per districtes.

L'envelliment arrela

La població gran té cada cop més pes dins la metròpoli. Una de cada cinc persones que viuen a la ciutat té 60 anys o més. Es calcula que, cap al 2030, serà una de cada tres, i que el 66% de les persones més grans de 80 anys seran dones. La proporció de joves, en canvi, és cada cop menor. Des de principis dels anys noranta, mentre la població gran augmentava, la jove anava disminuint. Actualment, segons el portal estadístic Open Data BCN, el percentatge d'habitants de 15 anys o menys no arriba al 14%.

EVOLUCIÓ POBLACIÓ JOVE I MAJOR DE 65 ANYS (1986-2020)

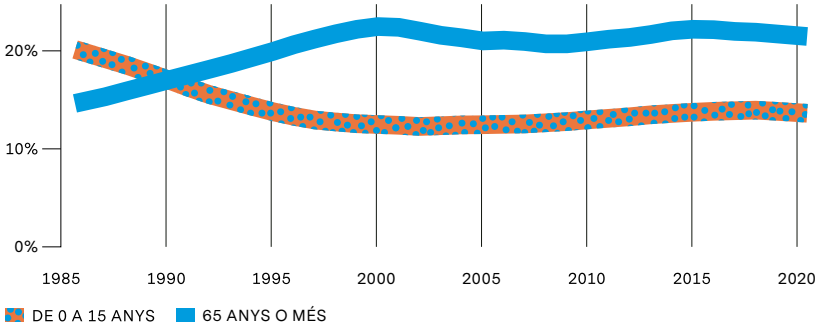

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Idescat. Estructura per edats, envelliment i dependència.

La població autòctona envelleix; l'estrangera, equilibra

A mesura que augmenta el rang d'edat, també ho fa la presència de població femenina respecte a la masculina. L'any 2020, la ciutat va batre un màxim històric de 863 residents de cent anys o més, un 11% més que l'any anterior. D'aquests, un 85% eren dones (736) i un 15% homes (127).

Un dels grans trets diferencials dels habitants que arriben de l'estranger és, sens dubte, l'edat. Les dades del portal Open Data BCN indiquen que, en conjunt, el grup d'edat més nombrós a Barcelona és el de 40 a 44 anys. No obstant això, es veuria fortament descompensada si no fos pel gran pes de la població immigrant jove, que fa que creixi el nombre d'habitants de 20 a 30 anys. Sense població estrangera, el grup d'edat més nombrós seria el de 45 a 49 anys.

La meitat dels barcelonins neixen fora de la ciutat

El 2020, gairebé un 30% dels habitants de la ciutat tenia nacionalitat estrangera. D'aquests, un de cada dos procedia d'un país no comunitari. La població autòctona era el 47,9%, la qual cosa significa que, a dia d'avui, més de la meitat dels habitants de Barcelona no han nascut a la ciutat.

POBLACIÓ SEGONS SEXE

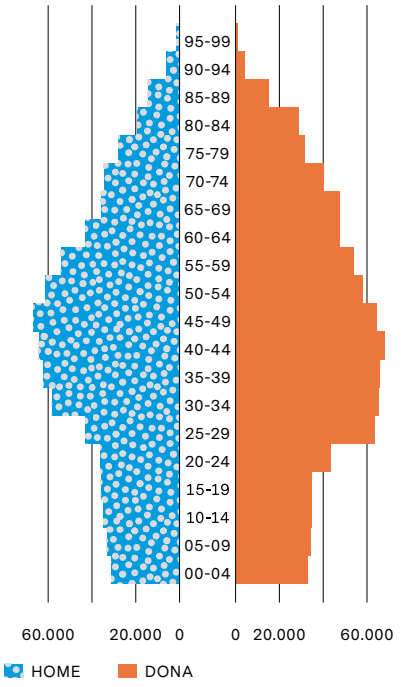

POBLACIÓ SEGONS NACIONALITAT

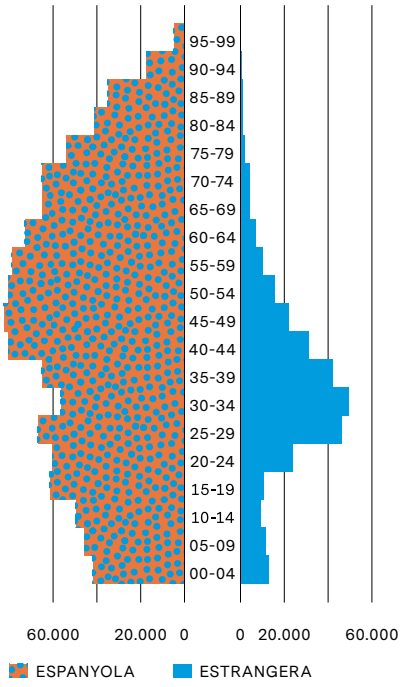

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

ON HA NASCUT LA POBLACIÓ DE BARCELONA

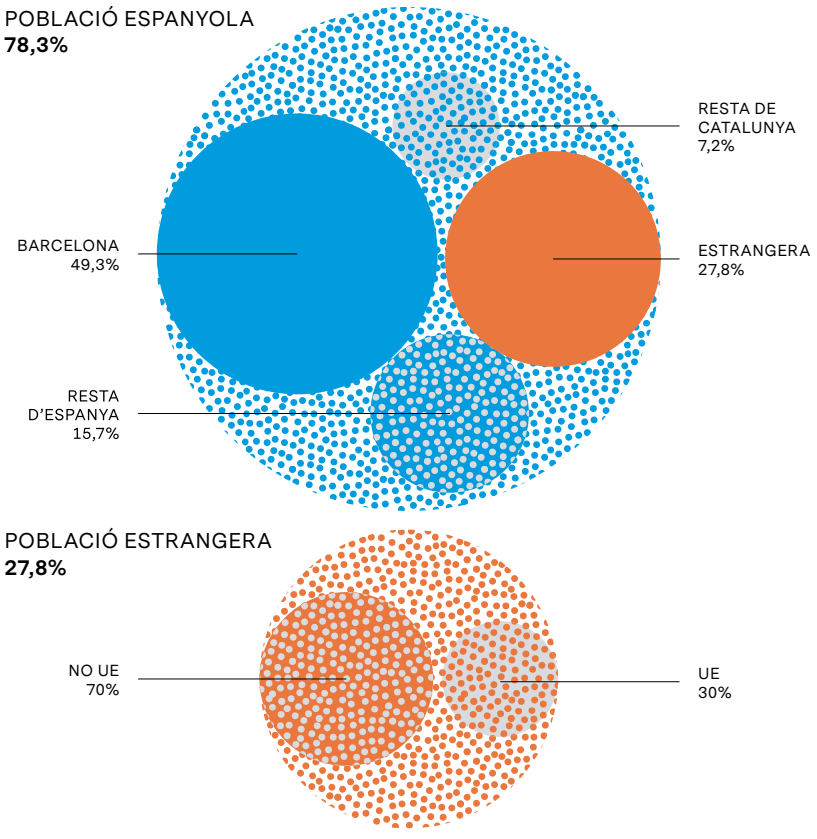

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Dades de 2020.

POBLACIÓ ESTRANGERA A BARCELONA PER ÀREA ESTADÍSTICA BÀSICA
EN PERCENTATGE RESPECTE AL TOTAL, L'1 DE GENER DEL 2020

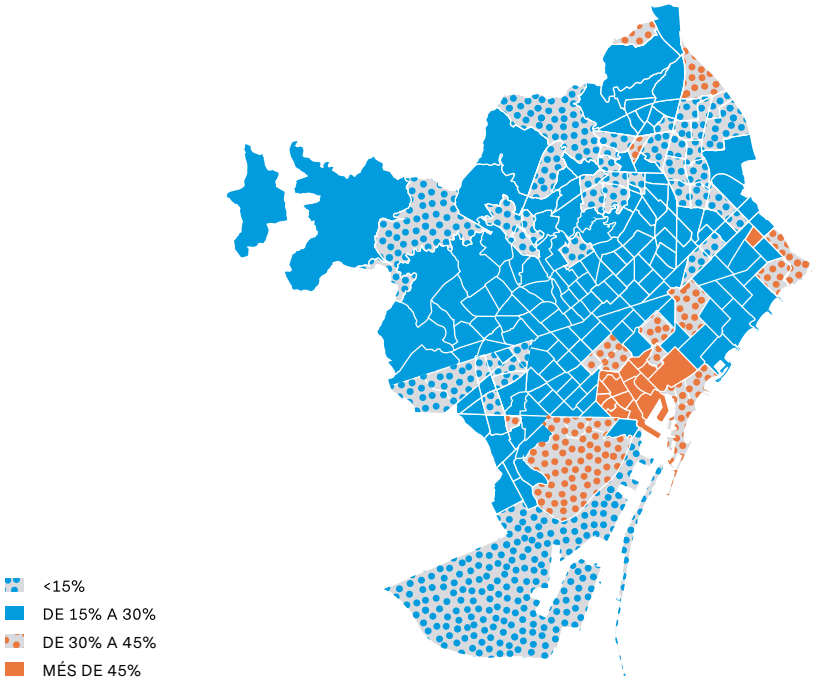

RÀNQUING DE NACIONALITATS MÉS FREQÜENTS A BARCELONA
PADRÓ DEL 2020

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

SEGONA NACIONALITAT MÉS FREQÜENT A BARCELONA PER AEB
A L'1 DE GENER DEL 2020

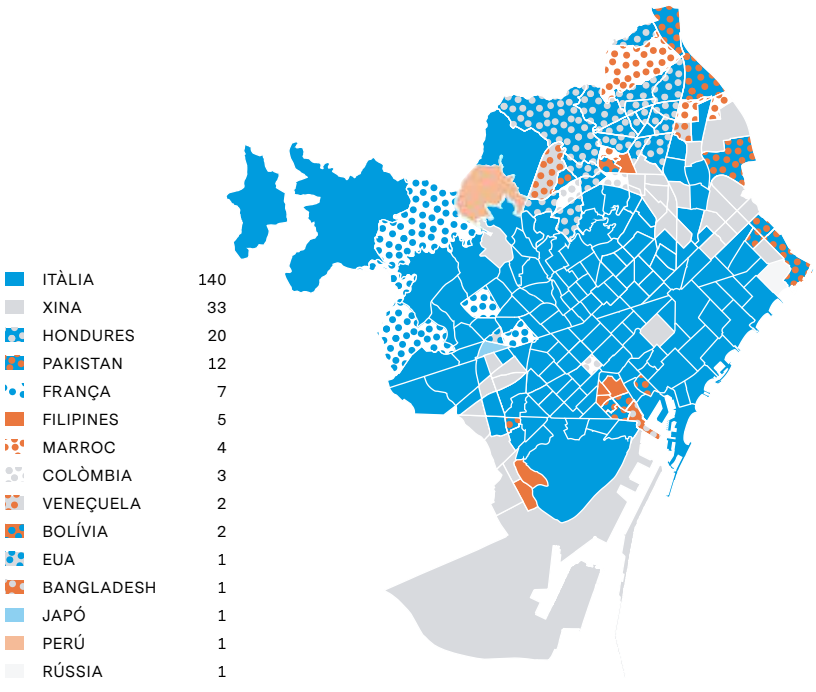

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

La població estrangera es distribueix de forma irregular

Certes àrees de Ciutat Vella, el Raval i una en particular del barri de Provençals del Poblenou tenen un percentatge d'estrangers del 45% o més. La nacionalitat estrangera predominant és la italiana, repartida de manera homogènia per la zona central de la ciutat. La pakistanesa és la segona, establerta principalment al llarg del riu Besòs. La xinesa és la tercera i està posicionada en els límits del Llobregat i del Besòs. L'hondurenya, la quarta, es concentra al nord de la ciutat, on també conflueixen altres nacionalitats d'Amèrica del Sud i també la marroquina i la pakistanesa.
Així, com més perifèrica és la zona, més diversitat de nacionalitats s'hi troben. Cal destacar també l'agrupació de població francesa al nord-oest de la ciutat, corresponent als barris de les Corts, Pedralbes, Sarrià-Sant Gervasi, Vallvidrera, el Tibidabo i les Planes.

Les dones viuen fins a sis anys més

A la ciutat de Barcelona, l'esperança de vida en néixer és de 83,9 anys. Si es té en compte el sexe, però, les dones viuen una mitjana de sis anys més (87,1) que els homes (81). Si a més del sexe es té en compte el barri de residència, les xifres tornen a variar i, encara que ens els darrers anys s'han escurçat, segueixen mostrant importants diferències. L'esperança de vida més baixa correspon al barri de Trinitat Nova, on les dones viuen 84 anys i els homes, 76, seguit de Vallvidrera, el Tibidabo i les Planes, la Barceloneta i Montbau. L'esperança de vida més alta es troba al barri de la Maternitat i Sant Ramon, on les dones viuen fins als 90 anys i els homes, fins als 84.

MITJANA DE L'ESPERANÇA DE VIDA A BARCELONA, PER BARRIS

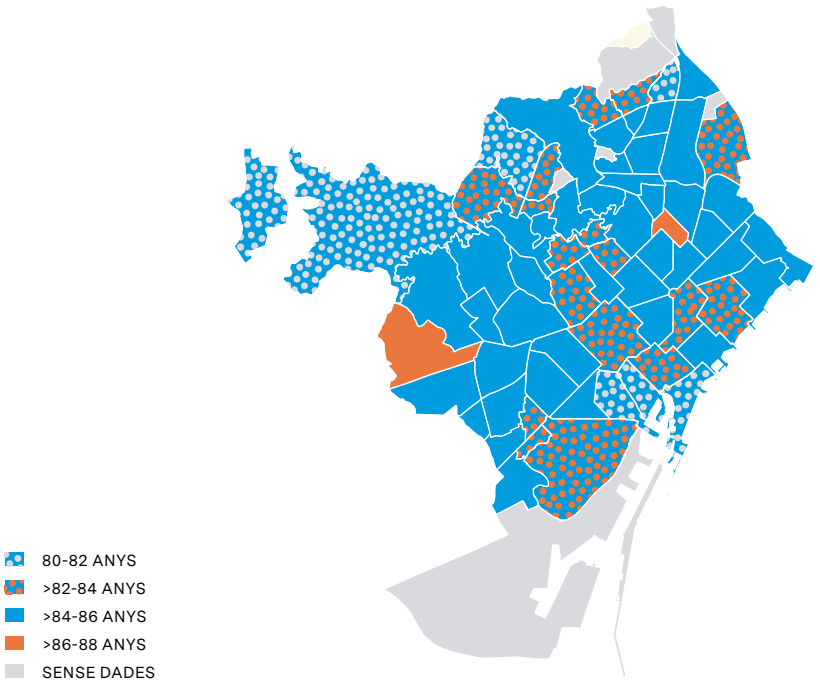

Font: Open Data BCN. Esperança de vida de la ciutat de Barcelona 2017.

Cada cop menys naixements

Fa anys que el creixement vegetatiu o natural de la ciutat (la diferència entre els naixements i les defuncions) és negatiu i amb tendència a la baixa. Això significa que moren més habitants que no pas en neixen. En els últims deu anys, les defuncions a Barcelona s'han mantingut entre 15.000 i 16.000 a l'any, mentre que la natalitat ha caigut en picat. Si a principis de 2010 hi havia 338 defuncions més que no pas naixements, el 2019 la diferència era de 2.213.

NAIXEMENTS I DEFUNCIONS A BARCELONA (2009-2019)

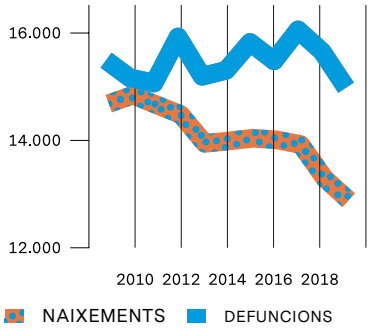

Font: Idescat. Naixements, defuncions i matrimonis.

CREIXEMENT NATURAL DE LA POBLACIÓ DE BARCELONA

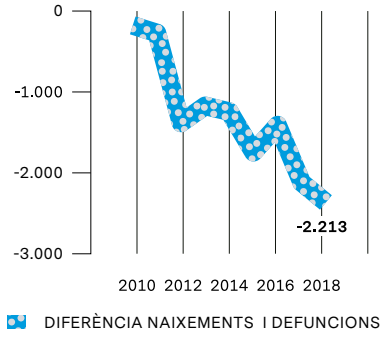

Font: Diputació de Barcelona. Indicadors Municipals d'Habitatge de la demarcació de Barcelona. Observatori Local.

L'empremta de la covid-19

De ben segur que la pandèmia deixarà empremta a la població de Barcelona. Tan sols durant el 2020 es van produir 4.217 defuncions més de les esperades, la majoria d'elles entre els mesos de març i abril. En alguns dies dels mesos més crítics es van arribar a observar 200 morts diàries per sobre dels valors habituals.

DEFUNCIONS DURANT LA COVID-19

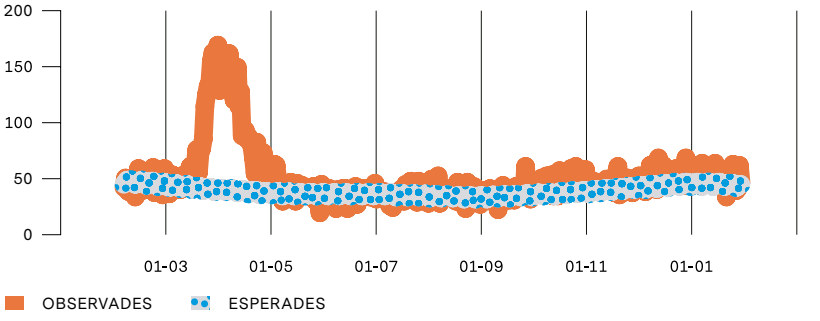

Font: Oficina Municipal de Dades. Seguiment covid-19 Barcelona.

COMPOSICIÓ DE LES LLARS

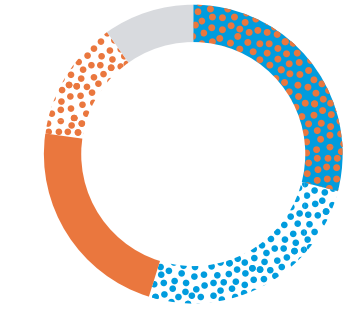

UNIPERSONALS
MONOPARENTAL
PARELLA SENSE FILLS
PARELLA AMB FILLS

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

Els joves tenen difícil emancipar-se

Els habitatges de Barcelona tenen una superfície mitjana de 61 a 75 m² i el més freqüent, segons el cens d'habitatge de 2011, és que hi visqui una persona sola (29%) o una parella amb fills (25,8%). Les parelles sense cap fill arriben al 22,4% i les llars monoparentals són el 9,8%. D'aquestes, 3 de cada 4 corresponen a mares soles. El 36% de les persones que viuen soles són dones majors de 65 anys. L'emancipació és una quimera per a molts joves. Les dades revelen que el 64,5% de la població d'entre 18 i 24 anys viu amb el pare i/o la mare; en canvi, el percentatge cau al 24% entre els joves de 25 a 34 anys. Ara bé, emancipar-se no vol dir viure sol/a. La principal forma de convivència entre els joves de 25 a 34 anys és en parella i el 22,1% comparteix pis.

Matrimonis catòlics en extinció

La majoria dels matrimonis a Barcelona són civils (85,4%). Acabada l'etapa franquista, el nombre de matrimonis va minvar i s'ha mantingut, però ha canviat la proporció entre matrimonis catòlics i civils, i ara el catòlic és minoritari. També hi ha hagut una lleu davallada de divorcis i separacions des del 2007, quan va arribar a un dels seus màxims històrics (5.480). La reforma de la legislació de 2005 que facilitava la ruptura sense haver de passar per una separació prèvia va fer augmentar els divorcis un 56% entre 2005 i 2006. Des d'aleshores, quasi totes les dissolucions acaben en divorci. Pel que fa als matrimonis del mateix sexe, destaca la tendència general a l'alça i l'augment de matrimonis entre dones.

FORMES DE CONVIVÈNCIA DELS JOVES

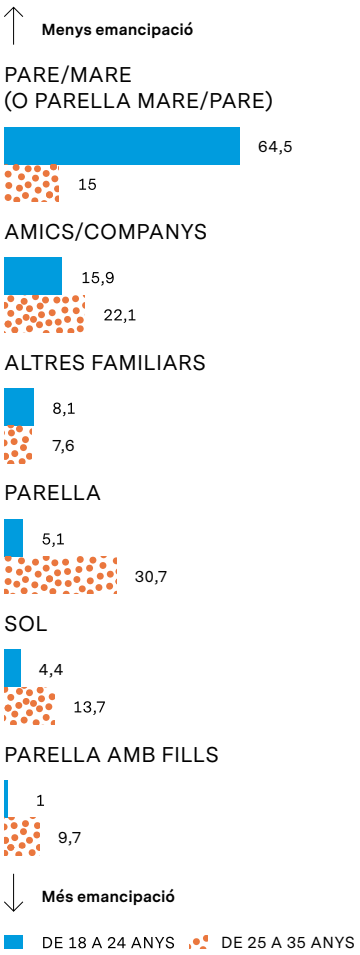

Font: "Enquesta a la Joventut de Barcelona 2020". Ajuntament de Barcelona.

TIPOLOGIA DE MATRIMONI A BARCELONA (1975-2019)

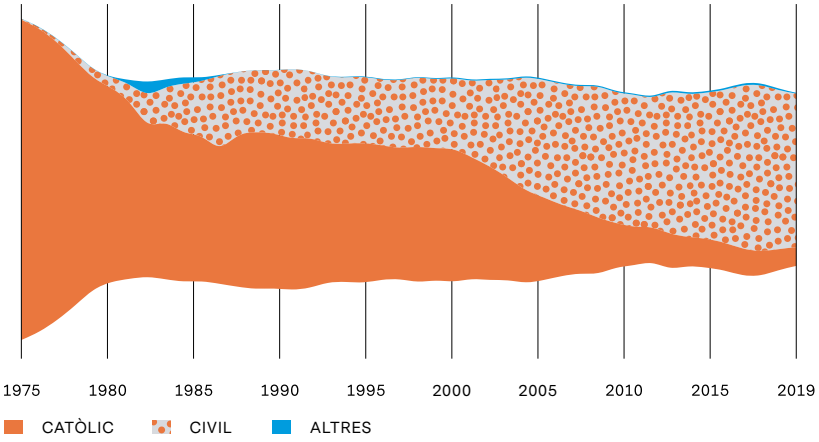

Font: Idescat. Matrimonis segons el tipus de celebració. 2019.

DIVORCIS I SEPARACIONS A BARCELONA (1992-2017)

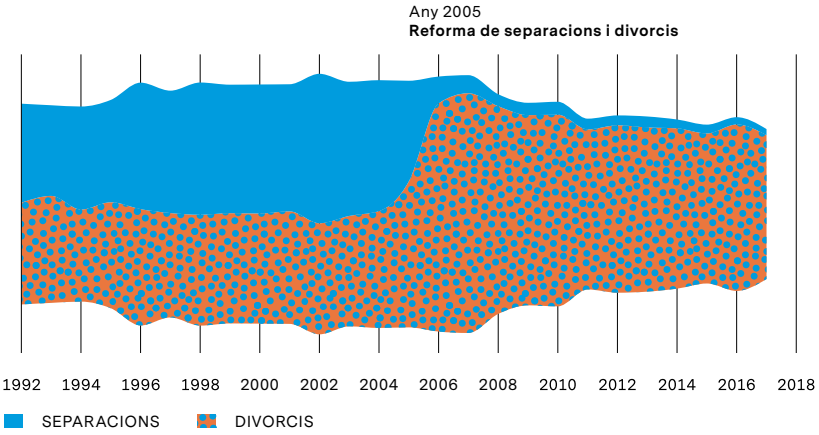

Font: Elaboració pròpia amb dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Inscrits al Registre Civil de Barcelona, residents o no.

Les desigualtats als districtes de Barcelona

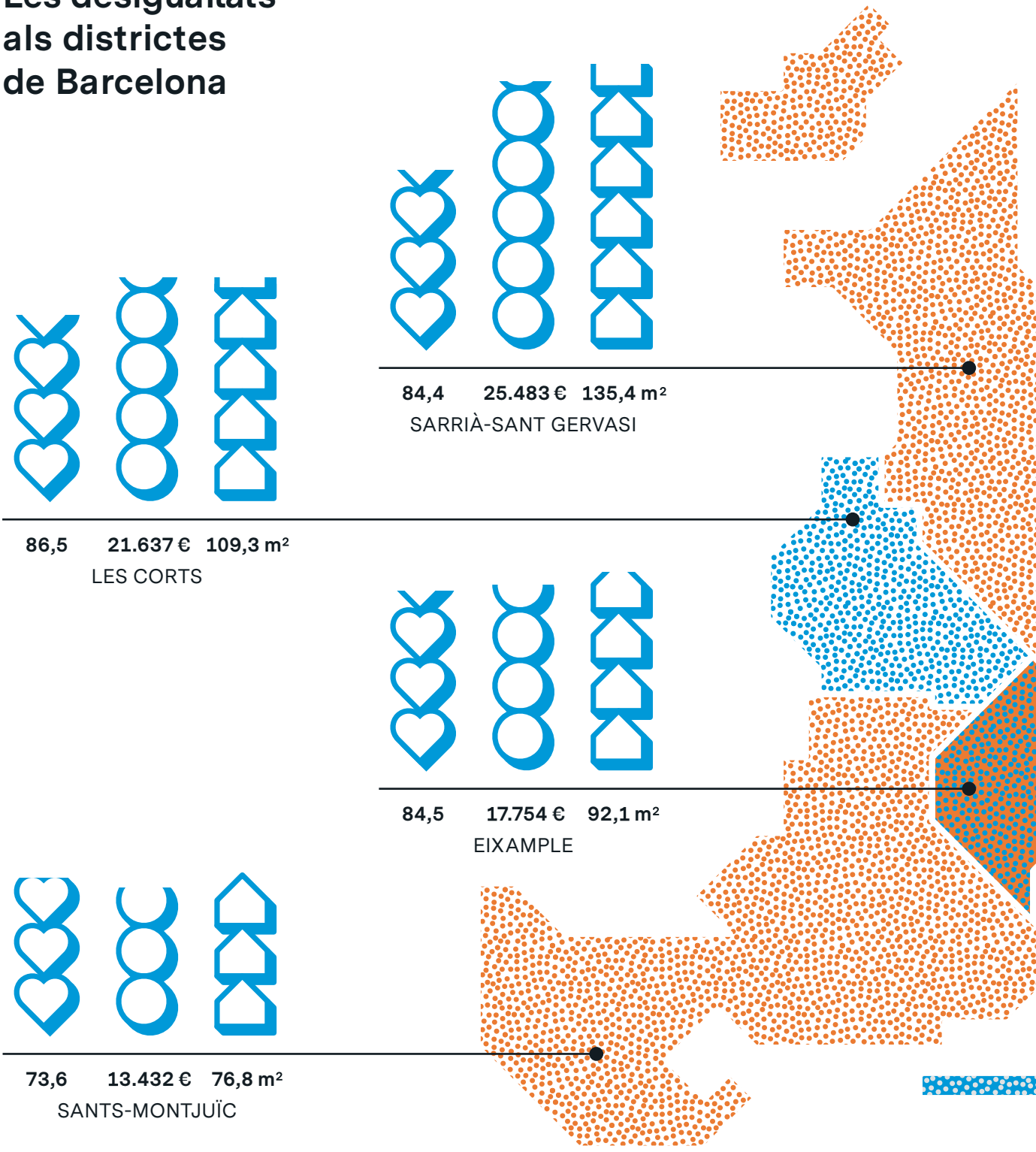

84,4 **25.483 €** **135,4 m²**
SARRIÀ-SANT GERVASI

86,5 **21.637 €** **109,3 m²**
LES CORTS

84,5 **17.754 €** **92,1 m²**
EIXAMPLE

73,6 **13.432 €** **76,8 m²**
SANTS-MONTJUÏC

ESPERANÇA DE VIDA MITJANA · RENDA MITJANA · SUPERFÍCIE MITJANA DELS HABITATGES

POBLACIÓ 50.000-100.000 · 100.000-150.000 · 150.000-200.000 · 200.000-250.000 · 250.000-300.000

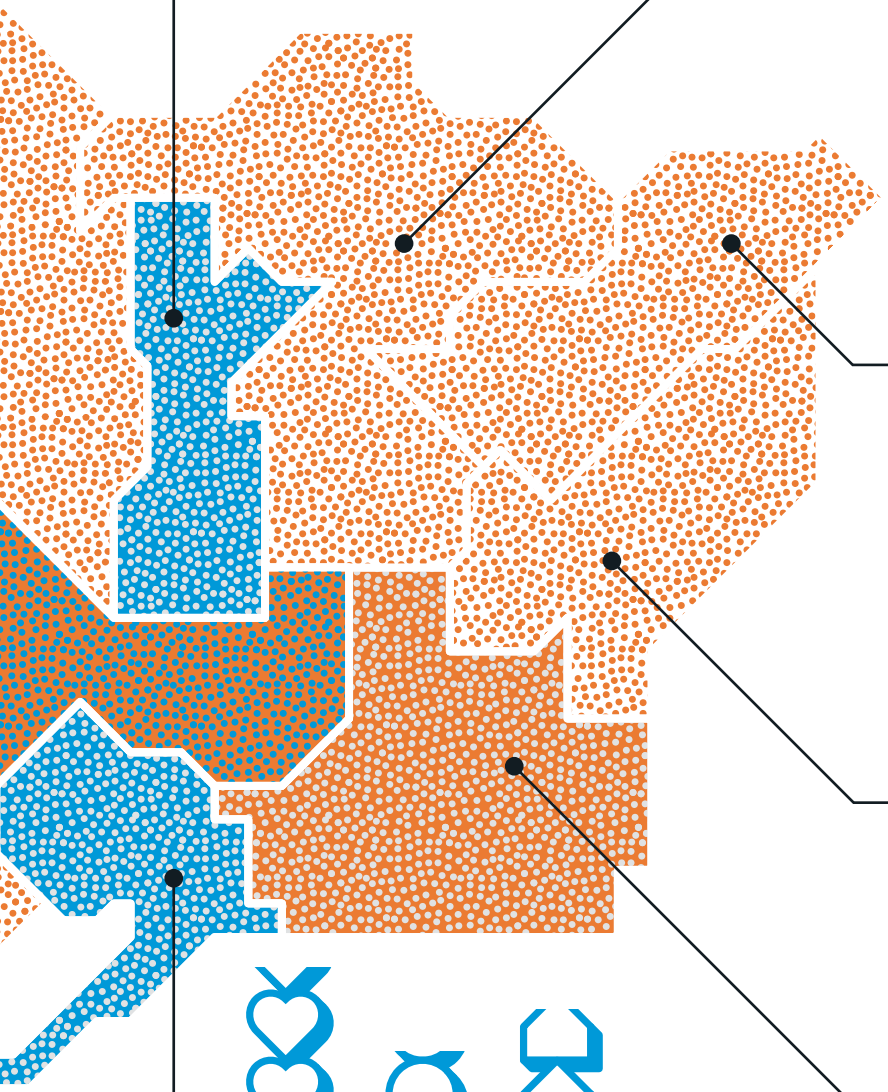

84 **16.948 €** **86,3 m²**
GRÀCIA

76 **13.998 €** **87,7 m²**
HORTA-GUINARDÓ

64,8 **11.374 €** **68,4 m²**
NOU BARRIS

72,7 **13.798 €** **86,8 m²**
SANT ANDREU

81,7 **10.661 €** **70,1 m²**
CIUTAT VELLA

76,2 **14.262 €** **79,1 m²**
SANT MARTÍ

© Ajuntament de Barcelona / Goroka

Barcelona, mirall del nostre temps

Marina Subirats

La ciutat és la història de les persones que l'han habitada i l'habiten, de les seves feines, dels seus afanys. La gent neix i mor, i mentre viu dona forma a l'entorn, marca el territori materialment i culturalment. El ritme de les arribades i les desaparicions ens parla del que és ara Barcelona, tan distinta de fa 50 anys, tan diferent d'aquí a 50.

Imaginem les ciutats a partir de la seva estructura de pedra, els carrers —la part que canvia més lentament—, els llocs singulars, els comerços i els restaurants, que cada vegada varien més ràpidament. Fa un segle els llocs veien passar la gent, eren testimonis de les trajectòries de la infància a la mort; ara, és més aviat el contrari: som les persones les que veiem florir un cafè, una botiga i, poc després, els veiem desaparèixer; som testimonis de l'efímera vida de les coses, en una societat inquieta i canviant.

De fet, però, la ciutat és la història de les persones que l'han habitada i l'habiten, de les seves feines, dels seus afanys. Per a mi la demografia és la ciència que ens acaba donant una mena de diagnòstic de l'estat d'una ciutat, de les tendències passades i futures. La gent neix i mor, i mentre viu dona forma a l'entorn, marca el territori materialment i culturalment. Mirar el ritme de les arribades i les desaparicions ens parla clarament del que és ara Barcelona, tan distinta del que va ser fa 50 anys, tan diferent d'allò que serà d'aquí a 50.

Abans d'entrar a donar un cop d'ull a les xifres cal fer un advertiment. El municipi de Barcelona és una ciutat falsa, si tenim present la població. Per una sèrie de raons que crec que, globalment, podem considerar afortunades, els límits territorials no s'han expandit amb el creixement humà, de manera que gran part de la població que viu a l'aglomeració metropolitana no és comptabilitzada com a població barcelonina, malgrat que, des del punt de vista econòmic, laboral o cultural pertany al conglomerat barceloní. I, d'altra banda, les característiques del conjunt de la població metropolitana no són homogènies en el territori, és a dir, la composició social de l'àrea metropolitana, per exemple, és prou diferent de la de Barcelona ciutat; el que podem observar en aquest article és només un fragment del teixit social real. El fragment més gran, el nucli aglutinador, sens dubte. Però no la totalitat de la societat barcelonina, per les raons ja comentades.

Nous temps, nous models: cal canviar la mirada

Les dades que presentem ens indiquen que Barcelona és ja plenament una ciutat del segle XXI, amb uns reptes i unes característiques totalment diferents dels que podia tenir fa un segle. Ara bé, els valors que, d'una manera més o menys imprecisa, seguim evocant per pensar una ciutat d'èxit estan encara llastrats per una mirada antiga. Durant molt temps s'ha considerat que una ciutat d'èxit és aquella que creix constantment en nombre d'habitants, que s'expandeix en el territori, que elimina els seus jardins i boscos per construir indústries o blocs d'habitatges, i que té una població relativament homogènia des del punt de vista racial i cultural. Així va ser Barcelona des de finals del segle XIX; l'arribada de gent jove disposada a treballar de valent, a fer créixer carrers, barris i places era l'èxit, allò que va fer de la nostra ciutat el motor de l'economia espanyola.

Marina Subirats és sociòloga especialitzada en sociologia de l'educació i de la dona. Va ser directora de l'Institut de la Dona del Ministeri d'Afers Socials de 1993 a 1996. A l'Administració municipal barcelonina ha estat regidora d'Educació, presidenta de consells de districte i cinquena tinenta d'alcaldia.
És autora, entre altres obres, de *Barcelona: de la necessitat a la llibertat. Les classes socials al tombant del segle XXI* (2012), *Forjar un hombre, moldear una mujer* (2013) i *Coeducació, aposta per la llibertat* (2017).

L'any 2021 ens trobem en una situació totalment diversa: pel que fa al creixement numèric, la ciutat va augmentar fins a finals dels anys setanta; després va perdre població i es va estancar, amb moments de davallada o de remuntada, en funció de les conjuntures econòmiques i de l'arribada d'immigrants. Comparada amb altres ciutats del món, Barcelona és una ciutat relativament petita, sobretot si oblidem la regió metropolitana. Tampoc no és una ciutat amb una població jove; ans al contrari, la mitjana d'edat augmenta fins a 44 anys, una mica més alta que la de Catalunya i la d'Espanya. L'edat mitjana ha crescut en 3 anys, malgrat la injecció de població jove migrant que ha vingut a viure amb nosaltres i que tendeix a rejovenir el conjunt. El grup que més creix és el dels majors de 60 anys, que arriba ja al 20%, aproximadament, i s'estima que cap al 2030 pot arribar a constituir un terç de la població. Alhora, la davallada de la natalitat que fa temps que s'experimenta, malgrat l'arribada d'immigrants amb altres hàbits reproductius, fa que proporcionalment vagi disminuint la població infantil i juvenil: el grup de menors de 15 anys no arriba al 14%. És a dir, ni creixement numèric ni població jove. Tampoc homogeneïtat cultural: l'arribada de tantes persones —el 20,1% són de procedència estrangera, italianes, xineses i hondurenyes en els tres primers llocs— va produint una societat mestissa, típica dels moviments de població de l'etapa de globalització que estem vivint.

La mitjana d'edat a la ciutat se situa en els 44 anys, una mica més alta que la de Catalunya i la d'Espanya.

Es tracta d'una ciutat decadent, atenent-nos als criteris antics? Des del meu punt de vista és totalment el contrari. Desgraciades les ciutats amb una piràmide d'edats d'amplíssima base i d'estreta cúpula: aquesta figura ens diu que s'hi viu prou malament, que la vida humana hi és curta, dura i difícil; la gent n'escapa si pot, malgrat les incerteses de la migració. Barcelona, en canvi, té unes condicions que permeten una vida llarga als seus habitants. Sobretot a les barcelonines, que són els dos terços de la població major de 60 anys, i que tenien el 2017 una esperança de vida de 87,1 anys, enfront d'una esperança de vida masculina de 81. Aquesta diferència, però, es deu bàsicament a l'evolució desigual dels gèneres com a models socials prescrits en funció del sexe, tema en el qual ara no entraré.

Barcelona permet una vida llarga als seus habitants. Sobretot a les barcelonines, que són el dos terços de la població major de 60 anys.

Ciutat madura, per tant, capaç de sostenir la vida, de tenir-ne cura; i, a més, d'un tarannà democràtic i progressista. Només des d'una mentalitat oberta es pot construir una ciutat capaç d'adaptar-se a les noves conjuntures i de comprendre que ara el model adequat ja és un altre, que cal reconquerir i preservar la natura, i refer les

Notes

1. Segons dades de l'Enquesta Metropolitana 1985-86.

condicions per a una vida sostenible i saludable, per a una ciutat mestissa però cohesionada, on no hi hagi guetos ni grans desigualtats. I, en aquest aspecte, sí que hi ha encara molt a fer, perquè algunes característiques demogràfiques mostren tendències socials negatives.

Una d'elles és la profunda penetració de l'individualisme: la família ha estat, a Catalunya, el recurs més sòlid per mantenir la vida, especialment en les etapes de dependència, infància i vellesa. I ara ha entrat en un procés d'afebliment. Ens ho mostra l'evolució de la grandària de les famílies, que ha passat a Barcelona de 3,03 membres l'any 1985[1] a 2,34 l'any 2011, i que, per tots els indicis, segueix caient. Aquesta caiguda seria superior si les generacions joves poguessin emancipar-se més d'hora, cosa cada vegada més difícil a causa de l'atur juvenil, els baixos salaris i el preu de l'habitatge. La tendència a viure sols s'accelera, sobretot entre la gent d'edat avançada, especialment dones; un tret comú a la majoria de les grans ciutats europees que ens mostra que, com a societat, donem més importància al projecte individual, sigui professional o de lleure, que a la construcció d'una vida en comú, com havia estat habitual en el passat. Enyorem la comunitat, però de moment en fugim, empesos pels mil reclams que ens ofereix l'actual forma de vida.

L'altra feblesa evident és l'augment de les desigualtats, tan visible si tenim en compte, per exemple, les diferències d'esperança de vida per barris. En dades del 2017, l'esperança de vida més elevada de la ciutat era la del barri de la Maternitat i Sant Ramon, de 87,3 anys de mitjana, enfront dels 80,1 de Trinitat Nova, la més reduïda. Set anys és una mesura molt concreta de les diferències de qualitat de vida que, globalment, tenen els barcelonins i barcelonines d'aquests dos barris. Cal dir que en els anys anteriors al 2020 aquesta diferència s'havia anat reduint, dada molt esperançadora, perquè havia arribat a ser de més d'11 anys de distància. És molt possible que amb la pandèmia la desigualtat hagi tornat a créixer, perquè per altres indicadors sabem que als barris pobres els contagis han estat molt més nombrosos.

I encara un altre repte de la nostra ciutat: les possibilitats que ofereix a la gent jove, tant per viure-hi com per treballar-hi. Atur i enormes desigualtats econòmiques són avui, des del meu punt de vista, els reptes majors d'una Barcelona que es transforma i fa front als canvis de conjuntura i d'objectius prioritaris que ens planteja la globalització i el deteriorament de les condicions ecològiques del planeta. Però que té encara coses a modificar: obrir possibilitats a la gent jove, perquè altrament l'envelliment serà excessiu; obrir noves vies de producció, més basades en la recerca i la innovació tecnològica que en el retorn de la indústria o l'expansió del turisme, i, sobretot, impedir la formació de guetos derivats de les grans desigualtats i anivellar les oportunitats i les formes de vida de tota la població barcelonina, per avançar cap a una etapa menys conflictiva i amb un major consens i cohesió social en relació amb el nostre futur comú.

Coeducació, aposta per la llibertat
Octaedro, 2017

Barcelona: de la necessitat a la llibertat. Les classes socials al tombant del segle xxi
L'Avenç, 2012

©Ajuntament de Barcelona / Vicente Zambrano

Un primer tast de sobirania energètica

Ariadna Trillas

L'empresa pública Barcelona Energia agafa embranzida en el nou mapa d'operadors alternatius amb acompanyament, preus competitius i sensibilitat energètica, però encara se situa molt lluny del seu potencial. A més, les grans empreses del sector també han fet un gir i trepitgen ja fort en el terreny de les renovables.

En el món de l'energia hi estan passant coses. I en passaran unes quantes més. Triar el sol, el vent i d'altres fonts energètiques netes en comptes del carbó, el petroli o el gas comporta canvis tecnològics que permeten un model descentralitzat i més democràtic: cada persona usuària pot tenir-hi un paper actiu.

"Ara pots tenir la teva pròpia producció i una petita distribució de manera separada, i et pots posar d'acord amb altres usuaris per compartir l'electricitat que generis. Les regles del joc estan canviant i apareixen nous actors", resumeix el consultor David Serrano, director d'Energia Local.

La transformació no és només tecnològica. Venim d'un món d'abonats desvinculats entre si, amb poc marge per a la queixa, en un mercat oligopolístic on l'energia era escassa, i avancem envers un altre món on trobem una ciutadania més conscienciada i sensibilitzada pel canvi climàtic, hiperconnectada per les xarxes socials, on les males praxis tenen efecte multiplicador. "Tot això, en un marc de fonts energètiques excedentàries, accessibles. Recordem que els costos de les plaques solars fa 30 anys eren un 85% més elevats", contextualitza Serrano.

En aquest nou paisatge creixen, es consoliden o irrompen tota mena d'iniciatives: cooperatives de consum energètic, rescats ciutadans de plantes renovables, compres col·lectives per part d'associacions de consumidors, comunitats locals d'energia o els nous gestors de la demanda, anomenats *agregadors*.

En paral·lel, proliferen cada cop més comercialitzadores que compren i venen electricitat certificada com a "verda" per la Comissió Nacional dels Mercats i la Competència (CNMC). I un dels actors que agafa embranzida en aquest context és el dels operadors públics a escala local, el major dels quals és Barcelona Energia. Aquesta comercialitzadora d'energia renovable opera a través de l'empresa de tractament i selecció de residus Tersa, i la seva creació va ser aprovada el març del 2017 pel plenari de l'Ajuntament de Barcelona, amb el vot favorable de tots els partits tret del PP, que es va abstenir. El seu abast arriba als 36 municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB).

Barcelona Energia es va engegar centrada a garantir el subministrament de mercats, biblioteques, cementiris, enllumenat... tots els edificis de titularitat pública. És la primera parada on s'atura el trajecte de les comercialitzadores públiques, com la que també perfila Palma o com la que va planejar Pamplona, frenada l'estiu passat. Saragossa i Còrdova són altres municipis que estudien com fer el pas. En el cas de Cadis, hi participa Endesa.

A partir del subministrament per al consum propi, hi ha camp per córrer. En el cas de Barcelona Energia, el 2019 va obrir el servei a la ciutadania. Per llei, les empreses públiques poden realitzar el que es coneix com *encàrrecs de gestió* amb un topall de negoci en el sector privat del 20%. Aquest percentatge inclou qualsevol encàrrec

Ariadna Trillas és redactora i sòcia treballadora de la revista *Alternativas Económicas* des del seu llançament, el 2013, en la qual va coordinar el número extra *Transición energètica. 46 propuestas.* Anteriorment havia treballat per a altres mitjans escrits, com l'*Ara*, *El País*, *Actualidad Económica* i l'*Avui*, fent informació internacional i econòmica. Durant sis anys va ser corresponsal a Brussel·les.

©Ajuntament de Barcelona / Equip d'audiovisuals

que no provingui dels seus accionistes, en aquest cas l'Ajuntament de Barcelona i l'AMB.

D'acord amb aquesta limitació, Barcelona Energia podria fer uns 20.000 contractes, però ara mateix només en té 3.000, una xifra que queda encara lluny del seu potencial i que ha donat munició als grups de l'oposició municipal. L'acusen d'haver inflat les expectatives i de fer demagògia parlant de sobirania energètica.

Poc? Iu Gallart, director de l'empresa pública, es declara "molt satisfet" amb aquesta xifra. "Pràcticament hem duplicat el nombre de clients en un any. Som una de les comercialitzadores que, en termes relatius, creix més a tot Espanya, al 100%, i figurem entre les deu primeres dins l'àrea metropolitana. Si ens comparem amb projectes ja consolidats, concloem que estem en una posició equivalent o millor que la que aquests projectes tenien després de dos anys de vida". A principis del gener d'enguany, coincidint amb l'onada de fred i l'apujada de preus al mercat majorista, Barcelona Energia va comunicar que havia multiplicat per 8,5 les contractacions.

No va ser l'única empresa que va notar un increment. "Cada cop que hi ha notícies relacionades amb el sector elèctric que indignen l'usuari, la gent es mou. No sabíem com aniria la cosa amb la pandèmia,

però només entre finals de desembre i gener vam registrar quasi 3.000 contractes", explica Eduard Quintana, soci i portaveu de mercats elèctrics de la cooperativa sense ànim de lucre Som Energia. Aquesta societat, que va néixer fa just una dècada i que opera a tot Espanya, ha tingut un creixement que defineix com a "lineal", fins als actuals 124.000 clients que gestiona. Som Energia és una de les 19 cooperatives de la Unión Renovables, que inclou iniciatives com La Corriente, a Madrid, fins a GoiEner, que preferentment opera a Euskadi i Navarra.

Val a dir que parlem d'actors molt petits que només semblen fer pessigolles als grans grups energètics, que continuen marcant el pas al mercat. Segons dades de la CNMC, a Espanya hi ha 29,6 milions de subministraments actius, dels quals 18,6 milions s'han passat al mercat lliure (fora de la tarifa regulada). Representen un 63% del total. Però d'aquests 18,6 milions, un 83,6% està copat pels cinc grans (Endesa, Iberdrola, Naturgy, EDP i Viesgo/Repsol). Ara bé, fa tres anys retenien un 89,5% de la quota. En el cas del mercat del gas, el control dels cinc grans és del 95,4%.

Estalvi en CO_2 i en diners

Tanmateix, Barcelona Energia remarca que, més enllà de créixer, té altres objectius, socials i mediambientals. "En dos anys i mig, després del canvi de contracte amb Endesa, hem aconseguit un estalvi d'1,3 milions d'euros i de més de 100.000 tones d'emissions de CO_2, la qual cosa equival a fer 14.000 voltes al planeta amb un cotxe dièsel", emfatitza Gallart.

L'empresa pública de Barcelona treu pit dels preus competitius que pot proposar —estima que pot aconseguir un estalvi d'entre un 20% i un 30% sobre els 650 euros anuals que, de mitjana, paga una llar—, perquè declara com a meta prioritària "acompanyar la ciutadania de l'àrea metropolitana cap a la transició energètica amb un assessorament personalitzat", no guanyar diners. "Ni tampoc perdre'n", puntualitza el seu director. El 2019, Barcelona Energia va registrar 1,5 milions d'euros de beneficis. Els resultats del 2020 no s'han tancat, però des de l'operador s'apunta que també seran positius, i es reinvertiran.

Coincidint amb l'onada de fred i l'apujada del preu de la llum d'enguany, Barcelona Energia va comunicar que havia multiplicat per 8,5 les contractacions.

Als qui demanen assessorament, se'ls fa un estudi dels rebuts de la llum per optimitzar la potència segons les seves necessitats i, un cop transcorreguts tres mesos, s'analitza el seu perfil de consum i se'ls aconsella la tarifa més adient. Si té plaques a la teulada, la tarifa solar; si vol més estabilitat, la fixa; si busca un preu més competitiu i està disposat a arriscar-se a les oscil·lacions del mercat, la variable; si vol un híbrid entre fixa i variable, l'eficient, que incentiva l'estalvi energètic. No ofereix tarifa plana perquè considera que aquesta fórmula no promou un menor consum. Les organitzacions de consumidors han carregat sovint

Les organitzacions de consumidors han carregat sovint contra les tarifes planes perquè acaben sortint més cares.

contra les tarifes planes perquè acaben sortint més cares.

Ni al sector ni als grups d'oposició al govern municipal els ha passat desapercebuda la inversió en publicitat, pressupostada en 250.000 euros, i més en relació amb el resultat. Quan se li pregunta sobre això, Gallart ho justifica. "Veient el grau de satisfacció dels usuaris i l'estalvi aconseguit, consideràvem que havíem de comunicar més els beneficis, a favor d'una nova campanya per una energia 100% renovable, 100% honesta. Si oferim un bé econòmic i mediambiental per a la ciutadania, seguirem així".

Quin sentit té que, en un marc de liberalització, els ajuntaments entrin en competició? "Des de l'economia social, el retret que se'ls pot fer és que busquin un espai que ja ocupen entitats com cooperatives, que funcionen amb valors democràtics", apunta Mario Sánchez-Herrero, director d'Ecooo, una empresa de no lucre que treballa per un altre model de transició ecològica i que es presenta com "el Robin Hood de l'energia". Ecooo adquireix plantes que tenien dret a elevades primes i que van atraure nombrosos inversors amb grans capitals sense una especial consciència ecològica, amb la finalitat de socialitzar-les entre persones amb sensibilitat pel medi ambient. Ven participacions a partir de 100 euros, amb una rendibilitat del 4,5%. En total, ja ha socialitzat o ha comprat 150 plantes arreu d'Espanya. La societat té un acord per cedir a d'altres cooperatives —principalment, Som Energia— la producció de les seves plantes, certificada per la CNMC.

Sánchez-Herrero, però, sí que troba altres utilitats als operadors públics municipals: dotar-se de gent experta en el sector que ajudi els ajuntaments a estalviar perquè aprenen a comprar energia verda més barata, promoure l'autoconsum —tant als edificis públics com l'autoconsum compartit amb el veïnatge dels voltants— i fomentar polítiques públiques socials davant els problemes de les llars més vulnerables.

Barcelona Energia vol, en aquest sentit, esdevenir un operador 360 graus, és a dir, oferir tot el ventall de serveis energètics. Subministrar energia renovable a particulars i a empreses, gestionar excedents (vendre'n al sistema) i, enguany, començar a oferir un nou servei de projectes "clau en mà" per a la instal·lació, el manteniment i l'explotació de plaques fotovoltaiques. Estudia també participar en una comunitat energètica local i actuar com a agregador de la demanda [vegeu l'article complementari "Consum, autoconsum i no-consum d'energia"].

El límit del bo social

"Està molt bé que hi hagi comercialitzadores que no segueixin la lògica de mercat, perquè l'electricitat és un servei bàsic per a una vida digna. Però cal reconèixer que el conjunt de grups alternatius als grans no

suposa més de 200.000 contractes. I, per a les llars amb dificultats, els operadors municipals no són necessàriament l'opció més interessant", opina Sergio Tirado, des de l'Associació de Ciències Ambientals (ACA), que ha anat fent informes sobre pobresa energètica a Espanya. Ho diu malgrat que els operadors públics puguin tenir més sensibilitat per evitar talls de subministrament. Es refereix al fet que, en no tractar-se de comercialitzadores de referència, no poden oferir el bo social, que suposa descomptes d'entre el 25% i el 40%, segons els casos, i que és l'eina principal amb què ara es fa front al problema.

Barcelona Energia remarca que part de la seva tasca és detectar llars amb dificultats, consultar els serveis socials del municipi i orientar els clients que truquin amb un problema de pobresa energètica. Com que els llindars de renda per poder accedir al bo social, regulat per l'Estat, són molt baixos (11.279 euros per a una unitat familiar sense fills), tal com lamenta l'Aliança Contra la Pobresa Energètica, l'operador públic mira de garantir el subministrament de les llars que se situen en la franja de consumidors que estan entre la situació de vulnerabilitat que marca el bo social i la que marca la llei 24/2015 sobre l'emergència en matèria d'habitatge i contra la pobresa energètica de Catalunya.

L'operador públic mira de garantir el subministrament de les llars que estan en situació de vulnerabilitat.

Eduard Quintana apunta la rellevància d'aquests operadors públics: "És important que existeixin actors que contrarestin el poder de grans grups que copen el mercat, igual que ho fan les cooperatives". El portaveu de mercats elèctrics de Som Energia considera "a títol personal" que "cal vigilar que aquests operadors no s'acabin convertint en macroempreses on els llocs de responsabilitat estiguin destinats a personalitats que són allà per facilitar-los la jubilació i no tant per mèrits propis". La cooperativa també ha impulsat per diferents vies projectes per generar energia, tot i que la proporció del que produeix respecte del que comercialitza no arriba al 7%.

Barcelona Energia s'ha dotat d'un consell ciutadà de caràcter consultiu per involucrar els clients en la marxa del negoci, en el que sembla un intent d'emmirallar-se amb les assemblees de les cooperatives. La participació és un repte a què fan front les mateixes cooperatives a mesura que van creixent.

Tot plegat, un tast de sobirania energètica.

Consum, autoconsum i no-consum d'energia

La transició energètica suposa canvis importants en la generació de l'electricitat, però també en el consum que se'n faci. Dels canvis en la producció se'n parla sovint, però no tant dels canvis en la demanda. I tanmateix, són igualment essencials en el procés de transformació del model en què Barcelona Energia contempla participar.

Se sap que els generadors d'electricitat l'ofereixen al mercat i se'ls retribueix per fer-ho. Però també hi ha la possibilitat de ser retribuït per l'energia que no es consumeix. Per exemple, si una fàbrica pot reduir el consum (desconnectar una part de la seva càrrega) durant determinades hores i ofereix al sistema aquesta no-càrrega, i resulta que el sistema (en aquest cas, Red Eléctrica) necessita que en aquelles determinades hores no es consumeixi tant —per garantir l'estabilitat de la xarxa o evitar sobrecàrregues—, el sistema podria aleshores retribuir la fàbrica per aquest no-consum.

Com que tot això és un embolic i és difícil que la ciutadania i les empreses sàpiguen com fer-ho, apareix la figura fonamental de "l'agregació". Un agregador és una mena de representant que s'encarrega d'aplegar la demanda de diferents consumidors per oferir al sistema el seu no-consum: en una franja de temps informa que pot desconnectar un nombre concret de quilowatts. I si li cal, el sistema ho retribueix; l'agregador cobra un cànon per aquesta intermediació o gestió de la demanda. Les comercialitzadores estan abocades a fer aquest paper, perquè ja tenen les dades de consum. Però n'hi pot haver d'independents.

Així, el sistema pot retribuir els usuaris per dues vies: la producció d'instal·lacions d'autoconsum, que no s'ha fet servir, i la que deixa de consumir de la xarxa en moments d'alta demanda.

Una altra de les figures previstes en la nova regulació, on l'operador públic Barcelona Energia estudia intervenir, són les "comunitats d'energia". Són grups de persones, associacions, pimes, entitats i/o autoritats, que constitueixen una entitat jurídica, per fer una gestió col·lectiva de l'energia que ells mateixos produeixen, pensant en la sostenibilitat i en finalitats socials. No es creen per fer negoci financer. Els membres que voluntàriament hi participin no poden estar a més de 500 metres de la instal·lació.

Aquestes comunitats tenen punts de coincidència amb l'autoconsum compartit, però estan pensades per a projectes a una escala major, com ara un barri o un gran polígon, que una comunitat de propietaris que munta una instal·lació comuna per estalviar en el rebut, reduir emissions de CO_2 i deslligar part de l'energia generada de possibles apujades de preus.

Barcelona Energia explica que impulsa l'autoconsum per tres vies: la primera, oferint la tarifa solar per a qui té plaques i autoconsumeix la seva electricitat; la segona, oferint serveis de retribució dels quilowatts excedentaris produïts i, la tercera, aprofitant l'expertesa que dona a l'Ajuntament de Barcelona la gestió de plaques fotovoltaiques des del 2009, com l'emblemàtica instal·lació del Fòrum, per gestionar projectes "clau en mà" d'autoconsum a qui els demani.

"Som davant d'una gran transformació, i la regulació ha de permetre que tothom que vulgui pugui participar-hi per evitar que l'activitat continuï concentrada en les mateixes mans. Però tampoc no cal caure en la ingenuïtat; la gran transformació la faran els que tenen grans capitals, que són els mateixos que els tenien fa 20 anys. Grans empreses, grans inversors, *family offices...*", comenta, un punt escèptic, l'expert energètic David Serrano, conscient que les grans empreses del sector han fet un gir i trepitgen ja fort en el terreny de les renovables. Des d'Energia Local, Serrano també avisa que funcionem a cop de modes i de "febres". "Va passar amb la cogeneració, amb les plantes solars i ara ho veiem amb el vector de l'hidrogen, que encara no és una tecnologia madura però sí una prometedora alternativa per emmagatzemar excedents d'energies renovables i per al transport pesat".

© Ajuntament de Barcelona / AL PHT Air Picture TAVISA

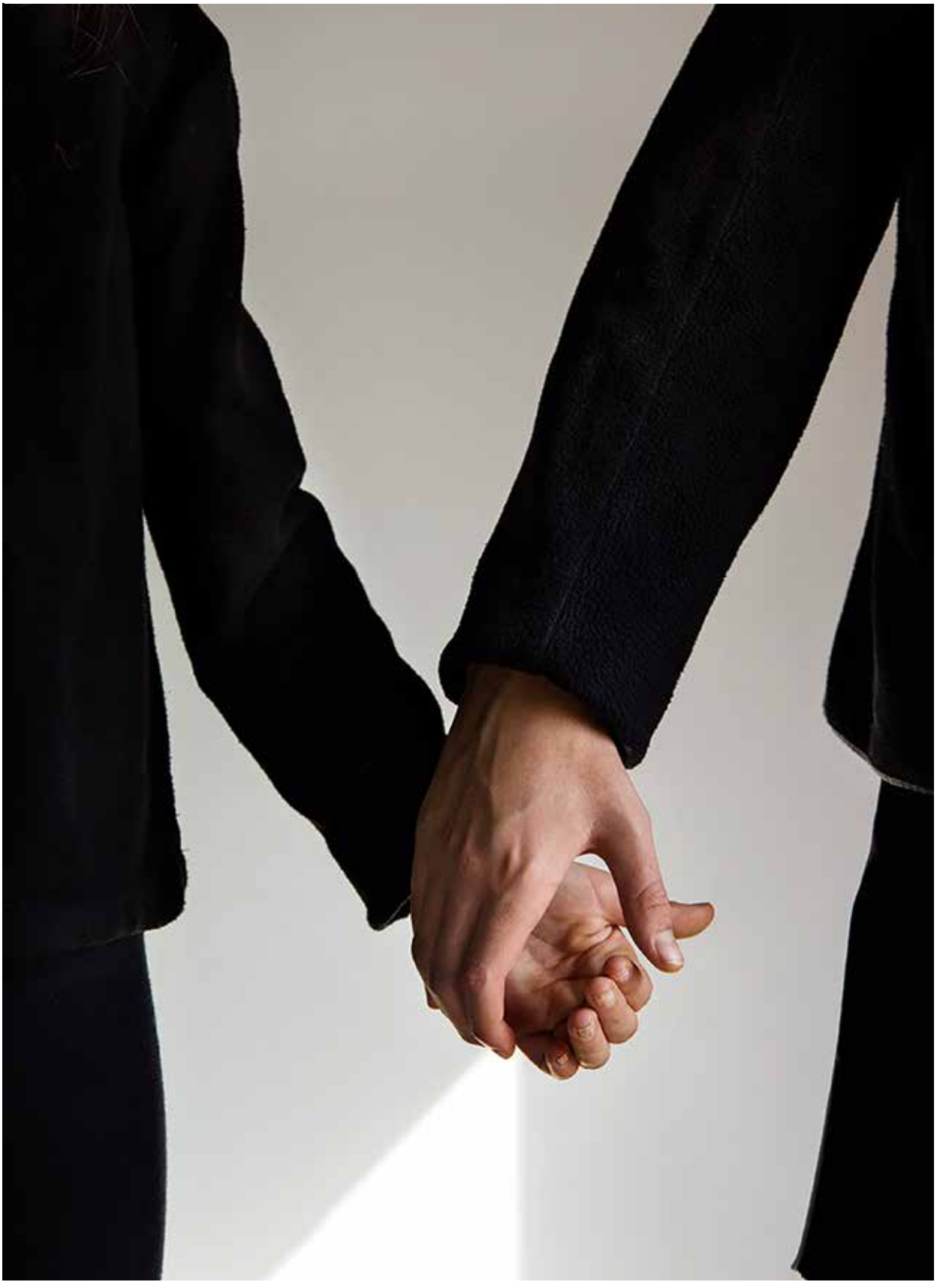

Dont't Touch, Wash your Hands. **No us toqueu, renteu-vos les mans**. La idea de no poder sortir de casa durant un temps indefinit ha despertat en mi molts sentiments diferents i de vegades contradictoris, com ara no poder fer petons i abraçar lliurement davant la por del contagi a tu mateix, als teus familiars i als amics llunyans i propers.

Screen Heads III. **Caps de pantalla III**. Penso en internet com l'extensió de nosaltres mateixos i, en aquest cas, com l'ampliació de les nostres pors, que s'han vist amplificades per l'efecte de les xarxes socials. És com si la nostra por s'hagués traslladat a una realitat augmentada.

Plec de cultura

Debat
Turisme i cultura després de la pandèmia
per Bernat Puigtobella

Entrevista
Julio Manrique
"Si ets original, millor. Però, per sobre de tot, has de ser personal."
per Andreu Gomila

Exposició
La pintura just davant del precipici
per Marta Ricart Masip

Llibres
● ***Barcelona sense GPS***
Maria Rubert de Ventós
per Maria Sisternas
● ***Dilluns ens estimaran***
Najat El Hachmi
per Valèria Gaillard
● ***Simón***
Miqui Otero
per Julià Guillamon
● ***Per una educació en llibertat. Barcelona i l'escola. 1908-1979***
Antoni Nicolau Martí (coordinador)
per Xavier López Ortín

La vacuna de la cultura

Un any després de l'esclat de la pandèmia, Barcelona viu moments convulsos. Les protestes per l'empresonament de Pablo Hasél han fet aflorar un malestar entre els joves i han obert la porta a actes vandàlics d'elements descontrolats que sobrepassen els límits del dret a la protesta. El cas Barçagate ha sacsejat una institució emblemàtica i un dels pols d'atracció de Barcelona abans de la pandèmia. El festival Primavera Sound ha decidit ajornar la seva pròxima edició al 2022. Són tres mostres, de signe molt diferent, de les dificultats que té la ciutat per remuntar en uns moments en què la crisi del coronavirus ha deixat molt tocats tant el sector cultural com el turístic.

En aquest Plec de cultura hem abordat la necessitat de repensar el model turístic de Barcelona a partir d'una aposta per la creativitat i la cultura. En un moment dramàtic en què artistes, actors i músics han de recórrer al banc dels aliments, la inversió de la ciutat en cultura es multiplica amb beques i ajuts per tal de donar oxigen a un sector que pot ser una de les claus de la solució. La cultura cus ferides i és reparadora. La cultura ha de ser un antídot contra la ultradreta i el feixisme. Ens trobem en plena campanya de vacunació. La cultura és l'altra vacuna que necessitem. — Bernat Puigtobella

Turisme i cultura després de la pandèmia

El fòrum de debat "Ciutat, turisme i cultura: una oportunitat conjunta" —organitzat des de la Regidoria de Turisme i Indústries Creatives amb la col·laboració de la Sisena Tinència d'Alcaldia de l'Àrea de Cultura, Educació, Ciència i Comunitat de l'Ajuntament de Barcelona— ha discutit propostes per millorar la interacció entre turisme i cultura a la ciutat. El fòrum, que ha aplegat més de cent experts, s'ha articulat en grups focals al voltant de 10 ponències, presentades per deu gestors, que recollim aquí.

La crisi de la covid-19 ha tingut un impacte demolidor en el turisme, atès que l'economia del visitant aportava un 15% dels ingressos de Barcelona. La pandèmia ens obliga a repensar un model que abans d'aquesta crisi ja donava senyals d'esgotament. I aquí hi té molt a dir la cultura, entesa en un doble sentit: "Aquella que configura la manera barcelonina d'entendre el món i de gestionar la pròpia ciutat i aquella que crea, produeix i difon continguts que volen i poden interessar a ciutadans de tot el món", diu l'impulsor del fòrum, Xavier Marcé, regidor de Turisme i Indústries Creatives.

El visitant que s'allotja a Barcelona, i sobretot el 40% que repeteix, es mostra receptiu a la cultura que s'hi fa. Són gairebé nou milions de persones l'any (dades de 2019), una xifra que demostra que Barcelona no és una destinació purament de vacances.

És l'hora d'incorporar el potencial del visitant en la formulació d'estratègies culturals a Barcelona. És evident que la solució no passa per produir continguts culturals pensats exclusivament per als visitants ni tampoc per segregar la cultura local en circuits aliens a l'interès dels visitants. Cal evitar que ciutadans i visitants visquin experiències culturals dissociades.

Barcelona ha d'apostar per la qualitat del turisme i no per la quantitat, i ha d'adequar els fluxos de viatgers als requeriments de l'Agenda 2030. Si volem promoure un turisme compromès, de qualitat, sostenible, resilient i, en definitiva, més aspiracional, és imprescindible establir ponts entre turisme i cultura.

Bernat Puigtobella,
coordinador del Plec de cultura

Marta Lacambra
Directora general de Fundació Catalunya La Pedrera.

Hi ha un turisme de quantitat que aporta poc valor afegit, mentre que el turisme de qualitat, que hi és i és molt rellevant, no s'ha valorat prou.

Convindria buscar un nou model turístic perquè la ciutat del futur serà inevitablement turística. Cal un nou model de ciutat seguint el concepte *New Lab* que la projecti cap al futur a través de la creativitat i la cultura.

Si amb una feina constant i rigorosa s'ha posat la gastronomia i els seus creadors de primer nivell en l'imaginari que acompanya la promoció de Barcelona com a destinació, per què no fer-ho de manera ordenada però intensa tant amb la producció cultural com amb la cultura patrimonial?

Em preocupa molt recuperar els visitants de Barcelona. No serà fàcil; i sí, tenim una oportunitat per evitar errors, però crec que el que hem de fer primer és un discurs positiu, propositiu i aglutinador.

Cal comunicar millor a la ciutadania l'impacte positiu que té el turisme des del punt de vista social, ja que els ingressos que genera reverteixen en programes educatius i culturals. I vull que Barcelona recuperi l'ambició amb majúscules de ser destinació de qualitat amb una profunda vocació social. Ningú no s'hauria de quedar enrere.

Ángel Díaz

President d'Advanced Leisure Services.

Cal ampliar el focus de l'activitat turística, que tradicionalment hem dividit en turisme de vacances i turisme de negocis, per començar a parlar de l'economia del visitant, que inclou tota l'activitat generada per la gent que ens visita, per qualsevol motiu. El màrqueting i la promoció de continguts de la destinació són un element clau per potenciar els nostres factors diferencials, treballar alineats per aconseguir el compliment de l'Agenda 2030 de Desenvolupament Sostenible de les Nacions Unides contra el canvi climàtic i alhora maximitzar el retorn de l'activitat per al conjunt de la destinació. Volem anar a buscar, en qualsevol mercat geogràfic, aquelles persones que valoren d'una manera especial allò que som i oferim i, per tant, disposades a pagar més perquè allò que se'ls està oferint té un valor diferencial.

És imprescindible tenir clar l'imaginari, els continguts que volem promocionar i comunicar, i els nostres segments objectius específics per arribar-hi a través de totes les eines disponibles mitjançant el *big data* i la intel·ligència artificial. Hem d'identificar empreses i activitats, moltes d'elles privades, que puguin formar part d'aquest imaginari, i treballar en xarxa i de manera col·laborativa.

Cal una visió a curt termini, per sobreviure, i una a llarg termini, per mantenir la competitivitat i rendibilitat de l'activitat, per tal d'esdevenir una destinació urbana atractiva, responsable, sostenible, resilient i digital.

Anna Silyunas

Directora general de la Fundació Casa de Rússia Barcelona.

És important anar més enllà d'una visió reduccionista per abordar la qüestió turística des d'una major transversalitat i sense pensar que el turisme de sol i platja és incompatible amb el cultural. Cal pensar nous atractius, adaptats també a les noves generacions.

En la dinàmica de creixement continuat del turisme es valora la quantitat, però cal passar a una mètrica de la qualitat, quan allò que es quantifica és el que es gasten les persones visitants.

Cal diferenciar entre "consumir cultura", que és el que fan les persones visitants quan venen a Barcelona i que engloba un estil de vida, i "consumir equipaments culturals". Hi ha centres culturals com la Casa de Rússia de Barcelona que, gràcies a les activitats que habitualment s'hi programen, permeten millorar el coneixement de molts ciutadans i ciutadanes sobre els països que aquests centres representen. El seu esforç té un retorn en benefici de la riquesa cultural de la ciutat.

Barcelona no compta amb esdeveniments culturals de primer ordre, com ara exposicions potents a l'estil de les que s'anuncien a París i Londres, capaces de captar un turisme cultural, i aquest és un nínxol de turisme de qualitat que s'hauria d'explorar.

"Cal diferenciar entre 'consumir cultura', que és el que fan les persones visitants quan venen a Barcelona i que engloba un estil de vida, i 'consumir equipaments culturals'."
Anna Silyunas. Fundació Casa de Rússia Barcelona.

Albert Guijarro

Director del Primavera Sound.

A Barcelona creixen iniciatives culturals amb esperit global, aparentment minoritàries però amb unes programacions sòlides, diverses, arriscades i obertes, amb valors molt integrats a la ciutat, i que atrauen gent d'altres llocs, en contraposició amb d'altres ciutats que basen la seva programació cultural en grans museus o esdeveniments on es recorre a grans noms com a atracció turística.

Festivals com el Sónar, l'IN-EDIT, el Manga Barcelona o el Primavera Sound, entre molts altres, serien impensables en altres ciutats espanyoles i imaginables en no gaires d'europees. Les programacions de tots ells recauen en valors que són molt "Barcelona", i això enforteix l'orgull local i l'estima dels ciutadans cap a la seva ciutat en una acció recíproca.

Els visitants volen veure ciutats originals amb ànima, una ànima que es percep en la seva manera de fer i d'entendre el seu entorn social. El visitant, així, participa de la seva contemporaneïtat. Només tenint en compte els usuaris locals es pot aconseguir això; els turistes vindran després.

Hem de ser capaços de transmetre autenticitat com a resultat de desenvolupar valors autòctons i no escenaris petrificats, crear una ciutat dinàmica culturalment parlant i no una closca buida. Hem de fomentar la creativitat i la producció de noves obres que seran el patrimoni del futur sense oblidar que els veritables protagonistes de la cultura són els ciutadans com a creadors, organitzadors d'esdeveniments, conservadors i transmissors dels valors, productors i comercialitzadors.

© Silvia Poch

Jordi Sellas i Ferrés

Gestor cultural.

Barcelona és una ciutat sobrevalorada. Forma part de les deu ciutats del món preferides per viatjar i per viure en tota mena de llistes d'èxits globals. Cada any, però, s'aguditza la sensació de formar part d'un producte intercanviable; un posicionament que pot dur a deixar de ser el destí de moda en favor d'una nova i agradable ciutat mitjana d'algun altre indret del món.

Barcelona viu dels rèdits de tres moments del passat: la ciutat medieval, la ciutat del tombant del segle XIX i la ciutat olímpica. Són moments històrics d'una potència social, econòmica i cultural tan elevada que encara ara en sentim els efectes, ja que van crear la llavor del que avui són els seus màxims atractius culturals per al visitant internacional. Ara bé, sense una nova i autèntica definició de qui som i com volem ser percebuts, la realitat ens pot acabar retornant una acumulació de tòpics, llocs comuns i refregits d'idees passades.

La dinàmica política de la darrera dècada ha contribuït a invisibilitzar alguns dels majors potencials culturals i creatius de la ciutat i del país. Seria interessant recuperar aquella vella i potent idea que defineix Catalunya com una xarxa de ciutats mitjanes de la qual Barcelona és capital. Una xarxa no és un sistema jeràrquic vertical, sinó una connexió de nodes autònoms que, cadascun amb els seus potencials, poden esdevenir més sòlids treballant plegats. La capitalitat cultural de la ciutat de Barcelona es projecta, avui, sobre la resta de Catalunya per inèrcia i no per convicció o projecte.

José Antonio Donaire Benito

Professor de la Universitat de Girona.

No és possible entendre la ciutat de finals del segle XX i principis del XXI sense incorporar-hi el turisme. L'activitat turística ha creat "cicatrius de memòria", fragments, edificis, rutines, activitats que només es poden entendre des de la mirada turística. De fet, el turisme forma part de la identitat de Barcelona com ho són les velles indústries del Poblenou, les esglésies barroques o les restes dels palaus medievals. És un dibuix més del palimpsest que és la ciutat.

L'activitat turística ha creat elements patrimonials que han de ser preservats. Seran els edificis i els espais que visitaran els turistes del futur. Són espais de memòria, que hem de començar a inventariar, catalogar i, en alguns casos, preservar. Hem de reivindicar el patrimoni turístic de la ciutat.

El turisme altera els accessos a determinades àrees urbanes, de manera que esdevenen més atractives per a un perfil de residents i inaccessibles per a d'altres. El turisme canvia, per tant, la forma com s'usen les ciutats i s'ocupen els espais públics.

Les ciutats contemporànies no són turístiques o no turístiques. Són atractives o invisibles. El turisme és un vector més d'un procés de les ciutats globals, que atrauen residents, estudiants, immigrants il·legals, artistes, professionals liberals congressistes, pacients i, naturalment, turistes. El turisme és una derivada més dels processos de globalització (persones, capitals i idees) de les grans ciutats internacionals, que la covid-19 ha interromput de manera sobtada.

Pep Salazar

Director executiu d'OFFF Barcelona.

Assistim a un desànim desconegut fins ara: el dels ciutadans que veuen com de cop el seu entorn ha quedat buit de turistes i no identifiquen aquesta nova "postal" de la seva ciutat. Els barcelonins han de retrocedir 30 anys per sentir aquesta sensació de ciutat no presa pels turistes.

És un moment de xoc, però també una oportunitat per a la cultura d'activar els públics locals i aplicar processos d'innovació real. També per redescobrir i adaptar les ciutats a un ritme més pausat i més identitari del lloc. És el moment que el turisme busqui en la cultura el seu aliat, i no a la inversa com ha succeït fins ara. El ciutadà local també pot recuperar la seva essència turística. Cal generar valor afegit amb la cultura i passar a un model que ens diferenciï dels grans pols d'atracció turística.

Avui és imprescindible entendre la capacitat de la tecnologia de la connectivitat per estar presents en un món global. La internacionalització de la cultura generada a Barcelona, com a visió interna de la ciutat, és un eix imprescindible per explicar als visitants què hi trobaran quan decideixin tornar a visitar-la. En definitiva, la promoció dels públics locals és l'avantsala de l'èxit internacional.

"La promoció dels públics locals és l'avantsala de l'èxit internacional."

Pep Salazar. OFFF Barcelona.

Michael Goldenberg

Membre del Consell de Supervisió de Barcelona Global.

Barcelona és una de les destinacions urbanes més visitades i desitjades del món, amb un desenvolupament del sector turístic altament competitiu que ha contribuït a millorar la connectivitat de la ciutat, facilitant el desenvolupament d'altres sectors clau per al futur, ha millorat els ingressos fiscals i ha contribuït a posicionar la seva reputació en el món.

Per aconseguir un model sostenible per a l'economia del visitant, Barcelona necessita més que mai que la política turística estigui integrada en la "política de ciutat" i no sigui només una política sectorial. La gestió de la destinació ha de ser coherent en totes les seves dimensions: urbanística, cultural, de mobilitat, seguretat, neteja, medi ambient, gestió de l'atractiu, atracció d'inversions, organització de la promoció i fiscal. I és imprescindible, juntament amb el compromís del sector privat, la implicació de totes les Administracions.

La política fiscal i de suport a la inversió està encara molt poc desenvolupada, malgrat el seu potencial. Cal una major seguretat jurídica de les regulacions municipals i elaborar un marc de fiscalitat per quan el turisme es recuperi, amb un doble objectiu: adequar el funcionament del finançament ICO per als operadors més afectats per la pandèmia a la durada de la crisi, que és superior a l'esperada, i establir una fiscalitat que incentivi una oferta cultural i de serveis a l'altura d'un destí d'alta competitivitat. També cal una oferta cultural renovada durant els mesos de menor afluència, com ara el Barcelona Obertura Spring Festival, que combina projecció internacional amb una oferta de qualitat cultural per a tots els públics.

Nadia Arroyo

Diectora de la Fundació MAPFRE Barcelona.

La primera vegada que apareix la paraula *turista* en un diccionari és el 1800, i es trobava vinculada a la cerca d'una experiència única. Llavors era una cosa solitària, però ben aviat —el 1845— va sorgir el primer viatge en grup i de seguida la burgesia va establir les bases del món laboral i industrial per desenvolupar el turisme a gran escala. Ara tenim l'oportunitat de tornar a un turisme més especialitzat, menys nombrós, més exigent, més diversificat. Aquest plantejament suposa una menor afluència de persones, cosa que comporta uns beneficis econòmics també inferiors.

La situació actual permet cuidar el visitant i que aquest tingui una relació més individual amb l'obra d'art. I és el que, en el contacte amb l'art en directe, en el cos a cos, és transformador. Però cal deixar l'espai perquè es pugui produir aquesta trobada. La persona, quan s'hi troba, ho experimenta, ho percep, ho reconeix. Però per aconseguir-ho cal que es donin certs condicionants i es necessita cert silenci i certa soledat.

En l'origen del turisme es donava l'experiència de manera assolible, única i memorable. El retorn a aquesta cerca, a aquella experiència, necessita també una tasca educativa prèvia que reverteixi l'actual turisme i, de passada, la societat on vivim.

"Cal servir-se d'eines fiscals per elevar el perfil cultural de Barcelona."
Michael Goldenberg.
Barcelona Global.

© Lourdes Delgado

Xavier Fina

Director d'ICC Consultors.

El repte més important al voltant de la reflexió conjunta entre turisme i cultura és transformar l'imaginari de la ciutat. Fins a l'arribada de la covid-19, hi havia un gran contrast entre la vivència cultural dels visitants i la del públic local. Una oferta semblava dirigida només al turisme i l'altra no hi tenia cap presència. Això té diversos efectes negatius. En primer lloc, la desconnexió entre la ciutadania barcelonina i alguns dels seus referents culturals fa la vivència cultural menys rica i diversa. Però també és un problema per als equipaments —especialment museístics—, que veuen disminuir dràsticament el nombre de visitants quan Barcelona deixa de rebre turistes. La pandèmia pot facilitar que aquests equipaments recuperin el públic local.

Des del punt de vista cultural, hi ha moltes "Barcelones" que no arriben al visitant. Amb una vocació compromesa amb la diversitat, caldria definir estratègies per arribar-hi. Barcelona i les arts en viu. Barcelona i la lectura. Barcelona i els drets culturals. Barcelona i la creació. Barcelona i la música. Barcelona i el patrimoni industrial. Barcelona i l'espai públic. Barcelona i les indústries creatives. Sense sortir dels àmbits reconeguts com a culturals i sense pretensió d'exhaustivitat, aquest és un possible llistat per construir un imaginari complementari a l'actual. I per fer-ho cal comptar amb la complicitat de llibreries, biblioteques, teatres, auditoris, fàbriques de creació. Aquesta estratègia només serà útil per a la redefinició del model turístic en la mesura en què sigui consistent i sòlida des de la perspectiva de la política cultural.

És el director de teatre més premiat de Catalunya i el que més gent és capaç d'atraure dins una sala. Ho aconsegueix per la seva manera de fer entusiasta, enèrgica, contemporània, que brolla en escena i que contagia el públic. Seductor, amb una mirada que se't fica dins i un somriure encisador, com a actor ha protagonitzat algunes de les pàgines més brillants del teatre català del segle XXI. Té clar el que busca quan s'empesca un projecte escènic. I no li fa por esperar. *Jerusalem,* per exemple, va estar força anys al calaix fins que va poder dirigir-la. Ara ha presentat *Les tres germanes* al Lliure. Té idees a cabassos...

Julio Manrique

"Si ets original, millor. Però, per sobre de tot, has de ser personal."

Andreu Gomila, periodista teatral
Clara Soler Chopo, retrats

En els temps que corren, el teatre té més sentit que mai?
Per començar, és dels pocs llocs on pots anar al vespre. Al marge d'això, que és una *tonteria,* crec que sempre ha tingut sentit, també en els mals moments. És una trobada on pots viure una experiència col·lectiva amb altra gent i formar part d'alguna cosa que està passant ara i aquí. Aquest ara i aquí tan poderós del teatre, tan balsàmic i necessari.

Quina obra que hagis fet t'acosta més al món tan estrany que estem vivint?
No sé quina dir-te, però Txèkhov és un autor que ens serveix, per aquesta mirada cap al futur que llancen sempre els seus personatges. Tot i que, com que sempre estem en crisi, ara Txèkhov és recurrent. Això de les coses que s'estan esgotant i estan a punt de canviar... Com que fa molts anys que vivim amb aquesta sensació, Txèkhov es torna molt eloqüent. Com a *Les tres germanes*, que acabem de fer al Lliure. Fent-la, vaig tenir la sensació que era una obra per a ara. El mateix plantejament escenogràfic, amb els actors tancats darrere uns vidres, era previ a la pandèmia. La gent ens deia que era una escenografia "covid". De sobte, sí, vaig tenir la sensació que aquesta obra era eloqüent.

És una família tancada en ella mateixa...
Una família tancada en una bombolla. En vaig parlar molt amb l'escenògraf, el Lluc Castells. I amb el Marc Artigau i la Cristina Genebat, quan en fèiem l'adaptació. La bombolla, la bombolla... I ara estem tots plegats ficats en una macrobombolla.

I no ens oblidem del desig de les germanes de canviar, de tornar a Moscou...
Hem de marxar d'aquí, hem de tornar a començar, això és possible... Però no ho acaben de posar en marxa. Els grans projectes se'ls escapen, els passen per sobre. Queden atrapades per les petites coses: la feina de *profe*, el "m'he enamorat d'aquest", "no puc amb la meva parella, perquè cada dia la trobo més ruca"... Aquestes petites coses que ens engoleixen.

Tu vas formar part de la companyia del Teatre Lliure en l'època d'Àlex Rigola (2003-2011), potser l'últim projecte teatral públic amb vocació internacional fet a Barcelona. Quins records en tens?
Vam voltar molt, de Xile a Austràlia. Sempre passaven coses, aquí i allà. Sovint penso: "A veure quan torna, allò". El Lliure de Rigola voltava. Els espectacles sortien fora del Lliure, es passejaven per Espanya, per Europa, pel món. Valdria molt la pena recuperar-ho. Ara estem en un lloc molt cabró. La gent que gestiona els teatres està atrapada. Però crec que la mirada hauria d'estar posada a recuperar allò... Van ser uns anys molt eufòrics. Teníem 30 anys, ens estàvem fent, obrint. Era un Lliure molt divertit. I va ser molt estimulant tot el que ens va portar, com els primers espectacles de Thomas Ostermeier. Vam veure *Shopping and Fucking* i vam flipar. Tots volíem fer teatre alemany i anar a Berlín. Era molt inspirador. Les festes al Lliure eren collonudes. Va ser un gran moment per al *teatrerisme*, que és una cosa molt maca, molt de l'ofici, de la nostra tribu. Això, potser producte de les crisis, s'està desfent una mica. És una pena.

Allà et vas poder enlairar?
Hi vaig ser com a actor i vaig començar a fer de director, amb *La forma de les coses* i *American Buffalo*, que recordo amb molt *carinyo*. Va ser l'Àlex qui em va convidar a fer-les. I van aparèixer coses molt *xules*, com el *2666*.

El Lliure d'aleshores tampoc no tenia gaire més pressupost que el d'ara i va saber posar en marxa un projecte internacional que va despertar interès, de Sant Petersburg a Cadis.
Sí... El tema dels diners és un tema, però no és el tema. La mirada de l'Àlex estava aquí, a obrir el Lliure a Europa i al món.

"Els espectacles sortien fora del Lliure, es passejaven per Espanya, per Europa, pel món. Valdria molt la pena recuperar-ho."

Quan Rigola va anunciar que plegava del Lliure, el teu nom va sonar molt per rellevar-lo, però això no va passar i vas acabar de director del Romea. T'hauria agradat dirigir el Lliure?
No volia fer-ho. No m'hi vaig presentar. Vaig sonar més a la premsa que en les converses reals que teníem la gent vinculada al Lliure. No m'hi atrevia, en aquell moment. Em semblava un monstre massa gros: tot just estava començant a dirigir espectacles de petit format i pensava que tenia un recorregut a fer, encara. També volia seguir fent d'actor. No m'hi sentia preparat. El Romea tenia una altra dimensió, amb només una sala, privat...

Ara t'hi atreviries?
Ara em sento més preparat del que em sentia en aquell moment, sí.

El 2006 vas canviar, per primera vegada, el lloc d'actor pel de director, amb *Els boscos* de David Mamet. Per què?
Em vaig adonar que pensava molt en com faria les coses si jo dirigís l'obra en què estava participant. Després d'un assaig o d'una funció, pensava en com hauria resolt jo aquesta o aquella escena; posava en qüestió les decisions preses pel director o la directora de torn. Fins que un dia em vaig dir a mi mateix: "Para la xerrameca sobre això i, si creus que les coses s'haurien de fer de manera diferent, fes-les".

Les teves tres primeres obres són dos Mamet i un LaBute. Tres peces molt gamberres i tota una declaració d'intencions: teatre contemporani anglosaxó.

Eren obres i autors amb els quals em sentia molt connectat. Vaig començar per obres que eren molt d'actors. M'apassionava treballar-hi i continua apassionant-me. Aquestes obres demanaven i feien possible una feina molt a fons amb els actors.

Més Broggi que Rigola, a l'hora de dirigir?
Ni l'un ni l'altre. Crec que els conec molt a bé tots dos. Molt talentosos, molt diferents, cadascú en el seu món... Però crec que hi ha una tercera via. Aprens amb la gent. Això és un ofici, com diu Mamet en llibres com *Una profesión de putas*, que llegíem als noranta. Insisteix molt en això. Jo, com més va, més m'adono que és així, que no és cap rucada. Els oficis es basen en la relació mestre-aprenent. Quan estàs començant has de tenir les orelles molt obertes, cosa que no vol dir que segueixis els seus passos. El més *xulo* és quan l'aprenent agafa un altre camí, on segur que hi ha coses del mestre.

"Miro de detectar obres vives que l'autor ha escrit per aclarir-se, no per demostrar-te tot el que sap; obres que necessitava escriure per aprofundir en alguna escletxa, en algun forat."

Per què costa tant veure't com a actor, últimament?
A còpia de fer-ho menys, perds la pràctica. Potser estic una mica desentrenat i t'ho mires des de més lluny. Ara tinc ganes de reprendre la gira d'*Una història real*, que va escriure i dirigir Pau Miró, precisament per posar-me en risc, per defensar una història. Em convé, per salut. Em demano a mi mateix: "Has de posar-te el casc i sortir allà", perquè és com la primera línia de batalla.

Quan assages, ets dels directors que surt a escena i fa tots els personatges?
Sí... A *Les tres germanes* no vaig poder perquè hi havia un vidre, cosa que els actors van agrair. Soc molt d'anar als actors i tocar-los, i posar-me amb ells i fer-ho amb ells. Sempre amb molt de respecte, però, de vegades, és la manera d'explicar-te, en lloc de buscar les paraules. Això és un tema, sempre, per al director: trobar les paraules. Peter Brook deia que el més important és saber quan has de parlar i quan has de callar. I és veritat. De vegades, has de callar i deixar que les coses passin. De vegades, però, has d'intervenir-hi.

Què ha de tenir una obra perquè la facis?
He fet obres força diferents. Parlo sovint d'ànima i vida: aquesta obra està viva, té ànima; aquesta no, perquè està construïda molt des del cap o perquè és un pamflet. Notes quan els materials són bons, que no vol dir necessàriament originals. Crec que era Francisco Brines que deia: "La obligación de un poeta, si tiene alguna, es la de ser personal". Si ets original, millor. Però, per sobre de tot, has de ser personal. Jo miro de detectar això: obres vives que l'autor ha escrit per aclarir-se, no per demostrar-te tot el que sap; obres que necessitava escriure per aprofundir en alguna escletxa, en algun forat.

Cada cop intervens més en els textos que portes a escena. Fins i tot vas escriure, amb els teus dos col·legues habituals, Artigau i Genebat, una obra de cap a peus per a les T de Teatre, *E.V.A.*...
Jo soc molt respectuós amb els autors. Hi penso molt. Vas a recollir un premi i envies agraïments a la producció, als actors... I després penses: "No hem dit res de l'autor!". I afegeixes: "Col·legues, tot això ho hem començat, ho hem aixecat, ens ha fascinat... per culpa de la història que ha escrit algú!". Com que no tinc gaire confiança en mi mateix, en l'escriptura, m'agrada adaptar els textos dels altres. I m'agrada fer-ho amb un petit equip, amb el Marc i la Cris. M'agrada fotre-hi mà per convertir un text que no és teatre en una obra de teatre, o per actualitzar una obra de teatre clàssica.

No és habitual, en teatre, l'escriptura col·lectiva.
Si escrius poesia, és impossible. M'agrada molt treballar en grup. Sempre m'ha agradat. Potser és una de les raons per les quals em dedico al teatre. A la televisió es fa molt més, i també al cinema, on sovint hi ha dues o tres persones que signen un guió. Per què no en el teatre? Per què no trencar la idea de l'autor poeta? És una possibilitat: hi ha autors que són grans poetes, com Koltès, Mouawad o Butterworth. En una altra dimensió i en un altre tipus d'obres, és possible l'escriptura col·lectiva. Em diverteix molt.

Què té el teatre anglosaxó que el fa una mica diferent de la resta? En l'escriptura dramàtica actual crec que el món es divideix en dos cantons: els anglosaxons i els altres.
Són molt bons explicant històries. Sí, poden desconstruir-les, negar-les, però tot neix en això: que són molt bons explicant històries. I potser és que ho necessiten molt. Peter Brook deia que els anglesos són els millors actors del món. Jo no sé si és veritat ni si ell ho pensa de debò. Però parla sobre el sentimentalisme a l'hora d'actuar i com manegar les emocions. Diu que els mediterranis les tenim molt en primer terme, que hi ballem. En canvi, els anglesos són tan maldestres, tenen tants problemes a la vida real amb les seves emocions, amb tantes inhibicions i pudors que, a l'hora d'actuar, van per camins tangencials i acaben fent interessant la seva actuació. Potser necessiten tant explicar històries perquè la seva interacció personal està tan protegida que és a través de la ficció que s'acaben d'explicar a ells mateixos.

Ets dels pocs directors d'aquest país que ha prioritzat el teatre contemporani per sobre del clàssic. No has fet cap Shakespeare!
Perquè el teatre contemporani em parla més directament. Quan llegeixo alguns d'aquests autors que hem comentat o d'altres, m'hi connecto amb més facilitat. Ara tot això s'està

movent, potser per l'edat. I em permeto llegir un clàssic com si fos contemporani. He agafat textos contemporanis perquè m'agraden més, sobretot com a director. I no, no he fet cap Shakespeare. És una assignatura pendent.

Com a actor, molts.
Una bona pila: *Hamlet*, *Rei Lear*, *Timó d'Atenes*, *Macbeth*, *Romeu i Julieta*... I cada vegada, com a actor, he flipat. Com a espectador vull veure teatre contemporani, però després sempre penso: "Que bé que un director hagi decidit muntar un Shakespeare i proposar-me que hi sigui". En canvi, obro Shakespeare i penso: "Quin muntaria? Com ho faria? Potser *Hamlet* o *Rei Lear* serien les que faria...". A les altres hi trobo sempre algun problema, coses que me'n distancien. Com a actor, posar-te allò a la boca és poderós. De sobte, t'emociones quan t'adones que aquelles frases que dius van ser escrites fa tant de temps...

Crec que a molta gent li agradaria veure un *Hamlet* dirigit per tu. No passa gaire que un actor que ha fet de Hamlet dirigeixi, anys després, l'obra.
Haurà de passar un temps sense que ningú no la faci pel mig, perquè es tracta d'una obra que es va fent...

Oriol Broggi, que et va dirigir fent de Hamlet, té al cap tornar-la a aixecar...
A l'Oriol li agrada tornar a certes coses. És molt lliure. Fa poc que la va dirigir Pau Carrió, però, tot i així, si té ganes de fer una cosa, la fa.

"La Brutal s'ha convertit en un actor importantíssim en el nostre panorama teatral tan petit i tan vilipendiat. Feia falta, perquè en aquest país hi ha molt poques productores."

En els últims anys també has ocupat el lloc de productor. El 2014, amb David Selvas, vau crear La Brutal. Per què?
Jo soc un productor molt *cutre*. Les idees, l'empenta de tirar endavant l'empresa, eren sobretot del David. Em vaig apuntar al projecte i vaig anar a veure gent. Havia de participar-hi, perquè la idea era molt bona. El projecte inicial, molt vinculat al teatre contemporani, m'agradava molt. Feia falta, perquè en aquest país hi ha molt poques productores. Hi ha companyies pobres que treballen molt en precari. Però, productores? Fora de Focus, poques. Estava molt bé que algú s'hi atrevís, perquè no només generava feina per als que la creaven, sinó per a molta més gent. Vam tenir un *saque* molt proactiu. Vam xerrar amb molta gent. Amb el temps, me n'he anat desvinculant perquè he seguit la meva carrera d'actor i director. Tenia ganes de fer coses fora d'allà i el David s'hi ha quedat tirant-la endavant. Ha fet una feina...

En només set anys s'ha posat a un nivell molt alt.
La Brutal s'ha convertit en un actor importantíssim en el nostre panorama teatral tan petit i tan vilipendiat. És important que hi sigui.

A la teva carrera com a director et fa falta fer el salt, travessar els Pirineus, portar alguna obra teva a fora o dirigir a fora?
Espero que sí. M'agradaria, per seguir fotent-me en problemes, per seguir creixent i sortir de l'ou. Surts d'un ou i te'n fots en un altre. Està bé anar-los trencant... En el nostre ecosistema s'hauria de pensar seriosament que les coses que neixen aquí surtin d'aquí. S'ha d'intentar... Anar a dirigir una cosa a fora, amb actors de fora, m'encantaria. El camí natural seria, primer, treure alguna cosa que has fet aquí, amb la teva gent. Això ja podria haver passat. Tothom ha de tenir ganes de fer-ho... Ara, les coses ja no surten ni de Catalunya, gairebé. No hi ha ni gires estatals. Només comptades produccions que tenen un perfil molt comercial. Els teatres públics no van enlloc. Hi ha moltes obres que moren massa ràpid.

El 2005, la companyia del Lliure viatjava per tot arreu. I la del Romea de Calixto Bieito. Però en quinze anys ens hem tornat a ficar dins l'ou. Només surt l'avantguarda: El Conde de Torrefiel, Agrupación Señor Serrano...
Fan servir un llenguatge més exportable, amb produccions que són exportables. Però hi hauria d'haver la voluntat de treure els teatres d'aquí.

La pintura just davant del precipici

Marta Ricart Masip— En aquests darrers anys són comptades les vegades que m'he trobat exposicions que em transportin d'una manera tan clara com ho fa l'exposició *Vicenç Viaplana. Els llocs de la pintura*. Per a aquells qui venim dels estudis de Belles Arts de principis dels anys noranta, les primeres obres que trobem a l'exposició ens poden ressonar i interpel·lar perquè ens retornen al taller, a la matèria i a una època en què alguns anàvem força desorientats. Un moment en què semblava que la pintura no tenia gaire més a dir, en què molts també ens sentíem en flames davant els nusos d'un sistema de l'art tancat, ple d'egos i retòriques buides. Recordo com, davant la desorientació que vivíem als tallers de pintura de la facultat, preníem dos recursos fonamentals per donar sentit a allò que fèiem: la retòrica (era molt important saber argumentar) i el personatge (la gamma de recursos estètics i/o performàtics que donaven valor afegit a l'obra). També recordo com aleshores, davant el que implicava enfrontar-se a la complexitat del llenguatge pictòric, molts vam optar per altres llenguatges, com el vídeo o la *performance*, que ens permetien escapar d'aquella solitud i incertesa que semblava que anava unida al fet de pintar. Però Vicenç Viaplana es va quedar amb el compromís des d'una posició ferma; i ara, en aquesta exposició, ens mostra clarament com, afrontant el que molts no ens sentíem capaços d'afrontar, ha sabut donar la volta a tot plegat i transformar una pretesa fi de la pintura en un lloc.

En aquesta exposició, l'autor ha sabut donar la volta a tot plegat i transformar una pretesa fi de la pintura en un *lloc.*

Els comissaris Àlex Susanna i Natàlia Chocarro han reunit per primera vegada tota l'obra de l'artista en una exposició que ocupa tots els Espais Volart de la Fundació Vila Casas. Aquesta retrospectiva ens permet conèixer un procés meticulós de quaranta anys d'ofici que pren la pràctica pictòrica com una cerca en si mateixa que no s'acaba en la superfície del quadre sinó que va més enllà. En aquest recorregut, veiem el procés d'afrontar de ple el llenguatge pictòric per conduir-lo cap a un lloc actual i alhora únic. Un procés que ens demostra que anar a fons, amb compromís, des de la matèria, no és una evasió sinó un acte d'escolta.

Ni referents ni certeses

En un recorregut ordenat cronològicament en set àmbits, l'artista ens va conduint a poc a poc cap a un espai atmosfèric, un espai sense referents clars ni certeses. Un espai on la realitat es troba desdibuixada i on es fusiona el petit i el gran, el minúscul i l'immens, el dins i el fora. Un *lloc* on es fa present el medi i on la pintura ja no mostra ni concreta, més aviat s'obre per transmetre un estat en un aparent *no-lloc*. Aquest estat transmès per l'artista a les seves obres em recorda aquells moments en què, deixant anar la vista, difuminant la mirada, t'atures i, sense pensar en res, en una aparent mirada fixa desdibuixada, ets fora de l'espai i el temps per uns instants. En les pintures de Viaplana sents com s'abandona el reconeixement i s'obre un espai de calma difosa que comporta una expansió de la mirada. Així, ja no és amb l'aparença de les coses sinó amb una estructura profunda que l'artista parla amb temps i espai. I des d'aquí l'entenc quan diu que la tercera dimensió que trobem als quadres es perd a la pintura fotografiada. Perquè la relació directa amb el quadre és necessària per tal que es creï un diàleg viu, un encontre que fa possible la comunicació silenciosa i subtil de la matèria.

Viaplana sosté que "una bona pintura ens ha de portar sempre just davant del precipici. Ens situa en el lloc precís en què la ment ha desconnectat del pensament". En l'atmosfera que ell construeix, més enllà de la idea, trobem una exploració meticulosa que demana temps, silenci i coneixement profund de la matèria. Així, aconsegueix que les obres parlin per si mateixes.

La natura, reflex de la política?

Cal dir que els espais de la Fundació acompanyen l'extensa obra de l'artista, possibilitant el trànsit entre diversos períodes en un recorregut que es transita en l'espai de dues plantes (un dalt i un baix) i que, d'una manera explícita o suggerida, inclou els quatre elements: foc, aire, aigua i terra. Aquesta última, la terra, es fa present en un seguit d'obres realitzades enmig del

Vicenç Viaplana — Els llocs de la pintura

bosc a prop de la muntanya del Sui, en un moment en què aquí a Catalunya estàvem vivint tota la repressió i la lluita per decidir un futur en llibertat. En aquest moment, l'artista es pregunta: "Pot una obra en què aparentment hi ha un convuls conjunt de plantes, reflectir una dramàtica situació política?". Us recomano escoltar l'entrevista que es projecta a la sala situada al final de l'exposició, on també es mostren fragments del procés de treball. En aquest espai, un cop més, es fan explícits l'actitud i el compromís (amb un mateix, amb els altres i amb la pintura) que ha portat Vicenç Viaplana tan lluny i alhora tan a prop.

Un any d'exposicions

Vicenç Viaplana. Els llocs de la pintura, es pot visitar a la Fundació Vila Casas, Espais Volart del 22 de gener al 9 de maig. El proper mes de març, l'artista presenta el quadre de gran superfície que ha realitzat al Museu d'Art de Granollers i que s'acompanya d'una banda sonora composta pel músic Ramon Solé (*Vicenç Viaplana. Pintant a la 4a planta*. Del 25 de març al 9 de maig). A Girona, al Centre Cultural la Mercè, es podrà visitar l'exposició *Vicenç Viaplana. La veritable il·luminació no brilla*. I a Barcelona, a la galeria Marc Domènech, l'exposició *Vicenç Viaplana. Cadències. 1970-2000.*

▲ A dalt, obra *Sense títol* de la sèrie Vinçon. A sota, *En els dies més llargs* de la sèrie Tache.

A la pàgina anterior, una obra de la sèrie Sota el Sui.

En l'atmosfera que el pintor construeix, més enllà de la idea, trobem una exploració meticulosa que demana temps, silenci i coneixement profund de la matèria.

Fundació Vila Casas — Espais Volart, del 22 de gener al 9 de maig

L'urbanisme i el futur de Barcelona

Maria Sisternas — Aquest any de confinaments, teletreball, visites restringides i caps de setmana reclosos a casa es troba molt a faltar passejar. És per això que *Barcelona sense GPS*, de Maria Rubert de Ventós, publicat per Icaria i l'Ajuntament de Barcelona, és el llibre perfecte per evadir-se o perdre's pels racons de la ciutat. Sobretot, perquè és un llibre *prepandèmic*, editat el gener del 2021, però escrit abans de les restriccions que tot ho han trastocat. El propòsit del llibre és millorar el rendiment de la ciutat, "de manera anàloga a com ho fan els metges esportius", i aconsegueix aquest objectiu perquè, a través d'un índex sistemàtic, cada capítol aporta alguna dada curiosa i desconeguda sobre Barcelona.

Els urbanistes no són els de les grues ni els de les llicències. Com a ciència a mig camí entre les carreres tècniques (cal dominar els paràmetres matemàtics i estadístics) i les humanitats (fem ciutats per millorar la vida col·lectiva amb tota la seva complexitat), l'urbanisme s'exerceix des de la col·lisió de sabers. I aquest llibre va precisament d'això: de recordar, d'unir idees, d'ordenar-les, d'escriure-les i de gosar proposar. Res en concret i tot en general; propostes per àmbits, sense apriorismes polítics i amb ganes d'elevar el nivell de discussió sobre la ciutat.

Les passejades per la ciutat són un gènere literari agraït. Des del mític *Barcelona pam a pam* d'Alexandre Cirici, ampliat per Itziar González, fins a *Barcelona 1929-1979: Guia d'arquitectura moderna,* de Patricia de Muga i Laura García Hintze, passant pel *Barcelona retro* d'Oscar Dalmau... Llibres sobre Barcelona que són a totes les cases, i no només a les dels arquitectes. Llibres que són llistats (acompanyen el "què s'ha de visitar") i que són deliciosament prudents ("i si goséssim ...?"), perquè cadascú n'hi faci el cas que vulgui.

El propòsit del llibre és millorar el rendiment de la ciutat, i ho aconsegueix perquè cada capítol aporta alguna dada curiosa i desconeguda sobre Barcelona.

Pisos a la Pedrera?

Per què el carrer Pere IV té uns plàtans centenaris com els de les velles carreteres de l'Empordà, arribant a Orfes, a Corçà o a Figueres? Per què utilitzen els urbanistes el recurs de les mitgeres quan no confien en l'arquitecte que els succeirà? Per què no repesquem els patis de 50 × 50 com a jardins plantats? I si omplíssim els edificis patrimonials per a l'ús per al qual es van projectar? I si tornéssim a fer pisos a la Pedrera i activitat sanitària a l'Hospital de Sant Pau? Quants petits pobles catalans caben dins d'una illa de l'Eixample? Són preguntes importants que haurien de ser a l'ordre del dia a les comissions i l'activitat plenària, en lloc de l'habitual bronca i sordidesa burocràtica.

Hi ha preguntes que interpel·len, també, moltes altres professions. Perquè la diferència entre aquest llibre i els textos de fa uns anys és que ara ja hem après que Barcelona no és *només* la ciutat dels arquitectes. Anoto, doncs, qüestions com la de la plantació de 500.000 arbres més als carrers de la ciutat o les platges sense sorra, per saber què opinarien els ambientòlegs del potencial impacte d'aquestes obres sistèmiques. O la urgència de recuperar la Monumental, "que necessita la implicació dels barcelonins i un programa". Jo hi afegiria que hi caldrà, també, la mirada del propietari actual (o qualsevol que se n'ocupi en el futur), amb els requeriments de fer-hi programes culturals viables, que és tota una altra qüestió.

Maria Rubert de Ventós, que ha estat durant molts anys professora d'urbanisme a la Universitat Politècnica de Catalunya, aborda de manera molt sintètica algunes de les qüestions sobre les quals ha investigat, com el metro, les estacions i els enllaços, que és un debat encara molt estancat. I, com molts dels urbanistes de la ciutat, revisa la doctrina del 22@, que obertament pretenia substituir la indústria per oficines, a la llum del resultat actual. També aborda la febre constructora, que va omplir de grues el paisatge entre el 2002 i el 2008. Llavors jo estudiava a l'ETSAB i ningú no qüestionava les xifres d'urbanització ni el model econòmic hipotecari que la suportava. La realitat d'una crisi social galopant ens va fer desaprendre moltes de les consignes que llavors s'ensenyaven a les facultats. La professió ha mutat, com la ciutat, i llibres com aquest demostren que cal qüestionar-ho tot, sobretot el que es fa ara, perquè els efectes dels projectes actuals es notaran d'aquí a vint anys. *Barcelona sense GPS* és un bon llibre per a implicar-vos en els futurs de la ciutat, amb coneixement de causa.

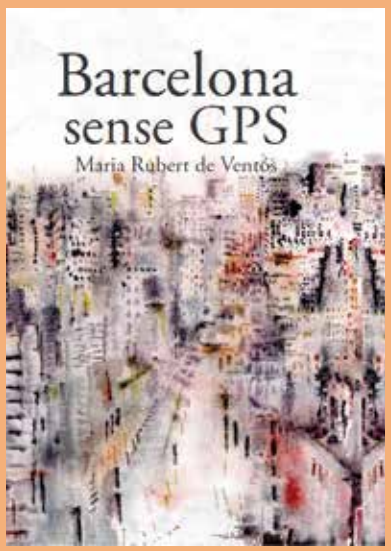

***Barcelona sense GPS*, Maria Rubert de Ventós**
Icaria Editorial i Ajuntament de Barcelona (coedició), 119 pàgines — Barcelona 2021

El forat negre de la dominació masculina cap a les dones

Valèria Gaillard — La condició de migrant ha ocupat gran part de la literatura de Najat El Hachmi, que va fer història guanyant el Premi Ramon Llull amb *El patriarca* l'any 2008. Era la primera vegada que una escriptora —o escriptor— d'origen magribí rebia un guardó tan cobejat per la seva dotació econòmica. Que el nom del guardó fos *Ramon Llull* —filòsof que va destacar pel seu afany d'establir ponts amb la cultura àrab— imprimia una dimensió extra a aquest fenomen literari tan sorprenent i sucós, socialment parlant. Està clar que els d'*aquí* —com diu El Hachmi— ho veien com una fita, una prova de la imatge de "país d'acollida" que es malda per forjar des de les institucions. Darrere dels flaixos de l'èxit, però, la realitat és més amarga. Així ho recull El Hachmi, que narra, un cop més, què representa guanyar un premi que després serveix perquè els periodistes l'interroguin sobre les seves arrels musulmanes i l'entronitzin com a model —fals— d'integració.

Si a *El patriarca* l'escriptora catalana ens introduïa en el món opressiu de les dones en l'islam a través de la figura unidireccional del pare, a *La filla estrangera* (2015) i a *Mare de mel i llet* (2018) prenia protagonisme la figura ambivalent i complexa de la mare. I és estirant aquest fil femení que arriba ara *Dilluns ens estimaran*, una novel·la de tons autobiogràfics escrita en castellà, guanyadora del Premi Nadal. Tanmateix, la mateixa autora n'ha fet la versió catalana, que no es presenta ni tan sols com a traducció en l'edició de 62. La cita que encapçala l'obra diu: "A les valentes que van sortir del camí recte per ser lliures. Encara que els fes mal". La novel·la és, de fet, una carta a una "tu", l'amiga que esperona la protagonista a sortir d'un barri claustrofòbic que intenta, per tots els mitjans, coartar la seva vida com a dona.

Amb un joc ben construït entre les dues amigues, en el qual l'altra sembla ser la persona forta, *Dilluns ens estimaran* s'endinsa en temes com ara la submissió, la culpa, la maternitat, el racisme i també la pressió social que s'exerceix sobre les dones per ser perfectes i dignes de ser estimades. I ho fa amb un relat que atrapa per la mirada de la protagonista, una jove de disset anys diferent de la resta perquè li agrada estudiar, una noia que aspira a un destí diferent al que li tocaria per l'entorn. L'anhel de llibertat en el cas de l'amiga —i també el d'una tercera— està propiciat, en canvi, per unes famílies més modernes. La qüestió és que totes tres, cadascuna en el seu context, paga un preu per apartar-se del camí que la societat havia traçat per a elles.

El Hachmi descriu, amb una prosa farcida de sarcasme, aquest barri perifèric de Barcelona que no determina en el mapa, l'ambient asfixiant que s'hi respira amb personatges com la Parabòlica, la veïna xafardera i envejosa que tot ho esbomba. També retrata l'ambient d'una fàbrica on contracten la protagonista per fer dures tasques de neteja en el torn de nit —"tot m'hauria estat més fàcil si m'hagués dit Anna"— o l'ambient banal de la universitat, una bombolla on es teoritza molt sense tocar de peus a terra. Hi ha aspectes ben novel·lescos, com ara la transformació a l'estil *No sense la meva filla* dels personatges masculins, i la deriva cap a un atzucac sexual de l'amiga forta. Perquè la sexualitat, de nou, torna a estar ben present en el llibre de la també autora de *La caçadora de cossos* (2011), tota una indagació del desig femení i de l'afany de la societat musulmana per controlar-lo inoculant el verí de la culpabilitat. En aquest punt, es pot establir un paral·lelisme amb l'escriptora francesa d'origen marroquí Leïla Slimani, que explica per primera vegada a *El país dels altres* els orígens de la seva família, i hi fa aparèixer un personatge, la Selma, que es veu atrapada en un cos exuberant, pel qual serà castigada. En tots dos casos es tracta d'una literatura que ens fa reflexionar sobre l'alteritat i el mestissatge, cert, però sobretot sobre la dominació que s'exerceix sobre les dones més enllà de la cultura a la qual pertanyin.

"El Hachmi ens fa reflexionar sobre l'alteritat i el mestissatge, cert, però sobretot sobre la dominació que s'exerceix sobre les dones més enllà de la cultura a la qual pertanyin."

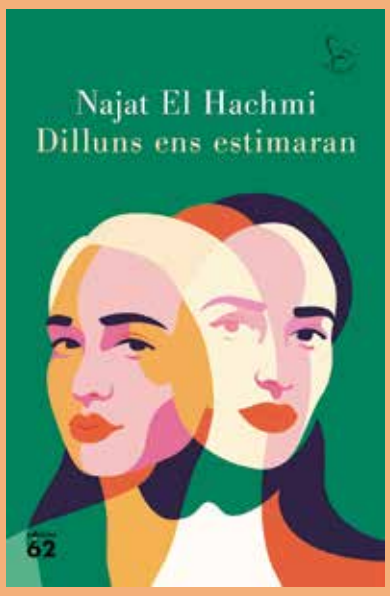

***Dilluns ens estimaran*, Najat El Hachmi**
Edicions 62, 304 pàgines — Barcelona, 2021

Barcelona: la Història cansada

Julià Guillamon — La primera cosa que vull dir, com a escriptor català, és que *Simón* fa una mica d'envegeta. És una novel·la realista, sobre Barcelona, amb un component de novel·la d'aventures i uns elements de crítica moderada. És una novel·la que lliga, d'una banda, amb *La ciudad de los prodigios* de Mendoza, perquè no té manies a tractar els grans moments de la ciutat (els Jocs Olímpics, els atemptats de la Rambla o el referèndum de l'1-O) i, de l'altra, amb les novel·les de Casavella. Miqui Otero cita, en els agraïments finals, *Un enano español se suicida en Las Vegas*. Però Simón té un aire indiscutible del Watusi i, fins i tot, d'*El triunfo*, novel·les de desapareguts mítics. On vull anar a parar és que la novel·la realista en castellà a Barcelona té una base sòlida que jo, per desconeixement o per ingenuïtat, relaciono amb Baroja, que és un dels referents de Mendoza i que apareix en l'epígraf inicial de *Simón: Zalacaín el aventurero*. De manera que una mateixa font, cada tants anys, va generant novel·les noves, amb barreges diferents però amb un mateix esperit. I que, a més, són novel·les ambicioses que troben els lectors. *Simón* ha tingut èxit i ha estirat, merescudament, les altres novel·les de Miqui Otero. Ja m'agradaria que a nosaltres ens passés una cosa semblant, posem per cas, amb Narcís Oller.

"Si la novel·la no hagués parlat dels Jocs, dels atemptats de la Rambla o del referèndum de l'1-O, potser no hauria passat res. Perquè l'encert de *Simón* són els ambients i els personatges."

Aquesta part panoràmica sobre Barcelona no em sembla la més interessant. És fotut parlar dels Jocs Olímpics en una novel·la. La que se n'ha sortit ha estat Núria Cadenes a *Secundaris*, amb l'estratègia encertadíssima de no parlar-ne gens. Com que la protagonista era a la presó, no ho va viure. I també se'n surt *Picadura de Barcelona* d'Adrià Pujol, que reflecteix l'ambient de la ciutat quan el narrador arriba immediatament després dels Jocs. Otero fa servir les dues estratègies: la del que no en sap res i la del que sent una remor de fons que no li interessa. Però com que la novel·la també té alguns caramelets còmics, Simón es mig inventa que una de les noies, Estela, participa a la coreografia i s'ensopega.

Si la novel·la no hagués parlat dels Jocs, dels atemptats de la Rambla o del referèndum de l'1-O, potser no hauria passat res. Perquè l'encert de *Simón* són els ambients i els personatges. Sobretot, l'ambient del bar gallec, amb els taxistes i la clienta que treballa a El Molino, i el noi que va vestit amb samarretes i anoracs de propaganda. T'hi trobes dins. I no se't fa gens estrany que el personatge de Rico, després d'una nit destructiva, es posi a pelar patates amb un perol i que les patates que sobren pelades es facin negres, com la seva desesperació. Està molt bé la idea dels personatges que tenen la psicologia de figures de jocs de rol. La novel·la fa unes translacions interessants entre el món d'aventura dels llibres que llegeix el protagonista i el món contemporani. Simón és un Barry Lyndon que, en lloc d'enrolar-se a l'exèrcit, entra a treballar en un restaurant d'estrella Michelin. No era gens fàcil i té molta gràcia, amb Sid, l'excantant punk que controla el restaurant. Altre cop els rols! Innocent, reservat, massa viu, resignat, amb la sensació que ha de cuidar de tot i de tothom, Simón és un gran personatge.

La novel·la té un anticlímax violent, quan l'ascensió del noi queda tallada. I una part, per a mi, sobrera: quan els personatges s'envien correus electrònics. Ja entenc que en el joc de referències a les novel·les del mercat de Sant Antoni que llegeix Simón, aquesta part actualitza la novel·la epistolar d'altres èpoques. Però encara no he trobat cap llibre en el qual els correus electrònics tinguin ritme i interès literari. Potser n'hi ha algun i no el conec. De l'anticlímax se'n surt bé, però la novel·la s'empantana una mica i perd lluentor. Arriba un moment en què l'autor, el lector i els personatges es coneixen tots massa. *Simón* comença com *Pimpinela Escarlata* i acaba com *Fouché*, en una bassa d'antiheroisme. Sempre hi ha idees brillants: quan Estela diu que la crisi és un líquid de contrast que fa visible els mals del sistema. "Cuando era adolescente, Simón siempre se había extrañado de por qué en sus libros la Historia con mayúscula conspiraba una y otra vez para ponerse a los pies de determinados personajes y convertirlos en héroes, si en la suya, en su propia historia, la Historia parecía cansada." En aquesta Història cansada vivim. I Miqui Otero l'ha explicat de meravella.

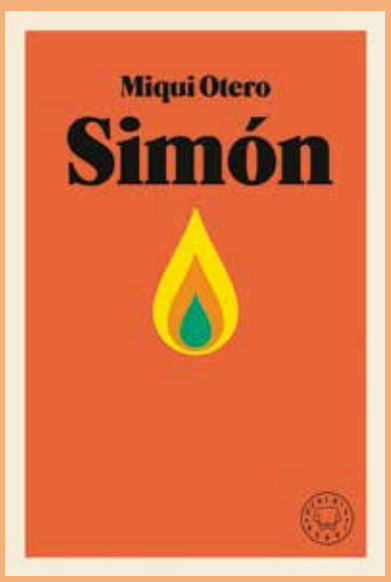

***Simón*, Miqui Otero**
Blackie Books, 448 pàgines — Barcelona, 2020

L'educació com a eina de transformació

Xavier López Ortín — *Per una educació en llibertat. Barcelona i l'escola. 1908-1979* és una obra col·lectiva que recopila un llegat d'articles elaborats per reconeguts experts sobre l'evolució de l'escola a Barcelona al segle xx, lligada als esdeveniments històrics de la ciutat i a la realitat política, social i econòmica del moment.

Editada en format trilingüe (català, castellà i anglès), exemplifica la complexitat de les relacions entre escola pública i privada, i el dèficit d'un ecosistema d'educació pública a la ciutat. També aborda les diferències entre els centres amb models basats en la coeducació i la igualtat, i els que segreguen per gènere i condicionen les expectatives de formació i professionals: les masculines, cap a especialitats industrials i tecnològiques, i les femenines, adreçades a escoles d'infermeria i biblioteca, o vinculades als aprenentatges de la llar (economia domèstica, puericultura, labors, etc.).

El llibre posa en valor la tasca pedagògica del lliurepensador Francesc Ferrer i Guàrdia, jutjat i executat pels fets de la Setmana Tràgica. Ferrer i Guàrdia va impulsar l'Escola Moderna, un mètode que reflexionava sobre el sentit de l'educació, que qüestionava a fons els pilars de la societat del moment i que veia l'educació com a eina de transformació imprescindible per apoderar la societat. El llegat de l'Escola Moderna és un exemple de projecte de renovació pedagògica dels inicis del segle xx encara vigent: escoles innovadores i d'interès social, amb pràctiques a l'aire lliure, amb metodologies vivencials i de recerca impulsades per col·lectius sensibilitzats en la modernització educativa. Aquest precedent històric és imprescindible per entendre el sorgiment posterior d'iniciatives disposades a trencar amb l'escola franquista, totalitària i autoritària, que creen centres educatius amb models diversos de gestió i titularitat, que aposten per projectes democràtics i una pedagogia activa, i que defensen l'educació en català.

El llibre *Per una educació en llibertat* també és un marc per repensar les polítiques educatives de l'actualitat tenint en compte el llegat de les escoles al segle xx. Les circumstàncies que van fer fracassar la proposta de reforma del model educatiu de l'any 1908 són diferents de les actuals, però, com llavors, es manté la necessitat de reforçar i millorar les polítiques educatives vigents.

El llibre *Per una educació en llibertat* és un marc per repensar les polítiques educatives de l'actualitat tenint en compte el llegat de les escoles al segle xx.

Ecosistema educatiu

Ara, més que mai, urgeixen eines i mecanismes pedagògics de país per fer front a la revolució de canvis (tecnològics, digitals, econòmics, socials, climàtics, sanitaris...) provocats pel moment d'incertesa que vivim. N'és una evidència per als i les professionals de casa nostra que reflexionem sobre el sentit de l'educació, des de diferents iniciatives de transformació i actualització pedagògica en els centres educatius. Iniciatives promogudes per l'Associació de Mestres Rosa Sensat, la Xarxa de Competències Bàsiques, el programa de Lideratge per a l'aprenentatge, els Futurs de l'Educació, els Moviments de Renovació Pedagògica, el Laboratori de Transformació Educativa i la recentment desapareguda Escola Nova 21, entre d'altres. Tots aquests projectes contribueixen a la creació d'un ecosistema educatiu de país per reconvertir les desigualtats educatives en oportunitats de millora per als sectors més desfavorits; volen situar l'infant al centre de l'aprenentatge i garantir la cohesió, la cultura i la llengua catalanes, com també la coeducació, l'equitat i la laïcitat.

Un alt percentatge de centres educatius apostem per l'educació com a eina de creixement personal i com a agent de transformació social, tal com van fer els nostres antecessors de l'Escola Moderna, l'Escola Nova Unificada, el moviment dels ateneus llibertaris i altres projectes coetanis. Som centres valents que fem de la formació del professorat un dels pilars de la transformació, que ens fem preguntes sobre la nostra praxi i trobem respostes escoltant la comunitat educativa. Compartim inquietuds i pors, redissenyem els espais perquè esdevinguin entorns d'aprenentatge i obrim els centres educatius al context proper i llunyà. Substituïm els llibres de text per projectes de recerca oberts a la vida, perquè des de l'observació i l'experimentació els infants arribin a la teoria. Sabem que l'èxit d'un sistema educatiu és garantir que la ciutadania estigui preparada per desenvolupar-se de manera democràtica i justa, sostenible socialment i econòmica per combatre els estereotips. *Per una educació en llibertat* ens interpel·la, en ple 2021, a aquells i aquelles que ens proposem ser millors mestres.

***Per una educació en llibertat. Barcelona i l'escola. 1908-1979*, Antoni Nicolau Martí (coordinador)**
Ajuntament de Barcelona, 289 pàgines — Barcelona 2021

Carrer de l'Oblit, sense número

Marc Pastor

El carreró no té nom i ningú no sap ben bé on és. Alguns el situen al voltant de la plaça del mercat, però l'Abraham ho atribueix al fet que deu ser un dels primers carrers de Sant Andreu del Palomar, si no hi era ja abans.

No n'has sentit a parlar o potser no ho recordes. Ni tan sols apareix als mapes. Oficialment no existeix, ni a l'ajuntament en tenen constància. Diu l'Abraham que el carreró sembla que no ha de ser gaire llarg ni gaire ample. No ha de convidar a entrar-hi.

I no ha de menar enlloc. Ha de ser un cul de sac, una via sense sortida en tots els sentits de la paraula. No hi deu viure ningú, tampoc. No queda clar si ha de ser un carrer fosc, embotit entre dos edificis alts, o un d'aquells on el sol rellisca sobre els terrats de les casetes que l'envolten per regar les llambordes de la calçada. No n'hi ha cap fotografia ni enregistrament de vídeo.

Fa tres setmanes, l'Abraham va localitzar l'Eugeni, el pintor que munta la parada cada dissabte a la plaça del Comerç. Diu que té una pintura que s'hi correspon. Es tracta d'un carreró de parets emblanquinades, de no més de deu metres de llargària, que acaba en un mur on hi ha una porta de fusta tancada. Ves a saber què hi ha al darrere. L'Eugeni li va assegurar que un dia va trobar-se que havia pintat el quadre (és el seu traç, du la seva firma), però no sap explicar quan ni on el va fer. Ningú que l'hagi vist tampoc aconsegueix identificar-ne la ubicació.

—Aleshores, no existeix —li he dit a l'Abraham mentre preníem un cafè.

—Legalment, no. Però no només existeix allò que recordem.

Detesto quan es posa misteriós.

L'Abraham m'ha explicat que sí que hi ha algú que assegura haver-lo vist.

—No deies que no hi havia testimonis?

—No és exactament un *testimoni*.

Tot va començar amb una trucada a comissaria fa cosa d'un mes. La directora de la Casa Asil del carrer Agustí Milà volia parlar amb algú d'investigació perquè estava espantada amb la confessió d'uns dels residents. En Bienvenido Carrasco, de vuitanta-tres anys, assegurava haver matat setze persones al llarg de la seva vida.

Una agent de la comissaria del barri s'hi va apropar sense gaire esperances de treure'n res: les deteriorades facultats mentals d'en Bienvenido convidaven a pensar que tot era una fantasia. La directora es feia el càrrec dels prejudicis de la policia, i va dir que no els hauria trucat si en Bienvenido no fos un pacient especial.

—Què té d'especial? —li vaig preguntar a l'Abraham.

—Això mateix va dir la *compi* —glopet al cafè de pausa dramàtica—. Saps què és la hipermnèsia?

—No.

—Només hi ha una seixantena de casos a tot el món, i en Bienvenido n'és un. O n'era, fins que va començar a *demenciar-se*.

—Però què és? —m'impaciento.

—La capacitat per recordar-ho tot d'un mateix. Cada petit detall de tots els dies que has viscut. N'hi ha que poden remuntar-se fins a la primera setmana de vida.

L'agent va escoltar la confessió d'en Bienvenido, que repetia els noms i cognoms de les setze persones i com les havia matat en un carreró de Sant Andreu. Una comprovació ràpida va servir per confirmar que se'ls estava inventant, que era una fabulació. L'agent va escriure una

Marc Pastor (Barcelona, 1977) és escriptor de gènere i treballa a la policia científica dels Mossos d'Esquadra. Ha escrit *Montecristo* (2007), *La mala dona* (2008), *L'any de la plaga* (2010), *Bioko* (2013), *Farishta* (2017), *Els àngels em miren* (2019) i *L'horror de Rèquiem* (2020). Totes les seves històries (inclòs el relat curt "Carrer de l'Oblit, sense número", per a la revista *Barcelona Metròpolis*) estan connectades en el Corvovers, un món compartit que s'eixampla constantment.

minuta en arribar al despatx i no hi va fer més atenció. Fins que l'Abraham va llegir-la.

—I vaig anar a parlar amb en Bienvenido.

Qui sap si per un cap enterbolit o per remordiments després de tants anys, o per totes dues raons, en Bienvenido no volia morir sense deixar anar el llast de les setze vides que havia esborrat.

—Esborrat?

—És la paraula exacta que va fer servir.

"De ben menut, en Bienvenido sentia una por terrible cap aquell carrer que hi havia prop de casa i que tothom semblava ignorar."

De ben menut, en Bienvenido sentia una por terrible cap aquell carrer que hi havia prop de casa i que tothom semblava ignorar. De tant en tant, algú s'hi endinsava per equivocació o per arrecerar-se del fred, i desapareixia per sempre més. El dia que va descobrir que aquell carrer es menjava l'ànima i el record de les persones va ser quan, jugant a fet i amagar, va veure com en Tià s'hi aturava al davant, arrufava el nas com si fos el primer cop que el veiés i hi entrava d'una revolada per ocultar-s'hi. En Tià no en va sortir mai més, del carreró. Ni ningú no el va trobar a faltar, més que en Bienvenido. Cap dels amics va preguntar per ell quan van tornar-se'n cap a casa. En Bienvenido deia que en Tià havia entrat en un carrer a amagar-se i no n'havia sortit, però la resta se'n reien.

—Quin Tià? Ara t'inventes gent, tu?

En Bienvenido va anar a casa dels pares d'en Tià, que no el van reconèixer.

—No tenim fills, nosaltres —li van dir, estranyats que aquell marrec els parlés com si els conegués de sempre.

Ell era l'únic que el recordava, en Tià. El carrer l'havia esborrat del món.

—Déu n'hi do, quina història, per estar *demenciat* —he dit, incrèdul, a l'Abraham.

—A tu no t'agradaven aquestes coses, Víctor?

—Sí, sí. Tu tira. Vull saber com acaba això dels setze assassinats.

L'Abraham va trobar en Bienvenido estintolat en una cadira de rodes i connectat a una bombona d'oxigen. Amb la pell apergaminada i els cabells blancs repentinats, l'home el va esguardar amb un punt de sorpresa.

—M'han dit que ha fet una confessió, vostè.

En Bienvenido va dubtar uns segons. O potser no va saber què hi feia aquell homenot, allà. Va buscar la mirada de la directora com un nen menut buscaria l'aprovació de la mare abans de parlar amb desconeguts. La directora li va posar una mà a l'espatlla i ell va parlar amb un fil de veu.

—Sabia que ningú no em creuria.

—Els noms que vostè ha donat...

—No existeixen. No hi són. Només els recordo jo. I cada cop recordo menys.

—Però van existir —l'Abraham va inclinar el cos endavant, disposat a escoltar-lo.

En Bienvenido festejava amb la Lluïsa fins que va aparèixer en Narcís. Era un noi de poble amb un somriure murri que es feia veure.

—Totes li feien festes —va dir l'ancià—, però ell es va haver de fixar en la Lluïsa. I ella no li va fer fàstics. De la nit al dia vaig quedar-me tot sol i ells passejaven de bracet per davant de casa. Quina vergonya. Va ser quan vaig pensar en en Tià. Jo el recordava perfectament, en Tià, però es veu que era l'únic. Per la cosa aquesta que tinc al cap, sap? Vaig pensar que, si aconseguia que en Narcís entrés en aquell carreró, la Lluïsa l'oblidaria i tornaria amb mi. Així que un disset de febrer, que era dimarts, vaig esperar que hi passés pel davant, el vaig engrapar pels braços i el vaig llençar dins.

—No en va intentar sortir?

—Va semblar desorientat uns segons, però de seguida es va tranquil·litzar i va asseure's a terra. L'últim cop que el vaig veure recolzava l'esquena contra una paret i es mirava les mans com si fos el primer cop que les veiés.

—Què va passar amb el seu cos?

—No ho sé. Vaig cansar-me d'esperar i vaig anar a buscar la Lluïsa, que va rebre'm estranyada que fes tants dies que no ens vèiem. El següent cop que vaig passar per davant del carreró, aquella mateixa tarda, en Narcís ja no hi era.

—I els altres quinze?

—És molt difícil resistir-se a un poder tan gran.

L'Abraham va assentir amb el cap.

Cada vegada que tenia un problema, un deute pendent, un soci que li aixecava la camisa, un capatàs que li feia la vida impossible al taller, en Bienvenido recorria al carrer de l'Oblit. Es va convèncer a si mateix dient que allò no era un assassinat. No mates ningú que no ha nascut mai. No hi havia dolor, ni sang, ni família que plorés cap pèrdua. L'única empremta que havien deixat en el món era en els records d'un home que no estava disposat a dir-ne mai res. Fins ara.

—Per què ara? —pregunta l'Abraham.

—Ja fa massa temps que els seus fantasmes m'acompanyen.

He mirat l'Abraham amb una certa condescendència.

—No em crec que un iaio *demenciat* et respongués això.

—És curiós que el que no et creguis de la història sigui aquesta frase d'en Bienvenido.

—No heu pogut demostrar res.

—No. Tampoc no tindria gaire sentit —l'Abraham ha somrigut d'orella a orella—. En penses escriure alguna cosa?

—Em falta un final, per arrodonir-ho.

—Et puc dir que li vaig ensenyar el quadre.

—I el va reconèixer?

Ha negat amb el cap.

—Diu que se'n recordaria.

L'horror de Rèquiem
Mai Més, 2020

Els àngels em miren
Amsterdam, 2019

La mala dona
Ara Llibres, 2017

***Armchair Man.* L'home sofà**. Els retrats dels meus fills i del meu marit, de sobte, no representen només la meva realitat sinó la de moltes famílies, a Barcelona i a ciutats de tot el món, i els objectes que els vesteixen han passat a ser les seves idees i els seus sentiments. Ficció i realitat, interior i exterior, natura i cultura se solapen de manera inclusiva.

Barcelona Metròpolis
Número 118
Abril 2021

Direcció
Milagros Pérez Oliva
Consell de redacció
Marc Andreu, Águeda Bañón, Sara Berbel, Ismael Blanco, David Bravo, Judit Carrera, Najat El Hachmi, Sonia Fuertes, Mayo Fuster Morell, Marina Garcés, Oscar Guayabero, Ismael Peña López, Sara Moreno Colom, Milagros Pérez Oliva, Marga Pont Algueró, Bernat Puigtobella, Genís Roca, Joan Manuel Tresserras.

Coordinació editorial
Marga Pont Algueró
Edició de textos
César Muñoz
Col·laboradors
Olga Àbalos, Albert Cañigueral, Oriol Estela Barnet, Valèria Gaillard, Julià Guillamon, Xavier López Ortín, Laura Mora Cabello de Alba, Ignacio Muro Benayas, Xavier Orteu, Esther Paniagua, Marc Pastor, Bernat Puigtobella, Ángel Serrano de Ceballos, Maria Sisternas, Marina Subirats, Ariadna Trillas, Laëtitia Vitaud.
Disseny editorial
Ediciones MIC
Il·lustracions
Maria Corte
Portada
Maria Corte
Fotografia
Laia Albert, Sílvia Poch, Alex Rademakers, Clara Soler Chopo, Vicente Zambrano, Goroka, TAVISA.
Infografia
Laura Navarro Soler, Eli Vivas, Albert Martin (Storydata).
Correcció i traducció
textosBCN
Producció
Maribel Baños
Distribució
M. Àngels Alonso
Administració
Jordi Madaula
Dipòsit legal
B. 37.375/85
ISSN 2340-129X

Editor
Ajuntament de Barcelona
Edició i producció
Consell d'Edicions i Publicacions: Jordi Martí Grau, Joan Subirats Humet, Marc Andreu Acebal, Gemma Arau Ceballos, Águeda Bañón Pérez, Marta Clari Padrós, Núria Costa Galobart, Albert Dalmau Miranda, Laura Pérez Castaño, Jordi Rabassa Massons, Joan Ramon Riera Alemany, Pilar Roca Viola, Edgar Rovira Sebastià i Anna Giralt Brunet.
Directora de Comunicació: Águeda Bañón
Direcció de Serveis Editorials: Núria Costa Galobart
Passeig de la Zona Franca, 66
08038 Barcelona
Telèfon: 93 402 31 31
Adreces electròniques
Web
www.metropolis.barcelona
Twitter
@bcnmetropolis
Correu electrònic
bcnmetropolis@bcn.cat

Els articles de col·laboració expressen l'opinió dels seus autors, no necessàriament compartida pels responsables de la revista.
Els continguts de Barcelona Metròpolis *es troben disponibles al lloc web de la publicació sota una llicència Creative Commons de Reconeixement-No Comercial-Compartir Igual 2.5 Espanya.*

Més informació a
www.metropolis.barcelona

Dossier
Els futurs del treball

4-8
Albert Cañigueral
Redefinint la feina, la força laboral i l'espai de treball
10-17
Laetitia Vitaud
Les set tendències que marcaran el futur del treball
18-23
Ignacio Muro Benayas
Les entranyes de l'economia digital: entre el nou taylorisme i la disciplina social
24-29
Esther Paniagua
Quan els robots no ens van prendre la feina
30-34
Xavier Orteu
Efectes de la transformació del treball
36-40
Oriol Estela Barnet
Treballar en la metròpoli postcovid
42-45
Ángel Serrano de Ceballos
Híbrid, flexible i distribuït: l'espai laboral del futur
46-49
Laura Mora Cabello de Alba
L'ecologia del treball: nou paradigma laboral

50-58
Entrevista
Sílvia Pérez Cruz
"És bonic estimar la música que ets en cada moment de la teva vida"
d'Olga Àbalos

60-71
Barcelona en dades
Demografia en evolució
de Laura Navarro Soler i Eli Vivas
Barcelona, mirall del nostre temps
de Marina Subirats

72-78
Visions urbanes
Un primer tast de sobirania energètica
d'Ariadna Trillas

81-95
Plec de cultura
Debat. Turisme i cultura després de la pandèmia
Entrevista. Julio Manrique
Exposició. Vicenç Viaplana
Llibres. Barcelona sense GPS / Dilluns ens estimaran / Simón / Per una educació en llibertat. Barcelona i l'escola. 1908-1979
a cura de Bernat Puigtobella

96-100
Relat
Marc Pastor
Carrer de l'Oblit, sense número

84 00214 062238 18

Versión castellana
www.metropolis.barcelona/es

English version
www.metropolis.barcelona/en

Ajuntament de Barcelona

www.metropolis.barcelona

Número il·lustrat per
Maria Corte

Insert fotogràfic de
Paola de Grenet